

2022
KPSS

KOZMİK ODA

TÜM DERSLER TEK KİTAP

KPSS
GENEL YETENEK - GENEL KÜLTÜR
TÜM DERSLER
KONU KİTABI

Yayın Koordinatörü
Selim IŞIK

Yazarlar
Komisyon

ISBN
978-605-73967-4-7

Baskı

© COPYRIGHT AKADEMİ DENİZİ YAYINCILIK

Bu kitabın her türlü yayım hakkı Akademi Denizi Yayıncılık'a aittir. Bu kitabın baskısından 5846 ve 2936 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Yasası hükümleri gereğince kaynak gösterilerek bile olsa alıntı yapılamaz, herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, genel ağ ve diğer elektronik ortamlarda yayımlanamaz.

AKADEMİ DENİZİ YAYINCILIK

📍 Saray Mah. Fatih Sultan Mehmet Blv. No: 316
Kahramankazan / ANKARA

🏆 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No
52497

☎ 0552 518 06 06

✉ akademideniziyayincilik@hotmail.com

🌐 www.akademidenizi.com.tr

TÜRKÇE

TARİH

COĞRAFYA

ANAYASA

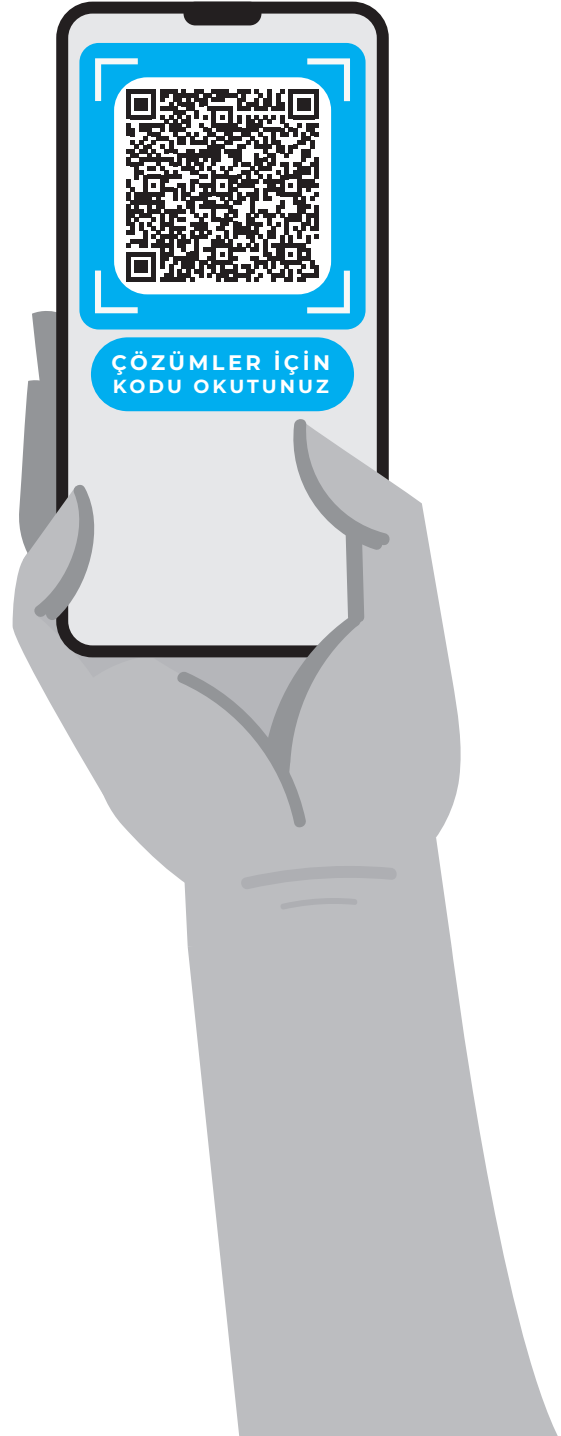
İÇİNDEKİLER

■ TÜRKÇE	5
■ MATEMATİK	101
■ TARİH	391
■ COĞRAFYA	659
■ TEMEL YURTTAŞLIK BİLGİSİ (ANAYASA)	807
■ GÜNCEL BİLGİLER	875

KPSS GENEL YETENEK - GENEL KÜLTÜR
TÜM DERSLER KONU KİTABI'NA İLİŞKİN
BİLGİ ALMAK İÇİN **QR KODU** OKUTUNUZ.

Ya da

www.akademidenizi.com.tr
adresini ziyaret ediniz.

TÜRKÇE

Sözcükte ve Söz Öbeklerinde Anlam

Cümlede Anlam

Paragraf Bilgisi

Ses Bilgisi

Yazım Kuralları

Noktalama İşaretleri

Sözcüğün Yapısı

Sözcük Türleri (Ad, Sıfat...)

Eylemler

Cümlenin Öğeleri

Cümle Türleri

Sözel Mantıksal Akıl Yürütme ve Muhakeme

SÖZCÜKTE ve SÖZ ÖBEKLERİNDE ANLAM

KALIPLAŞMAMIŞ SÖZ GRUPLARI

KPSS’de sorulan sözcükte anlam soruları, genellikle bir söz grubunun cümle veya parça içinde kazandığı anlamla ilgilidir. Teorik bilgiden çok, söz grubunun cümleye kattığı anlam sorulmaktadır. Dikkatli bir okumayla bu sorular doğru cevaplandırılabilir. Sözcükte anlam konusunda ortalama 1 – 3 soru sorulmaktadır.

Kalıplaşmamış söz grupları olarak niteleyebileceğimiz bu tip soruların çözümünde, yalnızca altı çizili söz değil, altı çizili söz grubunun kullanıldığı cümleye veya parçaya kattığı anlamı tespit etmek gerekir.

ÖRNEK

Bazıları, hikâye kahramanını, yazarın kendisi sanır. Edebiyat içi oyunları, metinler arası göndermeleri, yazarın kurduğu alt metin ilişkilerini görmez. Oysa iyi bir okurun gözü, metnin altını kazar; diğerlerinin bakışlarıysa satırlar üzerinden kendi ezberlerinin boşluğuna akıp gider.

Bu parçada geçen “metnin altını kazma” sözüyle, metne yönelik olarak anlatılmak istenen aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Örtülü anlamları bulmaya çalışma
- B) Başka metinlerle karşılaştırma
- C) Yazılanların gerçekliğini araştırma
- D) Ön yargılardan sıyrılarak okuma
- E) Kusurlu yönlerini ortaya koyma

ÇÖZÜM

Kalıplaşmamış söz öbeklerinde önce sözcüklerin anlamı tek tek düşünülmesi, daha sonra parçada anlatılanlara uyarlanmalıdır. Yani metin–alt–kazma sözcüklerinin önce gerçek anlamları düşünülmesi, daha sonra bu sözcüklerin anlamları yazar içinse yazara, eser ise esere uyarlanarak şıklarda aranmalıdır. Bu durumda “altta olan gizlidir” ve siz metnin altını kazıyorsanız, “gizli olanı arıyorsunuz metinde” anlamı çıkmaktadır. Şimdi şıklarda “gizli” sözcüğünü veya bu sözcüğe yakın anlamlı olan ifadeyi arayalım. O hâlde “metnin altını kazma” ifadesiyle anlatılmak istenen “örtülü (gizli) anlamları bulmaya çalışma”dır.

(Cevap A)

ÖRNEK

Bu kentin ara sokaklarında yürürken ilginç bir görüntü çıkar karşınıza. Dünyanın öteki büyük kentlerinde pek rastlayamayacağınız bu zenginliği ancak yolculuktan önce ev ödevine hazırlanan turistler keşfedebilir.

Bu parçadaki altı çizili sözle turistlerin hangi özelliği vurgulanmak istenmiştir?

- A) Gidip gördüğü yerlerle ilgili karşılaştırmalar yapma
- B) Kentin ana caddelerinin, o kentteki yaşamı yansıtmadığını bilme
- C) Tanınmış yerlerden çok, tanınmamış yerleri gezme
- D) Yola çıkmadan önce gideceği yer hakkında bilgi edinme
- E) Herkesin gördüğünden farklı şeyler görmek için yola çıkma

ÇÖZÜM

Parçadaki altı çizili sözde geçen “ödev” sözcüğü, önceden hazırlık yapmayı akla getirmektedir. Bu sözle turistlerin yola çıkmadan önce gideceği yer hakkında bilgi edinmeleri anlatılmak istenmiştir.

(Cevap D)

Verilen örnek sorulardan da anlaşılacağı gibi, bu tarz soruların doğru çözümü için metni ve söz öbeğini doğru okumanın gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Yine bu sorulara çok benzeyen ama bu sorulara kıyasla biraz daha sözcük dağarcığını ölçmeye yönelik sorularla da karşılaşabiliriz.

CÜMLE VEYA PARÇADA BOŞLUK TAMAMLAMA

Son yıllarda KPSS’de cümlede veya parçada bir veya birden fazla bölüm boş bırakılarak boşluğu en anlamlı şekilde tamamlayacak ifadeler sorulmaktadır. Bu tür sorularda verilen metindeki anlam bağlamı, anlamın genel gidişatı, anlam yönünün değişmesi gibi unsurlara dikkat etmek gerekir. Bu soruları doğru çözmeye yardımcı olacak bir yöntem de seçenekleri eleterek yol almaktır. Verilen ifadelerin parça veya cümleyle olumluluk-olumsuzluk ilişkisi, gramer olarak metne uygunluğudur.

ÖRNEK:

Teknoloji, baş döndürücü bir hızla geliyor. ABD'de 1876'da insan sesinin elektrik sinyallerine çevrilip iletilmesi amacıyla icat edilen telefon, günümüzde her türlü ----- içeriğin iletilip alındığı platforma dönüşerek insan hayatında ----- hale gelmiş ve artık sadece sevdiklerimizin sesini duymaya yarayan bir aygıt olaktan çıkmıştır.

Bu parçada boş bırakılan yere sırasıyla aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- A) karmaşık ve yalın- lüzumsuz
- B) veri, gözlem ve tahmini- değersiz
- C) sorun ve çözümle ilgili- baş edilemez
- D) görsel, işitsel ve yazılı-vazgeçilmez
- E) yazılı ve yazısız-yersiz

ÇÖZÜM

Öncüldeki parçada telefonun serüveninden söz edilerek telefonla ilgili teknolojinin çok geliştiği ve telefonun günümüzde insan için çok önemli bir hale geldiği ifade edilmiştir. Buna göre parçadaki boşluklara, "görsel, işitsel ve yazılı-vazgeçilmez" sözlerinin getirilmesi mümkündür.

Cevap B

SÖZCÜKLERDE ÇOK ANLAMLILIK

Bir sözcüğün kullanıldığı cümlede kazandığı anlamlardır.

"Almak" sözcüğünün anlamlarını inceleyelim:

- › Araba, en fazla beş kişiyi alır. (sığmak)
- › Aldığı arabanın devir işlemlerini bitirdi. (satın almak)
- › Saçlarını üstten aldırdı. (kestirmek)
- › Açık hava, çamaşırların kokusunu aldı. (gidermek)

Yukarıda görüldüğü gibi aynı sözcük değişik anlamlarda kullanılabilir.

GERÇEK ANLAM

Gerçek anlamın kapsamında temel anlam ve yan anlam vardır:

1. TEMEL ANLAM

Sözcüğün akla gelen ilk anlamıdır. Buna sözlük anlamı da denilmektedir.

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcükler temel anlamlıdır:

- › Güneşte çok kalınca burnu kanadı.
- › Dişini çektirmeye korkuyordu.
- › Maçta kolunu incitmiş.
- › Çamurlu yoldan geçerken eteği kirlendi.

2. YAN (YAKIŞTIRMACA) ANLAM

Sözcüğün **temel anlamına bağlı olarak** zaman içinde kazandığı anlamdır. Yan anlam, mecaz anlama dâhil değildir.

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcükler yan anlamlıdır:

- › Ayakkabısının burnu aşınmıştı.
- › Yemeğe atacak iki diş sarımsağımız yok.
- › Makinenin kolunu çevirmeyi öğrenmiş.
- › Akşama kadar dağın eteğinde oturduk.

MECAZ (DEĞİŞMECE) ANLAM

Sözcüğün zaman içerisinde gerçek anlamından bütünüyle uzaklaşarak kazandığı yeni anlamdır. Mecaz anlamın somut bir gerçekliği yoktur.

- › Boş konuştuğu için onu kimse dinlemiyor.
- › Her fırsatta bizi ezmeye çalışıyor.
- › Ömür boyu senin gölgende yaşayamam.

Bir sözcük cümle içinde kullanılmadan mecaz anlam kazanamaz. Yani bütün sözcükler tek başlarıyken gerçek anlamlıdır.

SÖZCÜKTE ve SÖZ ÖBEKLERİNDE ANLAM

TERİM ANLAM

Sözcüğün sanat, bilim, spor ya da meslek dalıyla ilgili kazandığı özel anlamdır.

- › ayak, hücre, kornet, ısı, meridyen, vektör...

Bir sözcüğün terim anlamlı olup olmadığı, o sözcüğün kullanıldığı cümlede ortaya çıkar.

- › Herkes konuya farklı açıdan bakıyor.

terim değil

- › Açık konusunu bilmeyen öğrenci yoktur.

terim

- › Salonun perdeleri çok güzel ama biraz eskimiş.

Terim değil

- › Akşam yemeğinden sonra iki perdelik bir

terim

oyun izlemek için dışarı çıktık.

ANLAM İLİŞKİLERİNE GÖRE SÖZCÜKLER

1. EŞ VE YAKIN ANLAMLI SÖZCÜKLER

Yazılışları ve okunuşları farklı, anlamları aynı olan sözcüklerdir.

ÖRNEK

Eş anlamlı

muhteva - içerik
okul - mektep
güç - kuvvet

Yakın anlamlı

kırılmak – darılmak
küsmek - gücenmek
yollamak – göndermek

Eş anlamlı sözcüklerin bir arada kullanılması gereksiz sözcük kullanılmasından kaynaklanan anlatım bozukluğuna yol açar. Örneğin;

- › Yeteneğini, kabiliyetini keşfettiler.

2. KARŞIT (ZİT) ANLAMLI SÖZCÜKLER

Anlamca birbirinin tersi olan sözcüklerdir.

- › Ağlarım hatıra geldikçe gülüştüklerimiz.
- › Ne beyazdır dünyam benim ne de siyah mavidir hayallerimin rengi.
- › Neden böyle düşman görürsünüz.
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar
- › Bulduğumu zannettiğim bir anda
Kaybettim neyim varsa

Bir sözcüğün zıt anlamı onun cümledeki kullanımına göre değişir. Örneğin, “Adamın ince davranışı herkesi şaşırttı.” cümlesinde geçen ince sözcüğünün zıt anlamlısı kalın değil, kabadır.

Gerçek anlamlı bir sözcüğün zıt anlamlısı gerçek; mecaz anlamlı bir sözcüğün zıt anlamlısı mecaz anlamlı olmalıdır.

- › Soğuk bir karşılama töreniydi.
- › Sıcak bir çorba içelim.

Bu iki cümledeki altı çizili sözcükler zıt anlamlı değildir.

Bir sözcüğün olumsuz zıt anlamlılık ilişkisi oluşturmaz:

- › Gitmekle gitmemek arasında kalmıştı.
 - › Ağılasan da ağlamsan da fayda etmez.
- Altı çizili sözcükler zıt anlamlı değildir.

3. EŞ SESLİ (SESTEŞ) SÖZCÜKLER

Yazılışları ve okunuşları aynı, anlamları farklı sözcüklerdir.

- › “Yüz bin gül al.” cümlesindeki bütün sözcükler sestestir.

Yumuşatma işaretiyle yazılan sözcükler sestestir değildir.

- › kâr-kar, hâlâ-hala...

Çok anlamlılık ilişkisi sestestirle aynı değildir.

- › Burnu kanamıştı.
- › Ayakkabısının burnunda toz vardı.

Bu cümlelerde “burnu” sözcüğü sestestir değildir.

4. SOMUT VE SOYUT ANLAMLI SÖZCÜKLER

a. Somut Anlamlı Sözcükler

Duyu organlarımızdan herhangi biriyle algılayabildiğimiz varlıkları karşılayan sözcüklerdir.

- › ses, koku, ışık, sıra, kalem, sıcaklık...

b. Soyut Anlamlı Sözcükler

Hiçbir duyu organımızla algılayamadığımız sözcüklerdir. Bu sözcüklerin zihnimizde bir gerçekliği vardır ama duyu organlarıyla algılanamazlar.

- › nefret, kin, mutluluk, özlem...

Somut ve soyut anlamlı sözcükler aldıkları eklerle soyut veya somut anlamlı olabilir.

› Arkadaş-lık → Soyut anlamlı

Somut

› Sevgi-li → Somut anlamlı

Soyut

Anlatılması güç olan soyut kavramları görünür kılmak için soyut sözcükler yerine somut sözcükler kullanmaya somutlaştırma denir.

› Zihnimde yeni fikirler filizlendi.

› Onda kafa olsa bu hale düşmezdi.

5. NİTEL VE NİCEL ANLAM

a. Nitel Anlam:

Bir varlığın rengini, durumunu, biçimini, nasıl olduklarını belirten sözcüklerdir.

› mavi gök, güzel çocuk, kötü olay...

b. Nicel Anlam:

Varlıkların sayılabilen, ölçülebilen özelliklerini anlatan sözcüklerdir.

› geniş arsa, beş ekmek, küçük oda...

Bir sözcüğün nicel veya nitel anlamlı olması, kullanıldığı cümleye göre değişir.

› Babam geniş düşünen biridir.
nitel

› Geniş bir araba olursa sığabiliriz.
nicel

6. GENEL VE ÖZEL ANLAMLIL SÖZCÜKLER

Anlam kapsamı geniş olan, yani aynı türden varlıkları bütün olarak çağrıştıran sözcüklere **genel anlamlı sözcükler** denir. Varlıkları tek tek çağrıştıran sözcüklere ise **özel anlamlı sözcükler** denir.

› Her varlık bir gün yok olacaktır.

› Canlıların dünyalarını inceliyoruz.

“varlık” sözcüğü “canlı” sözcüğüne göre daha genel anlamlıdır.

Bir cümlede genel anlamlı olan bir sözcük, başka bir cümlede özel anlamlı olabilir.

› Çocuk, az daha düşünüyordu.
özel

› Çocuk, hayatın neşesidir.
genel

Sözcük düzeyinde bir sıralama yapılabileceği gibi cümle düzeyinde de özelden-genele veya genelden-özele bir sıralama yapılabilir.

› İyi seçilmiş sözcüklerin oluşturduğu cümleler anlamlı paragraflar doğurur.

(özelden genele)

› Toplumun temeli olan ailede birey iyi eğitilmelidir.

(Genelden özele)

7. YANSIMA SÖZCÜKLER

Doğadaki seslerin dildeki karşılıklarıdır.

› tak, cızırtı, şırlı şırlı, gıcırtı...

Bir sözcüğün yansıma sözcük sayılabilmesi için doğadaki sesin bire bir karşılığı biçiminde olması gerekir. Sesin karşılığı olmayan sözcükler yansıma sözcük sayılmaz.

› “Atlar kişniyordu.” cümlesinde “kişnemek” yansıma sözcük değildir. Çünkü atın çıkardığı ses “kişneme” değildir. Bu sözcük o sesin adıdır.

GÜZEL ADLANDIRMA

Direkt olarak söylendiğinde insanlarda korku, tiksinti gibi kötü çağrışımlar yapan sözcüklerin yerine daha güzel anlamlı, kötü çağrışımlar yapmayan sözlerin kullanılmasıdır.

› cin → üç harfililer, iyi saatte olsunlar

› verem → ince hastalık

› ölmek → vefat etmek

› kör → görme engelli

KİNAYE

Bir sözün hem gerçek hem mecaz anlama gelebilecek biçimde kullanılmasıdır. Kinayede esas kastedilen mecaz anlamdır.

MATEMATİK

Temel Kavramlar
Bölme ve Bölünebilme
OBEB - OKEK
Rasyonel Sayılar
Üslü Sayılar
Köklü Sayılar
Çarpanlara Ayırma
Oran ve Orantı
Basit Eşitsizlikler
Mutlak Değer
Denklem Çözme
Sayı ve Kesir Problemleri
Yaş Problemleri
Yüzde Problemleri
Kar ve Zarar Problemleri
Karışım Problemleri
Hareket Problemleri
İşçi ve Havuz Problemleri
Kümeler
İşlem
Modüler Aritmetik
Permütasyon - Kombinasyon
Olasılık
Fonksiyonlar
Tablo-Grafik Okuma ve Yorumlama
Sayısal Mantıksal Akıl Yürütme ve Muhakeme
Geometrik Kavramlar
Üçgenler
Çokgenler ve Dörtgenler
Çember ve Daire
Analitik Geometri
Uzay Geometri

TEMEL KAVRAMLAR

DOĞAL SAYILAR

Sonlu kümelerin eleman sayılarını belirten sayılara **doğal sayılar** denir ve \mathbb{N} sembolüyle gösterilir.

$$\mathbb{N} = \{0, 1, 2, 3, 4, 5, \dots, n, n+1, \dots\}$$

Sayma sayıları kümesi \mathbb{N}^+ olarak ifade edilip,

$$\mathbb{N}^+ = \{1, 2, 3, 4, 5, \dots, n-1, n, n+1, \dots\}$$

şeklinde yazılabilir.

Doğal sayılar kümesini

$\mathbb{N} = \mathbb{N}^+ \cup \{0\}$ şeklinde gösterebiliriz.

$\forall n \in \mathbb{N}$ için $2n$ ifadesi çift doğal sayıları (Ç) ve $2n + 1$ ifadesi de tek doğal sayıları (T) belirtir.

$$\mathbb{C} = \{2n \mid n \in \mathbb{N}\} = \{0, 2, 4, 6, \dots, 2n, \dots\}$$

$$\mathbb{T} = \{2n + 1 \mid n \in \mathbb{N}\} = \{1, 3, 5, 7, \dots, 2n + 1, \dots\}$$

DOĞAL SAYILARDA İŞLEMLER

1. Doğal Sayılarda Toplama İşlemi

Özellik:

$\forall a, b, c \in \mathbb{N}$ için

1. $a + b \in \mathbb{N}$ dir. (kapalılık özelliği)

Herhangi iki doğal sayının toplamı yine bir doğal sayıdır.

ÖRNEK

$$\> 5 + 4 = 9 \quad (9 \in \mathbb{N})$$

2. $a + b = b + a$ (değişme özelliği)

ÖRNEK

$$\> 3 + 2 = 2 + 3$$

$$\> 7 + 3 = 3 + 7$$

3. $a + (b + c) = (a + b) + c = a + b + c$ (birleşme özelliği)

Herhangi üç doğal sayı toplanırken parantezlerin yerinin değiştirilmesi ya da tamamen kaldırılması sonucu değiştirmez.

ÖRNEK

$$\> 3 + (2 + 5) = (3 + 2) + 5$$

4. $a + 0 = 0 + a = a$ (birim (etkisiz) eleman)

Toplama işleminin birim elemanı 0 dır.

ÖRNEK

$$\> 5 + 0 = 0 + 5 = 5$$

Sıfırdan farklı hiçbir doğal sayının doğal sayılar kümesinde, toplama işlemine göre tersi yoktur.

ÖRNEK

$$\> 10 + (-10) = (-10) + 10 = 0$$

Fakat $-10 \notin \mathbb{N}$ olduğundan 10'un doğal sayılar kümesinde toplama işlemine göre tersi yoktur.

2. Doğal Sayılarda Çarpma İşlemi

Doğal sayılarda çarpma işlemi, ardışık toplama işleminin kısa yoldan yapılmasıdır.

Örneğin;

$$\underbrace{4 + 4 + 4 + 4 + 4}_{5 \text{ tane}} = 20$$

Biz bu işlemi $4 \cdot 5 = 20$ olarak yazabiliriz.

Özellik:

$\forall a, b, c \in \mathbb{N}$ için

1. $a \cdot b \in \mathbb{N}$ dir. (kapalılık özelliği)

Herhangi iki doğal sayının çarpımı yine bir doğal sayıdır.

ÖRNEK

$$\> 6 \cdot 4 = 24 \quad (24 \in \mathbb{N})$$

2. $a \cdot b = b \cdot a$ (değişme özelliği)

ÖRNEK

$$\> 8 \cdot 9 = 9 \cdot 8 = 72$$

3. $a \cdot (b \cdot c) = (a \cdot b) \cdot c = a \cdot b \cdot c$ (birleşme özelliği)

ÖRNEK

› $3 \cdot (5 \cdot 6) = (3 \cdot 5) \cdot 6$

Herhangi üç doğal sayının çarpımında, parantezlerin yerlerinin değiştirilmesi ya da tamamen kaldırılması çarpımın sonucunu değiştirmez.

4. $a \cdot 1 = 1 \cdot a = a$ (birim (etkisiz) eleman)

ÖRNEK

› $13 \cdot 1 = 1 \cdot 13 = 13$

Çarpma işleminin birim elemanı 1 dir.

5. $a \cdot 0 = 0 \cdot a = 0$ (yutan eleman)

ÖRNEK

› $7 \cdot 0 = 0 \cdot 7 = 0$

› $16 \cdot 0 = 0 \cdot 16 = 0$

Çarpma işleminin yutan elemanı sıfırdır.

Bilinmeyenlerin sayısının, verilen denklem sayısından daha fazla olduğu denklemlerde; bilinmeyenler, rakam, doğal sayı ve tam sayı ise değer verilerek çözüme gidilir.

ÖRNEK

Topamları 10 olan iki doğal sayının çarpımı;

En çok: $5 \cdot 5 = 25$ birbirinden farklı ise $4 \cdot 6 = 24$ olur.

En az: $0 \cdot 10 = 0$ olur.

Çarpımları sabit olan iki sayı arasındaki farkın mutlak değeri arttıkça bu iki sayının toplamının mutlak değeri artar.

ÖRNEK

Topamları 9 olan iki pozitif tam sayının çarpımı;

En çok: $4 \cdot 5 = 20$ olur.

En az: $1 \cdot 8 = 8$ olur.

ÖRNEK

Çarpımları 18 olan iki doğal sayının toplamı:

En çok: $1 + 18 = 19$ olur.

En az: $6 + 3 = 9$ olur.

ÖRNEK

x ve y iki rakam olmak üzere,

$$x \cdot y = 36$$

olduğuna göre, $x + y$ toplamının en büyük ve en küçük değerini bulalım.

ÇÖZÜM

Çarpımı sabit olan sayıların toplamının en küçük değerini bulmak için, birbirine yakın değerler seçilmelidir.

Buna göre, $x = 6$ ve $y = 6$ seçilirse,

$$x + y = 6 + 6 = 12 \text{ olur.}$$

Çarpımı sabit olan sayıların toplamının en büyük değerini bulmak için, birbirine uzak değerler seçilmelidir.

Buna göre, $x = 4$ $y = 9$ seçilirse,

$$x + y = 4 + 9 = 13 \text{ olur.}$$

Topamları sabit olan iki sayı arasındaki farkın mutlak değeri azaldıkça bu iki sayının çarpımının mutlak değeri artar.

a, b $\in \mathbb{Z}^+$ olmak üzere,

$$a \cdot b = 48 \text{ dir.}$$

Buna göre, $a + b$ toplamı en çok kaçtır?

A) 14 B) 26 C) 49 D) 52 E) 56

ÇÖZÜM

$a + b$ 'nin en çok olması için a ve b sayıları birbirine en uzak olmalıdır.

$a = 1$ ve $b = 48$ seçilirse $a + b = 1 + 48 = 49$ olur.

(Cevap C)

TEMEL KAVRAMLAR

DOĞAL SAYILARDA KUVVET KAVRAMI

$a, n \in \mathbb{N}$ olmak üzere,

$$a + a = 2a$$

$$a + a + a = 3a$$

$$\vdots$$

$$\underbrace{a + a + \dots + a}_{n \text{ tane}} = n \cdot a \text{ dir.}$$

Ayrıca,

$$a \cdot a = a^2$$

$$a \cdot a \cdot a = a^3$$

$$a \cdot a \cdot a \cdot a = a^4$$

$$\vdots$$

$$\underbrace{a \cdot a \cdot a \dots a}_{n \text{ tane}} = a^n \text{ dir.}$$

Görüldüğü gibi, $n \cdot a \neq a^n$ dir.

$a, n \in \mathbb{N}$ ve $n \neq 0$ olmak üzere, n tane a nın çarpımından elde edilen sayıya **a nın n . kuvveti** denir ve a^n biçiminde gösterilir.

$$a^n = \underbrace{a \cdot a \cdot a \dots a}_{n \text{ tane}}$$

a^n ifadesine **üslü ifade** denir. Bu ifadede, a sayısına **taban**, n ye **üs (kuvvet)** denir.

ÖRNEK

- > 3^5 ifadesi "3 üssü 5" diye okunur.
- > 4^6 ifadesi "4 üssü 6" diye okunur.
- > 8^7 ifadesi "8 üssü 7" diye okunur.

$a, b, c, m, n, \in \mathbb{N}, x \neq 0$ ve $y \neq 0$ ise;

1. $x^m \cdot x^n = x^{m+n}$
2. $(x \cdot y)^n = x^n \cdot y^n$
3. $(x^m)^n = (x^n)^m = x^{m \cdot n}$
4. $a \cdot x^n + b \cdot x^n - cx^n = (a + b - c) \cdot x^n$ dir.

ÖRNEK

Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz.

- > $2^6 \cdot 2^2 = 2^{6+2} = 2^8$
- > $(2 \cdot 3)^8 = 2^8 \cdot 3^8$
- > $(5^3)^7 = (5^7)^3 = 5^{21}$
- > $5 \cdot 2^x + 6 \cdot 2^x + 3 \cdot 2^x = (5 + 6 + 3) \cdot 2^x = 14 \cdot 2^x$

1. $\forall n \in \mathbb{N}, 1^n = 1$ dir.
2. 0^0 ifadesi tanımsızdır.
3. $\forall x \in \mathbb{N}^+$ için $x^0 = 1, x^1 = x$ ve $0^x = 0$ dir.

ÖRNEK

- > $1^6 = 1$
- > $0^3 = 0$
- > $0^{25} = 0$

ÖRNEK

$$7 \cdot 10^{12} + 9 \cdot 10^{12} + 12 \cdot 10^{12}$$

işleminin sonucu kaçtır?

ÇÖZÜM

$$\begin{aligned} &= 7 \cdot 10^{12} + 9 \cdot 10^{12} + 12 \cdot 10^{12} \\ &= 10^{12} \cdot (7 + 9 + 12) \\ &= 10^{12} \cdot 28 \text{ bulunur.} \end{aligned}$$

DOĞAL SAYILARDA ÇÖZÜMLEME

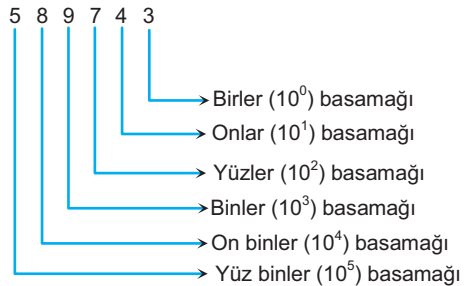
Doğal sayıları göstermek için kullanılan 0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9 sembollerinin her birine **rakam** denir.

Bir doğal sayıda kaç tane rakam varsa sayı o kadar **basamaklıdır**.

Örneğin; 6, bir basamaklı; 23, iki basamaklı ve 101 de üç basamaklı sayılardır.

Sayıları oluşturan rakamların **sayı değeri** ve **basamak değeri** olmak üzere iki değeri vardır.

Örneğin, 842 sayısındaki 4 ün; sayı değeri 4, basamak değeri ise 40 tır.

a, b, c, d birer rakam olmak üzere,
İki basamaklı ab sayısı; $ab = 10a + b$,
Üç basamaklı abc sayısı; $abc = 100a + 10b + c$,
Dört basamaklı abcd sayısı;
 $abcd = 1000a + 100b + 10c + d$
şeklinde çözümlenir.

ÖRNEK

Aşağıdaki çözümleri inceleyiniz.

- > $48 = 4 \cdot 10 + 8 \cdot 1$
- > $358 = 3 \cdot 100 + 5 \cdot 10 + 8 \cdot 1$
- > $abc = 100a + 10b + c$
- > $aaa = 100a + 10a + a = 111a$

(abab), (ab00) dört basamaklı; (abc), (ab0) üç basamaklı ve (ab) sayısı iki basamaklı sayılardır.

$$(abc) = (ab0) + c = 10 \cdot (ab) + c$$

- > $(abab) = (ab00) + (ab) = 100 \cdot (ab) + (ab) = 101 \cdot (ab)$

ab ve ba iki basamaklı sayılardır.

$$ab + ba = 154$$

olduğuna göre, ab sayısının alabileceği en büyük değer kaçtır?

- A) 48 B) 59 C) 78 D) 87 E) 95

ÇÖZÜM

$$ab + ba = 154 \Rightarrow 10a + b + 10b + a = 154$$

$$11a + 11b = 154$$

$$11(a + b) = 154$$

$$a + b = 14 \text{ olur.}$$

O hâlde, a = 9 ve b = 5 seçilirse ab sayısının alabileceği en büyük değer 95 olarak bulunur.

(Cevap E)

ÖRNEK

abc, bca ve acb üç basamaklı sayılardır.

$$abc + bca + cab = 666$$

olduğuna göre, a + b + c toplamı kaçtır?

ÇÖZÜM

$abc + bca + cab = 666$ sayıları çözümlersek,

$$100a + 10b + c + 100b + 10c + a + 100c + 10a + b = 666$$

$$111a + 111b + 111c = 666$$

$$111(a + b + c) = 666$$

$$a + b + c = 6 \text{ bulunur.}$$

◆ (ab) ve (ba) iki basamaklı doğal sayılardır.

$$(ab) + (ba) = (10 \cdot a + b) + (10 \cdot b + a)$$

$$(ab) + (ba) = 11 \cdot a + 11 \cdot b$$

$$(ab) + (ba) = 11 \cdot (a + b)$$

◆ $(ab) - (ba) = (10 \cdot a + b) - (10 \cdot b + a)$

$$(ab) - (ba) = 10 \cdot a + b - 10 \cdot b - a$$

$$(ab) - (ba) = 9a - 9b$$

$$(ab) - (ba) = 9 \cdot (a - b) \text{ olur.}$$

9a8b ve 8a9b dört basamaklı doğal sayılardır.

$$K = 9a8b$$

$$L = 8a9b$$

olduğuna göre, K - L farkı kaçtır?

- A) 690 B) 980 C) 990 D) 1000 E) 1010

ÇÖZÜM

$$K = 9a8b = 9 \cdot 1000 + a \cdot 100 + 8 \cdot 10 + 1 \cdot b$$

$$- L = 8a9b = 8 \cdot 1000 + a \cdot 100 + 9 \cdot 10 + 1 \cdot b$$

$$K - L = 1000 - 10 = 990 \text{ bulunur.}$$

(Cevap C)

TAM SAYILAR

Doğal sayılar kümesini içine alan ve doğal sayılar kümesinden daha geniş bir küme olan tam sayılar kümesinde, doğal sayıların yanında negatif (-) sayılarda bulunmaktadır.

Tam sayılar kümesi \mathbb{Z} ile gösterilir.

$$\mathbb{Z} = \left\{ \underbrace{\dots, -3, -2, -1}_{\mathbb{Z}^-}, \underbrace{0}_{\{0\}}, \underbrace{1, 2, 3, \dots}_{\mathbb{Z}^+} \right\} \text{ tam sayılar kümesinin}$$

her bir elemanına tam sayı denir.

TEMEL KAVRAMLAR

$$\mathbb{Z}^- = \{\dots, -4, -3, -2, -1\}$$

negatif tam sayılar kümesini,

$$\mathbb{Z}^+ = \{1, 2, 3, 4, \dots\}$$

pozitif tam sayılar kümelerini gösterir.

Pozitif tam sayıları, yanına + işareti koyarak ta gösterebiliriz. Örneğin $6 = +6$ gibi...

Sıfır tam sayısı pozitif veya negatif değildir.

Özellik:

1. Sayı doğrusu üzerinde sağdaki sayı daima solundakinden büyüktür.
2. a. $\mathbb{Z}^+ \subset \mathbb{Z}$
b. $\mathbb{Z}^- \subset \mathbb{Z}$
c. $\mathbb{Z} = \mathbb{Z}^- \cup \{0\} \cup \mathbb{Z}^+$
d. $\mathbb{Z}^+ \cap \mathbb{Z}^- = \emptyset$
3. $\mathbb{Z}_\text{ç}$ ve \mathbb{Z}_t sembolleri çift ve tek tam sayıları göstermek üzere ($n \in \mathbb{N}$ için)
 $\mathbb{Z}_\text{ç} = \{\dots, -2n, \dots, -4, -2, 0, 2, 4, \dots, 2n, \dots\}$
 $\mathbb{Z}_\text{t} = \{\dots, -(2n-1), \dots, -5, -3, -1, 1, 3, 5, \dots, 2n-1, \dots\}$
olsun.
Bu tanımlardan $\mathbb{Z}_\text{ç} \cup \mathbb{Z}_\text{t} = \mathbb{Z}$ ve $\mathbb{Z}_\text{ç} \cap \mathbb{Z}_\text{t} = \emptyset$ olduğu görülür.

TAM SAYILARDA TOPLAMA VE ÇIKARMA

Toplanan sayıların işaretleri aynı ise sayıların işaretlerini görmeden toplama işlemi yapılır, sonuca ortak işaret verilir.

Toplanan sayıların işaretleri farklı ise sayılar pozitif iki sayı gibi düşünülerek büyük sayıdan küçük sayı çıkarılır. Sonuca büyük sayının işareti verilir.

ÖRNEK

$$(+8) + (+12) = +(12 + 8) = 20$$

$$(-21) + (-14) = -(21 + 14) = -35$$

ÖRNEK

$$(+13) - (10) = +(13 - 10) = +3$$

$$(-25) + (+12) = -(25 - 12) = -13$$

Özellik:

$\forall a, b, c, \in \mathbb{Z}$ için,

1. $a + b \in \mathbb{Z}$ (kapalılık özelliği)
2. $a + b = b + a$ (değişme özelliği)
3. $a + (b + c) = (a + b) + c$ (birleşme özelliği)
4. $a + 0 = 0 + a = a$ (birim (etkisiz) eleman)

ÖRNEK

$$> 5 + 4 = 9 \quad (9 \in \mathbb{Z})$$

$$> 7 + 6 = 6 + 7$$

$$> 8 + (10 + 13) = (8 + 10) + 13$$

$$> 11 + 0 = 0 + 11 = 11$$

Tam sayılar kümesinde toplama işleminin etkisiz elemanı sıfırdır.

5. $\forall a \in \mathbb{Z}$ için,

$$a + (-a) = (-a) + a = 0$$

olduğundan tam sayılar kümesinde her elemanın toplama işlemine göre tersi vardır (a nın tersi $-a$ dır.). Toplamları sıfıra eşit olan iki tam sayı, birbirlerinin toplama işlemine göre tersleridir.

ÖRNEK

$$> 12 + (-12) = (-12) + 12 = 0$$

$$> 18 + (-18) = (-18) + 18 = 0$$

ÖRNEK

8 in toplama işlemine göre tersi -8 dir.

$$> 12\text{'nin toplama işlemine göre tersi } -12\text{'dir.}$$

$$> 27\text{'nin toplama işlemine göre tersi } -27\text{'dir.}$$

$$> 36\text{'nın toplama işlemine göre tersi } -36\text{'dir.}$$

TAM SAYILARDA ÇIKARMA

$\forall a, b, \in \mathbb{Z}$ için, a ile b nin farkı $a - b$ biçiminde gösterilir ve $a - b = a - (+b) = a + (-b)$ biçiminde tanımlanır.

Bu işleme **çıkarma işlemi** denir.

Çıkarma işlemi yapılırken çıkarma işareti ($-$) toplama ($+$) işaretine dönüştürülür, b nin işareti değiştirilir. Toplama işlemi yapılır.

ÖRNEK

Aşağıdaki örnekleri inceleyiniz.

- > $15 + (-6) = 9$
- > $16 - 7 = 16 + (-7) = 9$
- > $27 + (-12) = 15$
- > $(-18) + 13 = -5$

Tam sayılar kümesi toplama ve çıkarma işlemlerine göre kapalıdır ancak çıkarma işleminin değişme ve birleşme özellikleri yoktur.

a ve b birbirinden farklı tam sayı olmak üzere,

$$a \cdot b = 6$$

eşitliğini sağlayan kaç tane b değeri vardır?

- A) 8 B) 7 C) 6 D) 5 E) 4

ÇÖZÜM

$a \cdot b = 6$	$a \cdot b = 6$
↓ ↓	↓ ↓
6 1	-6 -1
3 2	-3 -2
2 3	-2 -3
1 6	-1 -6

Buna göre, eşitliği sağlayan 8 tane b değeri vardır.

(Cevap A)

TAM SAYILARDA ÇARPMA

Özellik:

$\forall a, b, c, \in \mathbb{Z}$ için,

1. $a \cdot b \in \mathbb{Z}$ **(kapalılık özelliği)**
2. $a \cdot b = b \cdot a$ **(değişme özelliği)**
3. $a \cdot (b \cdot c) = (a \cdot b) \cdot c$ **(birleşme özelliği)**
4. $a \cdot 1 = 1 \cdot a = a$ **(birim (etkisiz) eleman)**
Tam sayılar kümesinde, çarpma işleminin etkisiz elemanı 1 dir.
5. $\forall a, b \in \mathbb{Z}$ için, $a \cdot b = b \cdot a = 1$ şartını sağlayan bir b sayısı yoktur.
Ancak $1 \cdot 1 = 1$ ve $(-1) \cdot (-1) = 1$ olduğundan (-1) ve 1 in çarpmaya göre tersleri kendileridir. O hâlde tam sayılar kümesinde (-1) ve 1 dışında hiçbir elemanın çarpmaya göre tersi yoktur.
6. $\forall a \in \mathbb{Z}$ için, $a \cdot 0 = 0 \cdot a = 0$ **(yutan eleman)**
Çarpma işleminin yutan elemanı sıfırdır.

7. $a \cdot (b + c) = a \cdot b + a \cdot c$ **(toplama üzerine dağılıma özelliği)**

8. $a \cdot (b - c) = a \cdot b - a \cdot c$ **(çıkarma üzerine dağılıma özelliği)**

ÖRNEK

- > $6 \cdot 5 = 30 \in \mathbb{Z}$
- > $7 \cdot 8 = 8 \cdot 7 = 56$
- > $8 \cdot (7 \cdot 10) = (8 \cdot 7) \cdot 10$
- > $10 \cdot 1 = 1 \cdot 10 = 10$
- > $18 \cdot 0 = 0 \cdot 18 = 0$
- > $12 \cdot (16 + 18) = 12 \cdot 16 + 12 \cdot 18$
- > $18 \cdot (20 - 15) = 18 \cdot 20 - 18 \cdot 15$

ÖRNEK

Bu özellik bazı işlemleri kolaylaştırır. Örneğin $(1004) \cdot (-16)$ çarpımında dağılıma özelliğini kullanarak bu çarpma işlemini kolaylaştırabiliriz.

$$\begin{aligned} (1004) \cdot (-16) &= (1000 + 4) \cdot (-16) \\ &= 16 \cdot 1000 + 4 \cdot 16 \\ &= 16000 + 64 = 16064 \text{ bulunur.} \end{aligned}$$

Özellik:

$\forall a, b, c, \in \mathbb{Z}$ için,

1. $a + c = b + c \Leftrightarrow a = b$
2. $a + c < b + c \Leftrightarrow a < b$
3. $a \cdot c = b \cdot c \Leftrightarrow a = b$ ($c \neq 0$)
4. $(c > 0 \text{ ve } a \cdot c < b \cdot c) \Leftrightarrow (a < b)$
 $(c < 0 \text{ ve } a \cdot c < b \cdot c) \Leftrightarrow (a > b)$

Özellik:

1. Pozitif tam sayıların bütün tam sayı kuvvetleri pozitiftir.
 $\forall n \in \mathbb{Z}, a \in \mathbb{Z}^+$ için $a^n > 0$ dir.
2. Negatif tam sayıların çift kuvvetleri pozitif, tek kuvvetleri negatiftir.
 $\forall n \in \mathbb{Z}^+, a \in \mathbb{Z}^-$ için $a^{2n} > 0$ ve $a^{2n+1} < 0$ dir.
3. Aynı işaretli iki tam sayının (ikisi de pozitif veya ikisi de negatif) çarpımları ve bölümleri pozitiftir.

TEMEL KAVRAMLAR

$a, b \in \mathbb{Z}^+$ veya $a, b \in \mathbb{Z}^-$ ise $a \cdot b > 0$, $\frac{a}{b} > 0$

4. Zıt işaretli iki tam sayının (biri pozitif, diğeri negatif) çarpımları ve bölümleri negatiftir.

$a \in \mathbb{Z}^+, b \in \mathbb{Z}^-$ veya $a \in \mathbb{Z}^-, b \in \mathbb{Z}^+$ ise

$a \cdot b < 0$, $\frac{a}{b} < 0$

ÖRNEK

$$(+5) \cdot (+8) = +40$$

$$(-7) \cdot (-9) = +63$$

$$(-4) \cdot (+5) = -20$$

$$(+6) \cdot (-3) = -18$$

ÖRNEK

$$(+42) : (+7) = +6$$

$$(-32) : (-8) = +4$$

$$(-12) : (+3) = -4$$

$$(+15) : (-5) = -3$$

5. $a \in \mathbb{Z}^+$ ve $n \in \mathbb{Z}$ için

$-a^{2n} \neq (-a)^{2n}$, $-a^{2n} = -(a^{2n})$ dir.

Ancak $-a^{2n+1} = (-a)^{2n+1}$ olur.

Örneğin $-4^2 \neq (-4)^2$, $-4^2 = -(4)^2 = -16$,

$-2^3 = (-2)^3 = -8$ dir.

6. Ç bir çift tam sayı ve T bir tek tam sayıyı göstermek üzere,

$\text{Ç} \mp \text{Ç}$ toplamı ve farkı çifttir.

$\text{T} \mp \text{T}$ toplamı ve farkı çifttir.

$\text{Ç} \mp \text{T}$ toplamı ve farkı tektir.

$\text{Ç} \cdot \text{Ç}$ çarpımı çifttir.

$\text{T} \cdot \text{T}$ çarpımı tektir.

$\text{Ç} \cdot \text{T}$ çarpımı çifttir.

T^n ifadesi tektir

Ç^n ifadesi çifttir. ($n \in \mathbb{N}^+$)

ÖRNEK

$$\text{> } (+12)^{15} \rightarrow \text{pozitiftir.}$$

$$\text{> } (-3)^{20} \rightarrow \text{pozitiftir.}$$

$$\text{> } (-5)^{19} \rightarrow \text{negatiftir.}$$

ÖRNEK

$$\text{> } 12 + 16 = 28 \rightarrow \text{çifttir.}$$

$$\text{> } 12 - 10 = 2 \rightarrow \text{çifttir.}$$

$$\text{> } 15 + 17 = 32 \rightarrow \text{çifttir.}$$

$$\text{> } 19 + 27 = 46 \rightarrow \text{çifttir.}$$

$$\text{> } 19 - 12 = 7 \rightarrow \text{tektir.}$$

$$\text{> } 21 + 8 = 29 \rightarrow \text{tektir.}$$

$$\text{> } 5 \cdot 5 = 25 \rightarrow \text{tektir.}$$

$$\text{> } 6 \cdot 9 = 54 \rightarrow \text{çifttir.}$$

$$\text{> } 8 \cdot 10 = 80 \rightarrow \text{çifttir.}$$

x ve y tam sayı olmak üzere,

$$x = 8y + 1$$

olduğuna göre, x için aşağıdakilerden hangisi daima doğrudur?

A) Doğal sayıdır.

B) Dokuzun katıdır.

C) Çift sayıdır.

D) Tek sayıdır.

E) Sekizin katıdır.

ÇÖZÜM

$$x = 8y + 1$$

8 y; 8 çift olduğundan sayı çifttir. 1 tek sayıdır.

$8y + 1 = \text{Ç} + \text{T} = \text{T}$ olduğundan x tektir.

(Cevap D)

Tam sayılarda toplama, çıkarma ve çarpma işlemlerinin sonuçlarını teklik – çiftlik yönünden inceleyen sayılara değer vererek sonucun tek mi çift mi olduğu görülebilir.

ÖRNEK

x tek, y çift olsun.

$$3x^2 - 6y^2$$

ifadesi tek midir çift midir?

ÇÖZÜM

$x = 1$ $y = 2$ kabul edelim.

$$3 \cdot x^2 + 6 \cdot y^3 = 3 \cdot 1^2 + 6 \cdot 2^3 \\ = 3 + 6 \cdot 8$$

$$= 51 \text{ tek olduğundan}$$

$3x^2 + 6y^3$ ifadesi tektir.

Aşağıdakilerden hangisi tek sayıdır?

- A) $5^5 + 5^{25}$ B) $4^{14} + 11^{11}$ C) $3^{10} - 5^3$
 D) $2^5 + 6^6$ E) $7^7 + 7^{77}$

ÇÖZÜM

$$5^5 + 5^{25} = T + T = \text{Ç}$$

$$4^{14} + 11^{11} = \text{Ç} + T = T$$

$$3^{10} - 5^3 = T - T = \text{Ç}$$

$$2^5 + 6^6 = \text{Ç} + \text{Ç} = \text{Ç}$$

$$7^7 + 7^{77} = T + T = \text{Ç}$$

O hâlde $4^{14} + 11^{11}$ tek sayı bulunur.

(Cevap B)

7. Aritmetik ifadelerde işlem sırası,

1. Parantez içindeki işlemler,
2. Üslü işlemler,
3. Çarpma - bölme,
4. Toplama - çıkarma

şeklinde. Çarpma - bölme ve toplama - çıkarma işlemlerinin birbirlerine göre önceliği yoktur. Her ikisinin de olduğu yerde (hem çarpma, hem bölme gibi) işleme soldan sağa doğru devam edilir.

ÖRNEK

$$\begin{aligned} 12 \cdot 8 : 4 + 5 - 9 : 3 \cdot 5 &= (12 \cdot 8) : 4 + 5 - (9 : 3) \cdot 5 \\ &= 96 : 4 + 5 - 3 \cdot 5 \\ &= 24 + 5 - 15 \\ &= 14 \end{aligned}$$

ÖRNEK

x ve y birer tam sayı olmak üzere

$$-3 \leq x \leq 4$$

$$-5 \leq y \leq 3$$

Buna göre, $2x + 3y$ ifadesinin alabileceği en büyük değeri bulunuz.

ÇÖZÜM

Toplamın en büyük olması için toplanan sayıların en büyük seçilmesi gerekir. x in en büyük değeri 4, y nin en büyük değeri 3 tür. Buradan $2x + 3y$ ifadesinin en büyük değeri;

$$\begin{aligned} 2x + 3y &= 2 \cdot 4 + 3 \cdot 3 \\ &= 8 + 9 \\ &= 17 \text{ olur.} \end{aligned}$$

ÖRNEK

m ve n tamsayı olmak üzere

$$-2 \leq m \leq 5$$

$$-4 \leq n \leq 7$$

Buna göre, $m^2 - n^2$ ifadesinin en küçük değeri kaçtır?

ÇÖZÜM

Farkın (çıkarma işleminin) en küçük olması için eklenen sayının (m^2) en küçük, çıkan sayının (n^2) en büyük olması gerekir.

(m^2) en küçük değerini $m = 0$ için alacağından,

$$m^2 = 0^2 = 0 \text{ olur.}$$

n^2 en büyük değerini $n = 7$ için alacağından,

$$n^2 = 7^2 = 49 \text{ olur.}$$

Buradan $m^2 - n^2$ nin en küçük değeri,

$$m^2 - n^2 = 0^2 - 7^2 = 0 - 49 = -49 \text{ olur.}$$

ARDIŞIK TAM SAYILAR

Belli bir kurala göre art arda sıralanan sayılara **ardışık sayılar** denir.

$n \in \mathbb{Z}$ olmak üzere,

Ardışık tam sayılar

$$\dots, -3, -2, -1, 0, 1, 2, 3, \dots, n, n + 1, \dots$$

Ardışık çift tam sayılar

$$\dots, -4, -2, 0, 2, 4, \dots, 2n, 2n + 2, \dots$$

Ardışık tek tam sayılar

$$\dots, -3, -1, 1, 3, \dots, 2n - 1, 2n + 1, \dots$$

3 ün katı olan ardışık tam sayılar

$$\dots, -6, -3, 0, 3, 6, \dots, 3n, 3n + 3, \dots$$

Ardışık Sayıların Özel Sonlu Toplam Formülleri:

- a. $1 + 2 + 3 + \dots + n = \frac{n \cdot (n + 1)}{2}$
- b. $2 + 4 + 6 + \dots + 2n = n \cdot (n + 1)$
- c. $1 + 3 + 5 + \dots + 2n - 1 = n^2$
- d. $1^2 + 2^2 + 3^2 + \dots + n^2 = \frac{n \cdot (n + 1) \cdot (2n + 1)}{6}$

TEMEL KAVRAMLAR

ÖRNEK

$$1 + 2 + 3 + 4 + \dots + 12$$

toplamının sonucu kaçtır?

ÇÖZÜM

$$= \frac{n(n+1)}{2} \quad (n=12)$$

$$= \frac{12(12+1)}{2}$$

$$= \frac{12 \cdot 13}{2}$$

$$= \frac{156}{2}$$

$$= 78 \text{ bulunur.}$$

ÖRNEK

$$1 + 3 + 5 + 7 \dots + 13$$

toplamının sonucu kaçtır?

ÇÖZÜM

$$= n^2 \quad (n=7)$$

$$= 7^2$$

$$= 49 \text{ bulunur.}$$

ÖRNEK

$$1^2 + 2^2 + 3^2 + \dots + 8^2$$

toplamının sonucu kaçtır?

ÇÖZÜM

$$= \frac{n(n+1) \cdot (2n+1)}{6} \quad (n=8)$$

$$= \frac{8 \cdot 9 \cdot 17}{6}$$

$$= 204 \text{ bulunur.}$$

Ardışık Sayıların Genel Sonlu Toplam Formülü: (Gauss Toplamı)

n: Son terim

r: İlk terim

x: Artış miktarı

r, r + x, r + 2x, ..., n aritmetik dizisinde;

$$\text{Terim sayısı} = \frac{\text{Son terim} - \text{İlk terim}}{\text{Artış miktarı}} + 1 = \frac{n-r}{x} + 1$$

Terimler toplamı:

$$\text{Toplam} = \frac{\text{Terim sayısı}}{2} \cdot (\text{Son terim} + \text{İlk terim})$$

$$= \left(\frac{n-r}{x} + 1 \right) \cdot \frac{n+r}{2} \text{ dir.}$$

ÖRNEK

$$3 + 4 + 5 + \dots + 11$$

toplamının sonucu kaçtır?

ÇÖZÜM

$$\text{Toplam} = \frac{\text{Terim sayısı}}{2} \cdot (\text{Son T.} + \text{İlk T.})$$

$$\text{Terim sayısı} = \frac{\text{Son terim} - \text{İlk terim}}{\text{Artış miktarı}} + 1$$

$$\text{Terim sayısı} = \frac{11-3}{1} + 1 = 9$$

$$\text{Toplam} = \frac{9}{2}(11+3) = \frac{9}{2} \cdot 14 = 63 \text{ bulunur.}$$

ÖRNEK

Ardışık 5 tane tek tam sayının toplamı 45 ise en büyük sayı kaçtır?

ÇÖZÜM

Sayılarımız n, n + 2, n + 4, n + 6, n + 8

Bunların toplamı 45 ise,

$$n + (n + 2) + (n + 4) + (n + 6) + (n + 8) = 45$$

$$5n + 20 = 45$$

$$n = 5 \text{ bulunur.}$$

En büyük sayımız n + 8 = 13 bulunur.

ÖRNEK

Ardışık 3 sayının toplamı aşağıdakilerden hangisi olamaz?

- A) 27 B) 35 C) 42 D) 51 E) 57

ÇÖZÜM

Ardışık 3 sayının toplamı 3 ün katı olmalıdır.

35 sayısı 3 ün katı olmadığı için ardışık 3 sayının toplamı olamaz.

(Cevap B)

ÖRNEK

Ardışık yedi tane tek sayının toplamı 175 olduğuna göre, bu sayıların en büyüğü kaçtır?

- A) 25 B) 27 C) 29 D) 31 E) 33

ÇÖZÜM

Öncelikle ortanca sayıyı bulalım.

$$\begin{array}{r} 175 \\ - 14 \\ \hline 35 \\ - 35 \\ \hline 0 \end{array} \quad \begin{array}{l} 7 \\ \hline 25 \end{array} \rightarrow \text{Ortanca sayı}$$

19 21 23 25 27 29 (31)

En büyük sayı

(Cevap D)

ÖRNEK

$$5 + 8 + 11 + \dots + 92$$

toplamının sonucu kaçtır?

ÇÖZÜM

(terim sayısı) · (ortadaki terim)

$$\left(\frac{\text{son terim} - \text{ilk terim}}{\text{artış miktarı}} + 1 \right) \cdot \left(\frac{\text{son terim} + \text{ilk terim}}{2} \right)$$

$$\left(\frac{92 - 5}{3} + 1 \right) \cdot \left(\frac{92 + 5}{2} \right)$$

$$\left(\frac{87}{3} + 1 \right) \cdot \left(\frac{97}{2} \right)$$

$$30 \cdot \frac{97}{2} = 15 \cdot 97 = 1455 \text{ bulunur.}$$

ÖRNEK

Dört tane ardışık çift sayının toplamı 124 tür.

Buna göre, en küçük sayı kaçtır?

ÇÖZÜM

Sayıların toplamını sayı adedine böldüğümüzde ortanca (hayali) sayı bulunur.

$$\begin{array}{r} 124 \\ - 12 \\ \hline 004 \\ - 4 \\ \hline 0 \end{array} \quad \begin{array}{l} 4 \\ \hline 31 \end{array} \rightarrow \text{Ortanca sayı}$$

(28) 30 (31) 32 34

↓ ↓
En küçük Hayali
sayı ortanca

$$\{a_1, a_2, a_3, \dots, a_k, \dots, a_n\}$$

Baştan ve sondan eşit uzaklıktaki terimlerin toplamı birbirine eşittir.

$$a_1 + a_n = a_2 + a_{n-1} = a_3 + a_{n-2}$$

Örneğin;

$$\{3, 4, 5, \dots, 16, 17, 18\}$$

$$3 + 18 = 4 + 17 = 5 + 16$$

- Terim sayısı tek iken terimlerin aritmetik ortalaması ortadaki terime eşittir.

ÖRNEK

Toplamları 325 olan 13 tane ardışık tek sayıdan ortada olanı $325 : 13 = 25$ bulunur.

- Herhangi bir terim, kendisinden eşit uzaklıktaki iki terimin aritmetik ortalamasına eşittir.

$$a_x = \frac{a_{x-k} + a_{x+k}}{2} \text{ dir.}$$

ÖRNEK

Toplamları 225 olan 9 tane ardışık tek sayıdan ortada olanı $225 : 9 = 25$ ve bu sayılardan en küçük olanı ile en büyük olanının toplamı

$$x_{0.T.} = \frac{x_1 + x_9}{2} = x_1 + x_9 = 2 \cdot 25 = 50$$

TARİH

İlk ve Orta Çağlarda Türk Dünyası

Türklerin İslamiyet'i Kabulü ve İlk Türk-İslam Tarihi

Türkiye Tarihi

Osmanlı Devleti Kuruluş Dönemi

Osmanlı Devleti Yükselme Dönemi

Osmanlı Devleti Kültür ve Medeniyeti

Osmanlı Devleti Duraklama Dönemi

Osmanlı Devleti Gerileme Dönemi

Osmanlı Devleti Dağılma Dönemi

XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti

Kurtuluş Savaşı (Hazırlık Dönemi)

Kurtuluş Savaşı (Cepheler Dönemi)

Atatürk İlkeleri

Atatürk İnkıpları

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

XX. Başlarında Dünya

II. Dünya Savaşı

Soğuk Savaş Dönemi

Yumuşama Dönemi

Küreselleşen Dünya

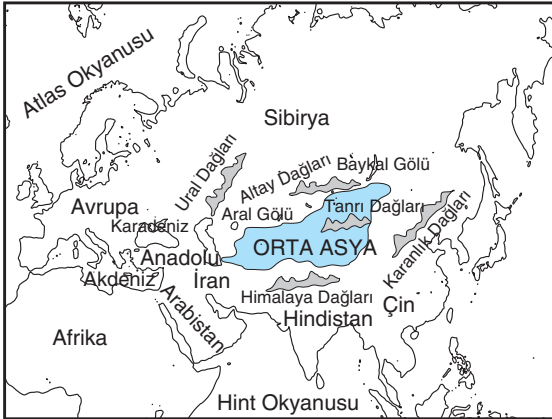
İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

Türk Adının Anlamı

- › Türk adı Uygur metinlerinde “**güç, kuvvet**”, Kaşgarlı Mahmut’un “Divan-ı Lügat-i Türk” adlı eserinde “**olgunluk çağı**”, eski Çin kaynaklarında ise “**miğfer**” anlamında kullanılmıştır.
- › Ziya Gökalp Türk adının “**türelî (törelî), kanun nizam sahibi**” anlamına geldiğini belirtmiştir. G. Doerfer (Dorfer) ise Türk adının “devlete bağlı halk” anlamında olduğunu söylemiştir.
- › Türk adı günümüzdeki şekliyle ilk kez MÖ 318 yılında Çinlilerle yapılan bir antlaşmada yer almıştır. Siyasal anlamda ise ilk kez Kök Türk Devleti tarafından kullanılmıştır. Bizanslılar, İranlılar ve Araplar ise VIII. yüzyıldan itibaren Türkçe konuşan ve boylar hâlinde yaşayan topluluklara Türk adını vermişlerdir.
- › Türk adı (Türkiye) coğrafi bir yeri işaret etmek için ilk kez VI. yüzyılda Bizans kaynaklarında “Orta Asya” için kullanılmıştır. XI. yüzyıldan itibaren de Anadolu için “Türkiye” ismi kullanılmaya başlamıştır. Ünlü İtalyan seyyah Marco Polo, Anadolu için “Küçük Türkiye”, Orta Asya için de “Büyük Türkiye” tabirlerini kullanmıştır.

Türklerin Anayurdu

- › Türklerin ana yurdu Orta Asya’dır. **Orta Asya**; doğuda Kınan dağlarından batıda Hazar Denizi’ne, güneyde Hindikuş ve Karanlık dağlarından kuzeyde Altay dağlarına kadar olan bölgedir.

Orta Asya’da Kurulan İlk Kültür Çevreleri

Türklerin ana yurdunun Orta Asya’nın tam olarak neresi olduğunun bilinmemesinin nedeni, Türklerin **göçebe yaşam** sürmeleridir. Türklerin göçebe yaşamında, coğrafi koşullar ve bağımsız yaşama isteği etkili olmuştur.

- › Türkler, yazıyı geç kullanmaya başladıkları için Türklerle ait ilk bilgilere **Çin kaynaklarından** ulaşılmaktadır. Bu kaynaklarda, Türklerle Çinliler arasındaki mücadelenin temel sebebinin, İpek Yolu’na hâkim olma düşüncesi olduğu anlaşılmaktadır.

İpek Yolu: Çin’den başlayan, bir kolu Hazar Denizi’nin kuzeyinden Kırım’a, diğer kolu Hazar Denizi’nin güneyinden İran ve Anadolu’ya, oradan da Avrupa’ya uzanan önemli bir ticaret yoludur. XV ve XVI. yüzyıllarda coğrafi keşiflerin gerçekleşmesi sonucu önemini kaybeden bu yolun geçtiği yerler zaman zaman değişiklik göstermiştir. Nedeni ise güçlü devletlerin büyük bir gelir anlamına gelen İpek Yolu’nun kendi topraklarından geçmesi için mücadeleler yürütmeleridir. Bu mücadeleler sonucu kazanan taraflar yolu kendi sınırları üzerinden geçirmişlerdir.

- › Türkler, tarih boyunca ana yurtlarını terk ederek çeşitli bölgelere göç etmişlerdir.

Türk göçlerinin nedenleri;

- › İklim şartlarının değişmesi ve kuraklığın baş göstermesi
- › Nüfusun artışı
- › Salgın hayvan hastalıkları
- › Boylar arası mücadeleler
- › Otlakların daralması (toprakların yetersiz hâle gelmesi)
- › Yeni ülkeler fethetme arzusu
- › Türklerin iç ve dış baskılara karşı bağımsızlığına düşkün olması

Bu göçlerle ilk yurtlarından ayrılan Türk topluluklarının, ilk yurtları ile kültürel ilişkilerini sürdürenleri Türklük niteliklerini korumuş, bu ilişkilerini sürdüremeyenler ise yerleştikleri topraklardaki toplumların etkisinde kalarak benliklerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. Avar, Bulgar, Macarlar gibi.

Göçlerin sonucunda;

- › Türkler dünyanın değişik bölgelerine yerleşmiş, yerleştikleri topraklardaki toplumlardan etkilenmiş veya onları etkilemişlerdir.
- › Türk tarihinde yer ve zaman çeşitliliği oluşmuştur.
- › Avrupa ve dünya tarihinin seyrini etkilemişlerdir.
- › Teşkilatçı özellikleri sayesinde göç ettikleri yerlerde de güçlü devletler kurmuşlardır.
- › Türk kültürü geniş bir alana yayılmıştır.
- › Yeni kültürlerle etkileşime girilmiştir.
- › Türk toplulukları değişik coğrafyalarda birbirlerinden farklı gelişmeler göstermişlerdir.
- › Türklerin geniş alanlara dağılması, Türk tarihinin bir bütün hâlinde incelenmesini zorlaştırmıştır.

Türklerin tarih boyunca değişik ülkelere yerleşmeleri din, sanat, sosyal yaşam ve ekonomi gibi alanlarda gelişmelerine neden olmuştur. Ancak en az farklılığı askerlik alanında yaşamışlardır.

ORTA ASYA'DA İLK KÜLTÜR ÇEVRELERİ

Orta Asya'da yapılan kazılarda MÖ 4000 yıllarına kadar uzanan kültürlere rastlanmıştır.

Anav Kültürü (MÖ 4000–1000)

- › Proto-Türklerin en eski kültürüdür.
- › Türkmenistan'ın başkenti Aşkabat yakınlarında "Anav" bölgesinde ortaya çıkarılmıştır.
- › Anav'da; güneşte kurutulmuş tuğlalardan yapılmış evler, at, koyun, sığır besiciliğinin ve çiftçiliğin yapıldığını gösteren kalıntılar yer almaktadır.

Afanesyev Kültürü (MÖ 3000–1700)

- › Bu kültür, Altay dağlarından Volga Nehri'ne kadar uzanan geniş sahada bulunmaktadır.
- › Kemik iğneler, çakmak taşından ok uçları, bakır bıçak ve küpeler ile at ve koyun besiciliğine işaret eden bulgular bu kültür çevresindeki kazılarda ortaya çıkmıştır.

Kelteminar Kültürü (MÖ 3000)

- › Aral Gölü çevresindeki "Kelteminar" isimli bölgede ortaya çıkmıştır.
- › Balıkçılık ve avcılıkla uğraşmışlardır.

Andronova Kültürü (MÖ 1700–1200)

- › Bu kültür, Altay dağları ile Ural Nehri arasındaki bütün bozkır sahayı kapsamaktadır. Geniş bir yayılma alanı bulunur.
- › Afanasyevo'nun gelişmiş devamıdır.
- › Tunç ve altından eşyalara ilk defa rastlanmıştır.
- › At, koyun, sığır ve deve besiciliğine dair kalıntılar bulunmuştur.

Afanesyev ve Andronova kültürü, Ön Türkler yani Türklerin ataları tarafından meydana getirilmiştir.

Karasuk Kültürü (MÖ 1200–700)

- › Yenisey Nehri'nin kollarından Karasuk Irmağı'nın çevresinde tespit edilmiştir.
- › Demir madeni bu kültürde keşfedilmiş ve işlenmiştir.
- › Dört tekerlekli araba, sökülüp yeniden kurulan keçe çadır, koyun yününden elbise ve kumaş dokuması bu kültürdedir.
- › Bakıra arsenik ve kalay karıştırılması bu kültürdedir.
- › Mezara yiyecek ve içecek koyma ilk defa bu kültürde görülmektedir.
- › Bu kültürün ilk Türk boylarından Ting-Linglerin atalarına ait olduğu kabul edilmektedir.

Tagar ve Taştık Kültürleri (MÖ 700–100)

- › Abakan ve Yukarı Yenisey/Minusk bölgesinde ortaya çıkarılmıştır.
- › Tunçtan yapılmış iki yanı keskin bıçaklar, ok uçları, saplı aynalar, bilezik, küpe ve taraklar bulunmuştur.
- › Bu bölgede kayalara yapılan resimlerde ve kurganlarda bulunan eşyaların üstünde dağ keçisi, geyik, at, kurt, boğa, kaplan, pars ve yırtıcı kuş tasvirlerine rastlanmıştır.

İLK TÜRK DEVLETLERİ VE TOPLULUKLARI

ASYA'DA KURULANLAR

- Büyük Hun Devleti
- I. Göktürk Devleti
- II. Göktürk Devleti (Kutluk)
- Uygur Devleti
- Kırgızlar
- Oğuzlar
- Türgişler
- Sabirler
- Karluklar
- Hazarlar

AVRUPA'DA KURULANLAR

- Avrupa Hun Devleti
- Bulgarlar
- Kumanlar
- Macarlar
- Peçenekler
- Avarlar

A. ASYA HUN DEVLETİ (MÖ 220-MS 216)

- Hunlar ile ilgili ilk bilgiler, Çin kaynaklarına aittir ve MÖ 1000 yıllarının başlarına kadar uzanmaktadır. İlk tarihsel belge ise MÖ 318 yılına ait bir antlaşma metnidir.
- Asya Hun Devleti bilinen ilk teşkilatlı Türk devletidir. Başkenti Ötüken'dir.
- Bilinen ilk hükümdarları Teoman'dır (Tu-Man). **Çin Seddi**, Teoman'ın Çin'e düzenlediği akınlara karşı koyabilmek için Çinliler tarafından yapılmıştır.

Çin Seddi'nin yapılması, Çinlilerin savunma mimarisi ve tekniklerinde ileri olduklarının göstergesidir.

- Asya Hun Devleti en parlak dönemini Teoman'dan sonra başa geçen Mete (Mao-tun) döneminde yaşamıştır. **Mete Han (MÖ 209-MÖ 174); döneminin önemli gelişmeleri şunlardır:**
- Çin'i yıllık vergiye bağlamış, ancak Türklerin kalabalık Çin nüfusu içinde **asimile** olmasından endişe duyarak **Türklerin Çin'e yerleşmesini yasaklamıştır.**

Mete Çin'i etkisiz hale getirdiği halde Çin topraklarına yerleşmek istememiş, bunu devletin geleceği açısından sakıncalı bulmuştur. Çünkü Türklerin bu kalabalık kavim arasında benliklerini kaybedeceğini düşünmüştür.

- Asya'daki tüm Türkleri ilk defa tek bayrak altında toplamış ve güçlü bir ekonomiye sahip olmak için İpek Yolu'nu ele geçirmek amacıyla mücadele etmiştir.
- Türk devlet teşkilatının ilk yapılanmasını ortaya koymuş ve **orduda onluk sistemi** uygulamıştır.
- Türk ordusunun savaş taktiklerinin en önemlisi **Turan taktiği**dir. Sahte geri çekilme olarak nitelenen bu sistem ilk olarak MÖ 200 yılında Türklerle Çinliler arasında yapılan **Pai-teng Savaşı**'nda kullanılmıştır.
- Kurultay ve ikili yönetim teşkilatı ilk kez Mete Han döneminde uygulanmıştır.
- Mete Han'ın tahta çıkış tarihi olan MÖ 209, günümüzde **Kara Kuvvetleri Komutanlığı**'nın kuruluş tarihi olarak benimsenmektedir.

Onluk sistem, dünya ordu sisteminin temelini oluşturur. Bu nedenle Türklerin **askeri** alanda ileri oldukları ve diğer kültürleri bu alanda etkiledikleri söylenebilir.

- Mete Han'dan sonra yerine oğlu **Ki-ok** (MÖ 174-160) geçmiştir. Ki-ok'un Çinli bir prensesle evlenmesi Türklerle Çinliler arasındaki siyasal ve sosyal yakınlaşmayı artırmıştır. Bundan sonra Hun ülkesinde Çin entrikaları artmış ve ayaklanmalar ortaya çıkmıştır. Nitekim Hohanyeh, Çin imparatorunun yardımıyla Hun hükümdarı olmuştur.
- **Hohanyeh**, Hun ülkesinin Çin'e bağlanması konusunda kardeşi **Çi-Çi** ile ayrılığa düşmüştür. Bu sebeple iki kardeş arasında MÖ 58'de bir iç savaş başlamıştır. Hohanyeh'in yenilgisiyle sonuçlanan bu savaş sonunda Hunlar MS 48'de Kuzey ve Güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır.
- Kuzey Hunları MS 150'de Siyenpiler tarafından; Güney Hunları ise MS 216'da Çinliler tarafından yıkılmıştır.
- Asya Hun Devleti, iç karışıklıklar, Çin entrikaları, taht kavgaları nedeniyle zayıflayarak parçalanmıştır. Hunların dağılmasından sonra bazı Türk boyları, batı yönünde ilerlemeye başlamışlardır. Bu ilerleyiş birçok kavmin yerinden olmasına sebep olmuştur.

KAVİMLER GÖÇÜ (375)

- Orta Asya'nın batısındaki Kuzey Hunları, Asya Hun Devleti'nin yıkılması sonrasında Hazar Denizi ile Aral Gölü arasında yaşayan barbar kavimlerden biri olan Alanların topraklarını ele geçirmişlerdir. Bu durum Karadeniz'in kuzeyindeki barbar kavimlerin (Ostrogot, Vizigot, Gepit, Vandal, German vs.) batıda Avrupa içlerine doğru ilerlemesi sonucunu doğurmuştur. Bu kitlesel göç hareketlerine **Kavimler Göçü** denir.

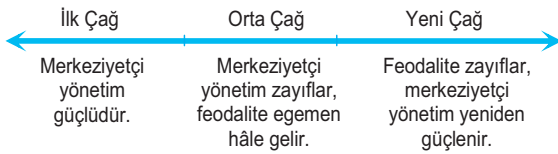
Kavimler Göçü'nün Sonuçları

- Roma İmparatorluğu, Doğu Roma (Bizans) ve Batı Roma olarak ikiye ayrılmış (395), ardından Batı Roma İmparatorluğu 476'da yıkılmıştır.
- Barbar kavimleri etnik olarak birbirleriyle kaynaşınca ortaya yeni milletler çıktı. **Yani Avrupa'nın günümüz milletlerinin temelleri atılmıştır.**

Hunların baskısıyla yer değiştiren kavimler, gittikleri yerlerde, diğer kavimlerle karışıp yeni ulusların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Örneğin Alanlar, Vandallar ve Vizigotlar İspanya'ya gelerek İspanyolların, Angıllar ve Saksonlar Britanya adalarına yerleşerek İngilizlerin oluşmasını sağlamışlardır.

- Merkezî yönetimin dağılmasıyla **feodalite** (derebeylik) rejimi güçlenmiş ve Orta Çağ boyunca Avrupa'da etkili olmuştur.

Avrupa tarihinde;

- Barbar kavimleri arasında **Hristiyanlık** hızla yayılmıştır.
- Avrupa'daki otorite boşluğunu, feodal beylerden başka kilise ve papalık da doldurmuştur.
- Skolastik düşünce** (kalıpsal, dogmatik, Aristomantığını esas alan kilise eksenli, dine dayalı düşünce) gelişmiştir.
- İstilalar yüzünden Avrupa uzun süre karışıklık yaşadı.

- Evrensel özellik taşıdığı için tarihçiler tarafından **İlk Çağ'ın bitişi, Orta Çağ'ın başlangıcı** kabul edilmiştir.
- Avrupa'ya sonraki süreçte göç eden Türkler çok sayıda devlet kurmuştur. (**Avrupa Hun İmparatorluğu, Avarlar, Macarlar, Bulgarlar, Peçenekler**).
- Türk kültürü Avrupa'da yayılma göstermiştir.

Kavimler Göçü, Avrupa'nın siyasi ve etnik yapısını değiştirerek Avrupa tarihinin dönüm noktalarından birisini oluşturmuştur.

B. AVRUPA HUN DEVLETİ (378-469)

- Kavimler Göçü sonrası Orta Avrupa'ya yerleşmiş güçlü bir Türk devletidir.
- Avrupa Hun Devleti **Balamir** önderliğinde Macaristan merkezli olarak kurulmuştur. Balamir'den sonra Hunların başına Uldız geçmiştir. Bu dönemde **ilk kez Anadolu üzerine Hun akınları yapılmıştır**. Uldız'dan sonra Hunların başına Karaton, Rua ve Attila gibi bir çok hükümdar geçmiştir. **Attila** döneminde devlet en geniş sınırlarına ulaşmıştır.
- Attila, Bizans'a sığınan Hun kaçakları meselesini görüşmek üzere gelen Bizans heyetiyle 434 yılında **Margos Barışı'nı** imzalamış ve Bizans'ı vergiye bağlamıştır. Fakat Bizans'ın antlaşma şartlarına uymaması nedeniyle Attila Bizans hâkimiyetindeki Balkanlara seferler düzenlemiş, bu seferler sonucunda Bizans'la 447 yılında **Anatolios Barışı** imzalanarak Bizans'ın vereceği vergi üç katına çıkarılmıştır. Böylece **Bizans; Attila'ya bağlı bir devlet hâline gelmiş** ve Avrupa Hunları bölgedeki en etkin siyasi güç olduğunu göstermiştir.
- Attila Avrupalılarca "**Tanrının Kamçısı**" olarak nitelendirilmiştir.

Avrupa Hun Devleti, Bizans'la ilk kez savaşan ve antlaşma imzalayan Türk devletidir.

- Attila'nın yaptığı faaliyetler, Germanlerin ünlü destanı **Nibelungen** (Nibelungen)'e konu olmuştur. Bu destanda Attila'dan **Etzel** ismiyle bahsedilmiştir.
- Attila, **Türk veraset anlayışında ilk değişimi** gerçekleştiren hükümdardır. Yönetimi "babadan oğula geçen hükümdarlık sistemi"ne dönüştürmüştür. Attila'nın ölümünden sonra Avrupa Hunları, zayıflayıp yıkılmıştır.

C. I. KÖK TÜRK DEVLETİ (552–659)

- › 552 yılında **Avar** hâkimiyetine son verilerek **Bumin Kağan** tarafından **Ötüken**'de kurulmuştur.
- › Bumin Han devletin sınırlarını Japon Denizi'nden Karadeniz'e, Hindistan sınırlarından Sibiryaya'ya kadar genişletmiştir.

Ötüken, Orta Asya'da kurulan birçok devlete (Asya Hun, Köktürk, Uygur) başkentlik yapmış, **Türklerin kutsallık attığı bir bölgedir**. Bu bölgeyi Kırgızlar, Moğollara kaptırmış, böylece Ötüken, Türk egemenliğinden çıkmıştır. Günümüzde Orta Asya Türk tarihiyle ilgili kazı çalışmalarının merkezi konumundaki bölge **Moğolistan**'da bulunmaktadır.

- › Orta Asya'daki ikinci büyük Türk devleti olan Kök Türkler, **Türk adını siyasi anlamda kullanan ilk Türk devletidir**.

Köktürklerin, Türk adıyla kurulmuş olmaları ve aynı zamanda kendilerine ait özgün bir alfabe (Köktürk alfabesi) kullanmaları onların **ulusçu bir anlayışa** sahip olduğunun göstergesidir.

- › Kök Türkler en parlak devrini 553 – 572 yılları arasında hükümdarlık yapan **Mukan Kağan** zamanında yaşamıştır.
- › Kök Türk Devleti kurulduğu sırada Batı Türkistan'da Ak Hunlar, İran'da Sasaniler, Anadolu'da ise Bizans Devleti hüküm sürmekteydi. Orta Asya ekonomisinin can damarı olan İpek Yolu ise büyük oranda Ak Hun Devleti'nin elindeydi. Bu sebeple Kök Türkler İpek yolu denetimini ele geçirmek için Sasaniler ile birleşerek Ak Hunları yıkmıştır. Ardından Bizans ile ittifak kurarak Sasanileri yıpratmışlardır. Bu yüzden Bizans kaynaklarında da Kök Türklerle ait bilgilere rastlanılmaktadır.
- › Bumin Kağan, Türklerdeki **"İkili Teşkilat"** uyarınca ülkeyi ikiye ayırmış ve batının yönetimini kardeşi İstemi Yabgu'ya vermiştir. Kendisi de asıl hükümdar olarak doğuyu yönetmiştir.

Yabgu, iç işlerinde serbest dış işlerinde Kağan'a bağlıdır. Bu yönüyle **federatif yönetim** anlayışını çağrıştırmaktadır.

- › Kök Türk Devleti kuruluşundan sadece 30 yıl sonra 582 yılında doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Doğu Kök Türkler 630 yılında, Batı Kök Türkler ise 659 yılında Çin hakimiyetine girmiştir.

Köktürkler **döneminde, Arabistan'da İslamiyet dini ortaya çıkmıştır** (610). Uygurlar döneminde ise İslam fetihleri Orta Asya'ya kadar ulaşmıştır.

Köktürkler;

- **Türk adıyla kurulan ilk Türk devletidir.**
- **Kendilerine özgü bir alfabe kullanmışlardır.**
- **Posta teşkilatını** kurmuşlardır.
- Bizans'a ilk elçiyi göndermişlerdir.
- Türk tarihinde **parayı ilk kullanan** Türk devletidir.
- **Ergenekon** ve **Bozkurt** en önemli destanlarıdır.

Son yıllara kadar Türk tarihinde parayı ilk kullanan Türgişler olarak bilinmekteyken Rus arkeologların Kırgızistan ve Afganistan'daki kazılarda bulunduğu 104 sikkenin Köktürlere ait olması, Köktürklerin Türgişlerden yaklaşık 150–200 yıl öncesinde parayı kullandığını ortaya çıkarmıştır.

Kürşat İsyanı (639)

- › Doğu Kök Türk Devleti'nin 630 yılında Çin hakimiyetine girmesiyle beraber Türklerin bağımsızlık istekleri de artmıştır. 639 yılında "Kürşad" isimli önderin 39 arkadaşıyla birlikte Çin sarayını basması bu isyanların en önemlilerindedir. Bu isyan Türk tarihindeki ilk bağımsızlık isyanı olarak bilinir.

D. KUTLUK DEVLETİ (II. Kök Türk) (682–744)

Kök Türk Devleti'nin yıkılmasıyla yaklaşık elli yıl Çin egemenliğinde kalan Türkler her defasında ayaklandılarsa da başarılı olamamışlardır. Ancak **Kutluk (İlteriş Kağan)** 682'deki ayaklanmasıyla Ötüken'de Kutluk (II. Köktürk) Devleti'ni kurmayı başarmıştır.

İlteriş, derleyen, toplayan anlamında bir unvandır.

- › Kutluk Devleti en parlak dönemini **Bilge Kağan** zamanında yaşamıştır. Bu dönemde birçok Türk boyu hakimiyet altına alınmıştır.

- › Bilge Kağan'ın ölümünden sonra zayıflayan Kutluk Devleti; Karluk, Uygur ve Basmil boyları tarafından yıkılmıştır.

Bilge Kağan'ın kurultaya sunduğu **Budizm'i benimseme önerisi** özellikle Tonyukuk'un muhalefetiyle reddedilmiştir. Çünkü Tonyukuk bu dinin Türklerin ulusal kimliklerini bozacağı endişesini taşınmıştır.

Kağanın önerisinin reddedilmesi, otoritesinin mutlak olmadığını göstermektedir.

- › Kutluk Devleti'nin Türk tarihi açısından en önemli yönü, Türklerin tarihini aydınlatan ilk yazılı eser olan **Orhun Yazıtlarını** bırakmalarıdır. Bu kitabeler; Orta Asya Türk Tarihi, Türk dili ve edebiyatı hakkında bilgi veren önemli eserlerdir.

E. UYGUR DEVLETİ (744–840)

- › **Kutluk Bilge Kül Kağan** tarafından Kök Türk Devleti'ne son verilerek 744'te Ötüken merkezli olarak kurulmuştur. Fakat daha sonra **başkent Karabalğasun'a (ordu balık)** taşınmıştır.
- › Kutluk Bilge Kağan'dan sonra yerine oğlu Moyen Çor (747-759) geçmiştir. 751 Talas Savaşı bu dönemde yapılmıştır. Bu dönemde ayrıca Türgişler ve Kırgızlar Uygur Devleti'ne bağlanmıştır.

Moyen Çor Dönemi'nde, Talas Savaşı'nda Müslüman Araplara yenilerek zayıf düşen Çin'e yardım edilerek vergiye bağlanmıştır.

- › Uygur Devleti en parlak devrini "**Bögü Kağan**" zamanında yaşamıştır.
- › Bögü Kağan döneminde Çin seferinden dönüşte getirilen dört Mani rahibinin etkisiyle ülkede **Manihaizm** hızla yayılmaya başlamış ve ardından da **resmî din ilan edilmiştir**. Ancak bu din sadece kağan ve çevresinde kabul görmüştür. Uygur hükümdarları bu dinin etkisiyle "**Ay Tengri**" unvanını kullanmışlardır.
- › Mani dininin yanı sıra Buda dinini de benimseyen Uygurlar, et yemeyi ve savaşmayı yasaklayan bu dinlerin etkisiyle; Hayvansal gıdalardan vazgeçmişler ve tarıma yönelmişlerdir. **Tarımla uğraşmaları da beraberinde yerleşik hayatı getirmiştir**.

- › Manihaizm ve Budizm Uygurların savaşçı özelliklerini kaybetmelerine neden olmuştur.

Uygurlar, Manihaizm'i benimseyerek **din değiştiren ilk Türk topluluğu** olmuştur. Daha önce de Mani ve Buda dinleri Hunlar ve Köktürkler zamanında kabul edilmek istense de ulusal kimliği kaybetme endişesinden dolayı reddedilmiştir.

- › Yeni dinlerin halka öğretilmesi için çok sayıda kitap yazılmış ve bu durum Uygurların, **matbaa, basım tekniği ve minyatür** konusunda gelişmelerinde etkili olmuştur.
- › Manihaizm ve Budizm'e ait tapınaklar yapmak Uygurların, mimari, resim, heykel ve süslemecilik alanlarında ilerlemelerine yol açmıştır. Ayrıca Türk mimari sanatında **kubbe ilk kez Uygurlar tarafından kullanılmıştır**.
- › Medeni yönden diğer Türk devletlerinden daha ileri gitmişlerdir. **Çinlilerden kâğıt, matbaa, pusula ve ipek imalatını öğrenmişlerdir**. Kâğıt üzerine yazılı belgeler bırakmışlardır.
- › Uygurlardan günümüze **Yaradılış ve Göç destanları ile Karabalğasun, Şine-Usu (Moyen-Çor) ve Bugut yazıtları** kalmıştır.
- › 840'ta Kırgız ayaklanması sonucunda yıkılmışlar ve daha sonra Turfan, Kansu ve Kaşgar bölgelerinde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Kazılarda buğday tanelerinin, tahıl ambarlarının, değirmen taşlarının bulunması ve dil içindeki sözcüklerde tahıl adlarına rastlanması tarımla uğraşıldığını kanıtlar. Ancak "**sulama kanallarının bulunması**" ve "**orak, saban gibi doğrudan ürün ekme ve biçmeye yarayan tarım aletine rastlanması**" tarımla uğraşıldığının kesin kanıtıdır. Çünkü diğer buluntularda ve bulgularda tahılın ithal edilmesi söz konusu olabilir. Yani ithal edilen tahıl ambara konur, öğütülebilir ve dilde bir karşılık bulabilir. Ancak sulama kanalı ve ekme-biçme faaliyetlerinde kullanılan tarım aletleri kuşkusuz tarım yapıldığını göstermektedir.

Uygurlar;

- **Tarımla uğraşan ve yerleşik hayata geçen ilk Türk topluluğudur.**
- **Din değiştiren ilk Türk topluluğudur.**
- Kendilerine özgü **18 harfli Uygur alfabesini kullanmışlardır.**
- **Moğolların Türkleşmesinde** çok önemli rol oynamışlardır.
- **Kâğıt ve matbaayı** kullanan ilk Türk topluluğudur. Çin'den aldıkları matbaayı geliştirerek **hareketli matbaayı** medeniyet tarihine kazandırmışlardır.
- **Kamdu** adı verilen parayı kullanmışlardır.
- Ticari ilişkilerin gelişmesiyle kişiler arasındaki anlaşmalar yazılı hâle getirilmiş, bu durum hukuk alanında belgelerin oluşturulmasına imkân vermiştir.
- Günümüzde Çin hâkimiyetindeki Sincan Uygur özerk bölgesinde yaşamaktadırlar.
- Orta oyununu sergileyerek Türk tiyatrosunun ilk örneklerini vermişler ve Türk toplulukları içinde ilk kez kütüphaneyi kurmuşlardır.

Sarı Uygurlar (Kansu Uygurları) (847–1226)

- › Uygur Devleti'nin yıkılmasından sonra Uygurların bir kısmı Çin'in kuzeyindeki Kansu bölgesine gelerek burada yeniden bir siyasi teşekkül oluşturmuştur.
- › İpek Yolu üzerinde işlek bir kent olan Kansu'ya egemen Sarı Uygurlar ekonomik açıdan zenginleşmiştir.
- › Çin ile iyi ilişkilerde bulunan Sarı Uygurlar Mani dinini terk ederek Budizm'e inanmaya başlamıştır.
- › Sarı Uygurlar 940 yılında Kitanların, 1226'da da Moğolların egemenliğine girmiştir. Sarı Uygurlar günümüzde Çin'in kuzeyinde yaşamaktadır.

Turfan Uygurları (856-1209)

- › Uygur Devleti'nin yıkılmasından sonra Uygurların diğer bir kısmı da Tanrı Dağları çevresine yerleşerek Turfan merkezli bir devlet kurmuştur.
- › Yerleşik yaşamı benimseyen, Maniheizmi benimseyen Turfan Uygurları uygarlık bakımından diğer Türk topluluklarına göre daha yüksek bir düzeye ulaşmıştır.
- › Turfan Uygurları 11. yüzyılda Karahitay Devletinin 13. yüzyılda da Moğol Devleti'nin egemenliğine girmiştir. Turfan Uygurları Moğolların Türkleşmesinde önemli rol oynamıştır.

DİĞER TÜRK DEVLETLERİ**A. PROTO-TÜRKLER****a. Kimmerler**

- › **Kimmerler**, Proto-Türkler olarak tanımlanan Ural-Altay kökenli bir topluluktur.
- › MÖ 2000–800 arasında Karadeniz'in kuzeyi, Avrasya bozkırları ve Kafkasya bölgesinde yaşadılar.
- › Saka baskısıyla bir kısım Kimmerler Anadolu'ya girmiştir.
- › Lidya, Frig ve İyonyalılarla mücadele etmişlerdir.

b. Sakalar (İskitler)

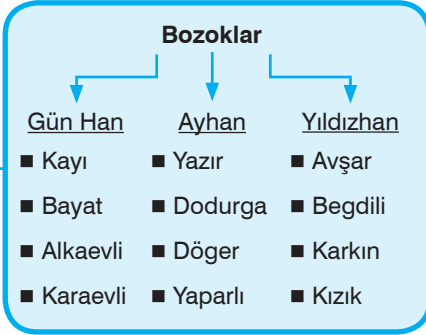
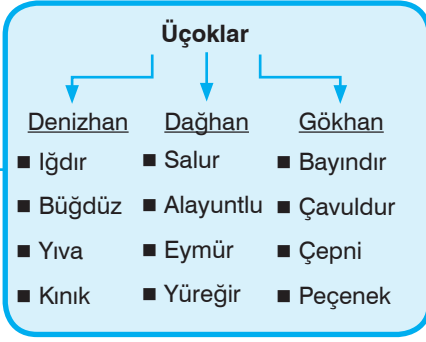
- › MÖ 800–200 arasında Karadeniz'in kuzeyine yerleşen İskitler, Orta Macaristan, Anadolu'nun doğu kısımları, Kafkaslar, İran ve Hindistan'a kadar yayılmışlardır.
- › İran–Hint kaynaklarında Saka, Grek kaynaklarında İskit adıyla anılırlar.
- › Altın ve gümüş işçiliğindeki ustalıklarından dolayı **"Bozkırın Kuyumcuları"** olarak bilinirler.
- › Medler ve Perslerle mücadele ettiler.
- › Sibiry'a'da yaşayan Yakut Türkleri, Sakaların torunlarıdır.
- › Göktanrı inancını benimsemişler, ölümlerini mumyalamışlardır.
- › **Alp Er Tunga ve Şu destanları** İskitlere aittir.
- › **Heredot Tarihi** ve **Firdevsi'nin Şehname** adlı eserlerinde İskitlerden bahsedilmiştir. Şehname de Alp Er Tunga'dan **Afrasiyap** ismiyle bahsedilmiştir.
- › Alp Er Tunga'nın torunu Saka Hanı **Tomris Hatun** dünyanın ilk kadın hükümdarı olarak bilinmektedir.

B. ASYA'DAKİ TÜRK DEVLET ve TOPLULUKLARI**a. Oğuzlar (Uzlar)**

- › Tarihte, Türk milletinin siyasi, kültürel ve medeni hayatında en büyük rolü oynayan ve **en çok devlet kuran** koludur.
- › Selçuklu, Osmanlı, Karakoyunlu, Akkoyunlu gibi çok sayıda Türk devletini kurmuşlardır.

- › X ve XI. yüzyıllarda Seyhun Irmağı'ndan Aral Gölü ve Hazar Denizi'ne kadar olan bölgede yaşayan Oğuzlar, burada Yenikent merkezli bir devlet kurmuşlardır. Hakanlarına yabgu unvanı verilmesinden dolayı bu devlete Oğuz Yabgu Devleti adı verilmiştir.
- › X. yüzyılda İslamiyet'i benimsemişlerdir.
- › Avrupa'da Hristiyanlığı benimseyenlerine Uzlardır.

OĞUZLAR

b. Akhunlar (Eftalitler)

- › Afganistan'ın batısından kurulmuşlardır. Orta Asya'dan göç etmemişlerdir.
- › Akhunlar, Göktürk-Sasani ittifakına karşı koyamamalarıyla yıkılmışlardır.
- › İran'da çıkan **Mazdek İsyanı'nı** bastırarak Sasaneler üzerinde nüfuz kurdular.

Akhunlara Heftal adlı bir hükümdar ailesinden dolayı Eftalitler de denilmektedir.

c. Başkurtlar (Başkirtler)

- › 10. yüzyılda İtil (Volga) Nehri etrafında yaşamışlardır. Cengiz Han Dönemi'nde Moğol egemenliğine girmişlerdir.
- › Günümüzde Rusya Federasyonu'na bağlı olarak Başkurdistan Özerk Cumhuriyeti'nde varlıklarını sürdürmektedirler.

d. Sabarlar (Sabirler/Sibirler)

- › Önce Batı Sibirya, sonra Doğu Avrupa, ardından da Kafkasya'da görülmüşlerdir.
- › Bir dönem Sasanilerle anlaşıp Bizans'a saldıran Sabirler, **bugünkü Sibirya'ya adlarını vermişlerdir.**

e. Hazarlar

- › **Hazar Denizi'ne ismini vermişlerdir.**
- › Dört Halife döneminde İslam ordularının Kafkasya'da ilerlemelerini engellemişler ve böylece **Kafkasya ve Rusya'da İslamiyet'in yayılmasını geciktirmişlerdir.**
- › Gökhan'ın inancına sahip olan Hazarlar, ticari ilişkiler sonucunda İslamiyet, Hristiyanlık ve Musevilik dinlerini de benimsemişlerdir. Ancak yöneticileri Musevi'dir. **Museviliği benimseyen ilk ve tek Türk devletidir.**
- › Başkentlerinde cami, sinagog ve kilisenin bulunması Hazar ülkesinde **dinî hoşgörünün ve inanç hürriyetinin olduğunu** göstermektedir.

Bölgede huzuru sağlayarak IX. yüzyıl ortalarına kadar devam eden "Hazar Barış Çağı'nın" yaşanmasına, ekonomik ve ticari yaşamın canlanmasına neden olmuştur.

- › Günümüzde **Karaim Türkleri** olarak adlandırılan topluluk, Hazarların soyundan gelmektedir.

f. Türgişler (Türgeşler)

- › Orta Asya'dan başka coğrafyalara göç etmemişlerdir.
- › **Sulu Kağan** döneminde Emevi ordularıyla savaşarak **İslamiyet'in Orta Asya'da yayılmasını önlemişlerdir.**
- › Karluklar tarafından yıkılmıştır.
- › Uygurlardan sonra yerleşik hayata geçen ikinci Türk topluluğudur.
- › Türgişlerin bilinen ilk hükümdarı olan **Baga Tarkan**, Kök Türk Devleti'nden sonra **kendi adına para bastıran** ilk hükümdardır.

İLK VE ORTA ÇAĞLARDA TÜRK DÜNYASI

g. Karlıklar

- › IX. yüzyılda başkenti **Balasagun** olan bir devlet kurmuşlardır.
- › Karahanlı Devleti'nin temelini atmışlardır.
- › İslamiyet'i kabul eden ilk Türk topluluğudur.
- › 751 Talas Savaşı'nda Müslüman Arapları destekleyerek Orta Asya'nın Çin egemenliğine geçmesine engel olmuşlardır.
- › Cengiz Han'a itaat eden ilk Müslüman topluluktur.

h. Kırgızlar

- › En eski Türk kavimlerinden birisidir.
- › Ana yurttan göç etmemişlerdir.
- › Uygurları yıkarak Ötüken merkezli Kırgız Devleti'ni kurmuşlar, ancak Moğol baskıları sonucu bölgeyi Moğollara bırakarak Orhun kültürünün yok olmasına neden olmuşlardır.
- › Moğol hâkimiyetini kabul eden ilk Türk devletidir.
- › **Ölü yakma geleneğini ilk uygulayan Türk devletidir.**
- › Dünyanın en uzun destanı olarak bilinen **Manas Destanı** ve **Yenisey Yazıtları** Kırgızlara aittir.
- › Günümüzde bağımsız Kırgızistan Cumhuriyeti bünyesinde yaşamaktadırlar.

i. Kimekler

- › VII. yüzyılda Altay Dağlarının kuzey batısı ile İrtiş Irmağı çevresinde Kök Türklere bağlı olarak yaşayan Kimekler, Kök Türklerin yıkılmasından sonra bağımsız olmuştur.
- › Batı Türkistan'ın kuzey doğusuna egemen olan Kimekler, XI. yüzyılda Kıpçakların egemenliğine girmiştir.

C. AVRUPA'DAKİ TÜRK DEVLET VE TOPLULUKLARI

a. Avarlar (560-805)

- › IV. yüzyılın sonlarında bugünkü Moğolistan'da kurdukları Türk devleti, Köktürk Devleti tarafından yıkılınca **Bayan Han** öncülüğünde göç ederek **Orta Avrupa**'da ikinci devletlerini kurmuşlardır. Yani **hem Asya'da hem de Avrupa'da devlet kuran bir topluluktur.**
- › Çin kaynaklarında Juan-Juan, Arap ve Bizans kaynaklarında Avar adıyla anılır.

- › İstanbul'u **ilk kuşatan** Türk devletidir. Sasanilerle işbirliği yapan Avarlar İstanbul'u iki kez kuşatmışlardır (619 ve 626 tarihlerinde).
- › Devlet yönetimi ve askerlik alanında Slav asıllı Rusları etkileyerek basit kabile yaşamından devlet kuran topluluk hâline gelmelerini sağlamışlardır.
- › Hristiyanlığı kabul eden Avarlar, bir süre sonra asimile olarak Slavlaştılar.
- › Balkanlarda ve Avrupa'da iki yüzyıldan fazla devam eden Avarlar 805 yılında Franklar tarafından yıkılmıştır.
- › Günümüzde Kafkasya'da yaşayan ve kendilerine "Avar" denilen topluluğun bunların soyundan geldikleri kabul edilmektedir.

Avarların, Avrupa kavimleri üzerinde önemli etkileri görülmüştür. Avrupa kavimleri, özellikle de Slavlar, devlet yönetimi ve askerlik konusunda Avarlardan çok şey öğrenmişlerdir. Üzengiyi ilk kez Avrupa'ya getirenler de Avarlardır.

b. Bulgarlar

- › Karadeniz'in kuzeyindeki "**Büyük Bulgarya**" isimli kurdukları devletleri Hazarların baskıları sonucunda yıkılınca bir kısmı İtil Nehri boylarına geleerek **İtil Bulgar Devleti**'ni kurmuşlardır. İtil Bulgarları, ticaretle uğraşmaları sonucunda Müslüman tüccarlarla ilişkiye girerek **Almış Han** zamanında **İslamiyet'i benimsemişlerdir.** Bu nedenle ulusal benliklerini korumayı başarmışlardır.

İtil Bulgarları bazı tarihçiler tarafından ilk Müslüman Türk devleti olarak kabul edilir.

- › İtil Bulgarları 1237'de Altınorda Devleti tarafından yıkılmıştır.
- › Bulgarların bir kısmı ise batıya göç ederek Kubra'nın oğlu Asparuh yönetiminde **Tuna Bulgar Devleti**'ni kurmuşlardır. Tuna Bulgarları Slav kitlelerin etkisiyle Slavlaşmış ve **Ortodoks Hristiyanlığı**ni benimsemişlerdir. Hükümdarları önceden **Han** unvanını kullanırken daha sonraları Slavların kullandığı bir hükümdarlık unvanı olan **Çar** unvanını kullanmışlardır.
- › Zamanla Hristiyanlaşarak benliğini kaybeden Tuna Bulgarları, XI. yüzyılda Bizans'ın, XIV. yüzyılda Sırpların sonra da Osmanlı Devleti'nin egemenliğine girmiştir.

İbn-i Fadlan'ın Seyahatnamesinde Bulgarlar ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

c. Macarlar

- › Fin-Ugor ve Onogur kavimlerinin kaynaşmasından oluşan Macarlar, 896'da bugünkü Macaristan topraklarında varlık göstermişlerdir. 955 yılında Germenlerle savaşan Macarlar, bu savaşta yenilmelerine rağmen uzun süre Germenlerle mücadeleye devam etmişlerdir. Böylece Balkanların Germenleşmesini engellemişlerdir. XI. yüzyılda Macarlar, Hristiyanlığı benimseyip Türklük özelliklerini kaybetmişlerdir.

d. Peçenekler

- › IX. ve XII. yüzyıllarda Karadeniz'in kuzeyindeki steplerde yaşamışlardır.
- › Avrupa tarihinde etkin bir rol oynamalarına rağmen **bağımsız bir devlet kuramamışlardır**.
- › Rusların Karadeniz'e inmesini engellemişlerdir.
- › **Bizans ordusunda ücretli askerlik** yapan Peçenekler **1071 Malazgirt Savaşı'nda** saf değiştirerek Selçuklu saflarına katılmış ve **Türklerin zafesinde rol oynamışlardır**.
- › Peçenekler, Çaka Beyliği ile birlikte İstanbul kuşatmasına da katılmıştır.
- › **Turak Han** döneminde Hristiyanlığı benimseyen Peçeneklerin büyük kısmı Hristiyanlaşarak asimile olmuş ve yerli halklar arasında kaybolmuştur.
- › 1091'de **Kıpçaklar** tarafından yıkılmıştır.

e. Kumanlar (Kıpçaklar)

- › **Altınorda Devleti'nin temelini oluşturmuşlardır**.
- › Moğolların Türkleşmesinde etkili olmuşlardır.
- › Ruslarla mücadeleleri ünlü **Rus İgor Destanı'na**; Oğuzlarla mücadeleleri de ünlü **Dede Korkut Hikâyeleri'ne** konu olmuştur.

XI. yüzyılda Güney Rusya'ya gelerek burayı ele geçiren Kıpçaklar, Bizans'a karşı akınlar düzenlemiştir.

- › Eyyübi ve Memlük ordusunda önemli görevler almışlardır. Kıpçaklardan kalan en önemli eser "**Co-dex Cumanicus**" diye adlandırılan eserdir. Türkçe-Farsça ve Latince bir lügat olan bu eserde aynı zamanda Türk halk edebiyatından parçalar yer almaktadır.

İLK TÜRK DEVLETLERİ'NDE KÜLTÜR VE MEDENİYET

A. DEVLET YÖNETİMİ

- › İlk Türk devletleri monarşik yönetimin sonucu olarak hükümdarlar tarafından yönetilmiştir. Hükümdarlar **Han, Hakan, Kağan, Şanyü, İdikut, İlteriş, İlteber, Tanhu** gibi unvanlar almışlardır.
- › Eski Türklerde hanlık belirtisi olarak otağa (saltanat çadırı) dokuz tuğ dikilmekteydi. Ayrıca yeni hakan davullarla halka duyurulurdu.
- › Kağanlara devleti yönetme yetkisinin Tanrı tarafından verildiğine inanılmıştır. Buna **Kut anlayışı** denir. Kut, kan yoluyla babadan oğula geçer.

Kut anlayışı, halkın hükümdara bağlılığını artırmıştır. Bu anlayış gereği egemenliğin kaynağı Tanrı'dır. Bu yüzden teokratik bir rejim gibi gözükse de din adamları yönetime katılmadığı için teokratik bir rejim değildir.

- › "**Ülke, hanedanın ortak malıdır.**" Ülüş sistemi şeklinde belirgin ve düzenli olmayan bir veraset anlayışı vardır. Bu nedenle kanında kut olan hanedan üyelerinin taht üzerinde hak iddia etmesi, saltanat mücadelelerinin çıkmasına, bu da Türk devletlerinin kısa ömürlü olmasına ve çabuk yıkılmasına neden olmuştur.
- › Türklerin, yıkılan devletlerin yerine hızlı bir şekilde yenisini kurmaları ise **teşkilatçı yapıya sahip olmalarından**dır.
- › Geniş toprakların idare edilmesinin zorluğu Türk devletlerinde **ikili teşkilat** anlayışının benimsenmesine neden olmuştur. Ülke, Doğu-Batı şeklinde yönetilmiştir. Doğuda devletin asıl hükümdarı Kağan, batıda ise iç işlerinde serbest dış işlerinde Kağan'a bağlı Yabgu bulunmakta olup **federatif bir yönetim özelliği** göstermektedir. Ayrıca, bu anlayış **merkezî otoriteyi zayıflatmıştır**.
- › Hakanın milletine karşı görev ve sorumlulukları vardır. Bunlardan en önemlisi halkını doyurmak ve giydirmekdir.

Bu durum sosyal devlet anlayışının uygulandığının göstergesidir.

COĞRAFYA

Dünyanın Şekli ve Hareketleri • Coğrafi Konum • Harita Bilgisi

Yeryüzü Şekilleri

Türkiye'nin İklimi ve Bitki Örtüsü

Türkiye'nin Nüfusu ve Yerleşmesi

Türkiye'de Tarım, Hayvancılık ve Ormancılık

Türkiye'de Madenler ve Enerji

Türkiye'de Endüstri, Ticaret ve Ulaşım

Türkiye'de Turizm

Türkiye'nin Bölgeleri

DÜNYANIN ŞEKLİ VE HAREKETLERİ - COĞRAFI KONUM - HARİTA BİLGİSİ

Muhteşem Dörtlü

- › Atmosfer (Hava küre)
- › Litosfer (Taş küre)
- › Biyosfer (Canlılar küresi)
- › Hidrosfer (Su küre)

Yaşadığımız çevrede; atmosfer, litosfer, biyosfer ve hidrosfer olmak üzere dört unsurdan oluşan bir ortam vardır. Bu unsurlar arasında ise dengeli bir etkileşim vardır. İnsanoğlu da bu dört unsur ile sürekli etkileşim hâlidir. Yeryüzünde yaşamın devamı ise ancak bu etkileşimin sağlıklı bir şekilde sürmesine bağlıdır.

Doğadaki bu dört unsurun önemini, birbirleri ile olan ilişkilerini insan yaşamına ve faaliyetlerine olan etkilerini coğrafya bilimi inceler. Coğrafya bilimi, bu incelemeyi yaparken doğal ortamlarla ilgilenecek jeoloji, meteoroloji, botanik, zooloji, hidroloji vb. bilim dallarıyla da yardımcılaşır.

Coğrafya, yeryüzünde insanı etkileyen olayları kendi prensiplerine göre inceler. Coğrafyanın prensipleri; nedensellik, dağılım, ilgi ve bağlılıktır.

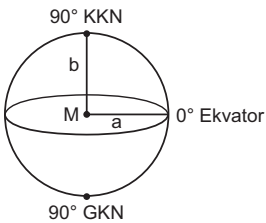
Coğrafya bilimi konuları birbirlerinden bağımsız olarak değil, karşılıklı etkileşimleri ve dağılımlarını dikkate alarak inceler. Dağılım prensibi, coğrafyayı diğer bilimlerden ayıran en önemli özelliğidir. Genel ve yerel olmak üzere inceleme alanına göre iki ana gruba ayrılan coğrafya; daha sonra fiziki ve beşerî olmak üzere de tekrar gruplandırılır.

DÜNYA'NIN ŞEKLİ VE SONUÇLARI

Dünya'nın şeklinin sonuçları, geoid ve yuvarlak şeklin sonuçları olmak üzere iki ayrı başlık altında incelenir.

A. DÜNYA'NIN GEOİD ŞEKLİ

Dünya'nın Ekvator'dan şişkin, kutuplardan basık, tam küre olmayan kendine özgü şekline **geoid** denir.

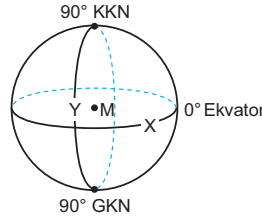

Ekvator yarıçapı (a) = 6378 km

Kutuplar yarıçapı (b) = 6357 km

Yarıçap farkı = 21 km

Basıklık oranı = $\frac{1}{297}$

Ekvator çevresi (X) = 40.0076 km

Kutuplar çevresi (Y) = 40.009 km

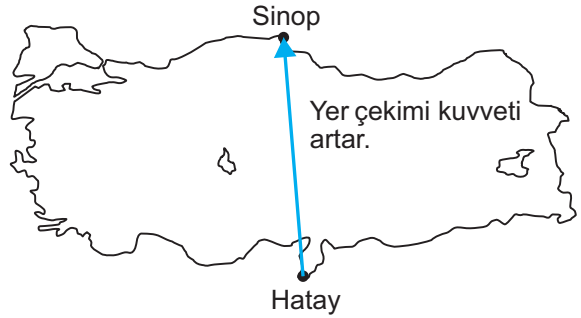
Çevre farkı = 67 km

Yukarıda görüldüğü gibi, Dünya'nın boyutlarında ortaya çıkan farklılık Dünya'nın geoid şekle sahip olduğunu kanıtlar.

Geoid şeklin nedeni, Dünya'nın kendi eksenine etrafında dönüşü sırasında oluşan, merkezkaç kuvvetinin etkisiyle dışa doğru savrulmasıdır. Bu savrulmanın neticesinde Dünya Ekvator civarından dışa doğru genişleyerek bugünkü geoid şekli almıştır.

Dünya'nın geoid şeklinin sonuçları

1. Yer çekimi kuvveti: Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe artar.

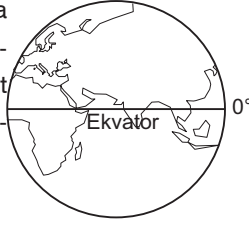
Türkiye'de güneyden (Hatay'dan) kuzeye (Sinop'a) gidildikçe yer çekimi artar. Türkiye'de yer çekimi kuvveti en fazla daima Sinop'ta olup en az ise daima Hatay'da hissedilir. Yer çekimi en fazla Türkiye'nin daima kuzeyinde, en az ise daima güneyindedir.

2. Ekvator diğer paralellerden ve meridyenlerden daha uzun bir çizgidir.
3. Ekvator'un yarıçap uzunluğu kutuplar yarıçap uzunluğundan fazladır.

B. DÜNYA'NIN KÜRESEL ŞEKLİ

Bu konuya başlarken öncelikle, Ekvator, yer eksenini ve kutup noktaları gibi çok sık kullanılan kavramları tanımlamalıyız:

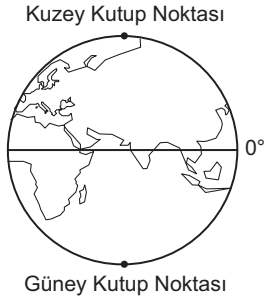
Ekvator: İki kutup noktasına eşit uzaklıkta bulunan noktaları birleştiren ve Dünya'yı iki eşit yarım küreye ayırdığı kabul edilen hayali çizgidir.

Yer Ekseni: Bir kutup noktasından diğer kutup noktasına kadar uzanan Dünya'nın merkezinden geçtiği kabul edilen hayali çizgidir.

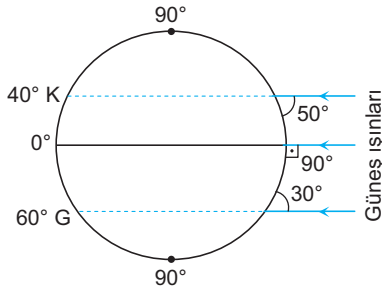

Kutup Noktaları: Yer ekseninin Kuzey Yarım Küre'deki ucuna Kuzey Kutup Noktası, Güney Yarım Küre'deki ucuna ise Güney Kutup Noktası adı verilir.

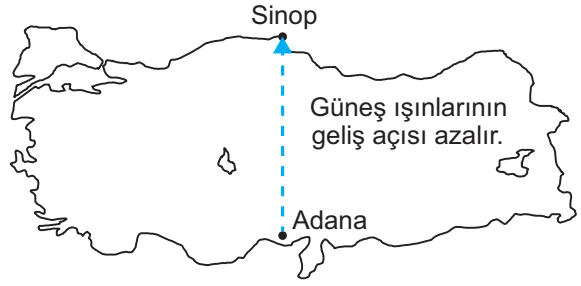
Dünya'nın küresel şeklinin sonuçları

1. Güneş ışınları yeryüzüne farklı açılarla gelir. Ekvator'dan kutuplara gidildikçe Güneş ışınlarının yeryüzüne düşme açısı her enlemde 1° küçülür.

Türkiye'de güneyden Hatay'dan (Sinop'a) gidildikçe Güneş ışınlarının geliş açıları azalır. Türkiye'de Güneş ışınlarının en fazla açı ile alan il daima Hatay olup en eğik açıyla alan il ise daima Sinop'tur.

Güneş ışınları en eğik açıyla Türkiye'nin daima kuzeyine, en fazla açıyla ise daima güneyine gelir.

Bunun sonucunda da;

- > a) Sıcaklık Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe azalır. Bu olaya **enlem etkisi** denir.
- > b) Sıcaklık iklim kuşakları oluşur.

Sıcak Kuşak: Yıllık sıcaklık ortalamalarının 20°C 'nin üstünde olduğu bölgedir.

İlman Kuşak: Yıllık sıcaklık ortalamalarının 10°C 'den yüksek, 20°C 'den az olduğu bölgedir.

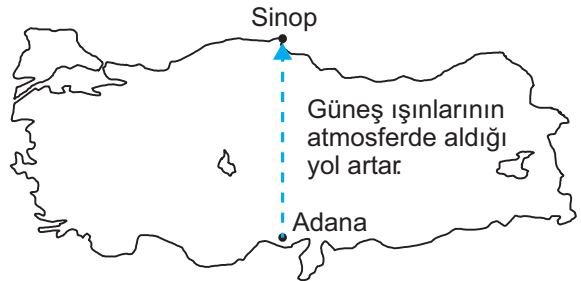
Soğuk Kuşak: Yıllık sıcaklık ortalamasının 10°C 'nin altına düştüğü bölgedir.

Türkiye, Kuzey Yarım Küre'nin ılıman iklim kuşağında yer alır.

Sıcaklık iklim kuşaklarının Kuzey ve Güney Yarım Kürelerde farklı alana ve sınırlara sahip olmasının nedeni; kara ve denizlerin dağılışı ve okyanus akıntılarıdır.

c) Güneş ışınlarının atmosfer içindeki aldıkları yol, Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe artar.

Türkiye'de güneyden (Hatay'dan) kuzeye (Sinop'a) gidildikçe Güneş ışınlarının atmosfer içinde aldıkları yol uzar. Türkiye'de Güneş ışınlarının atmosfer içinde en az yol katettiği il daima Hatay olup en fazla yol katettiği il ise daima Sinop'tur.

Güneş ışınları atmosferde en fazla yol katederek Türkiye'nin daima kuzeyine, en az yol katederek ise daima güneyine gelir.

DÜNYANIN ŞEKLİ VE HAREKETLERİ - COĞRAFI KONUM - HARİTA BİLGİSİ

d) Güneş ışınlarının atmosfer tarafından tutulma oranı, Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe artar.

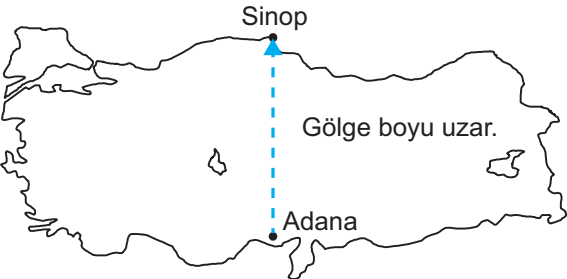
Türkiye'de de güneyden (Hatay'dan) kuzeye (Sinop'a) gidildikçe Güneş ışınlarının atmosfer tarafından tutulması artar. Türkiye'de Güneş ışınlarının atmosfer içinde en az tutulduğu il daima Hatay olup en fazla tutulduğu il ise daima Sinop'tur.

Güneş ışınları atmosferde en fazla tutulmaya uğrayarak daima Türkiye'nin kuzeyine, en az tutulmaya uğrayarak ise daima güneyine gelir.

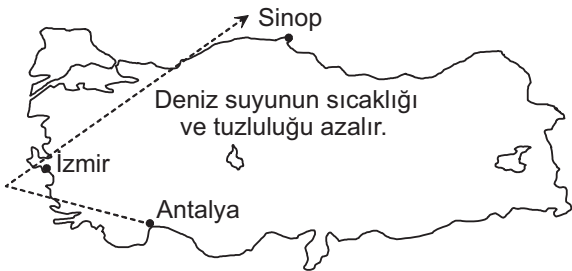
e) Cisimlerin gölge boyu uzunlukları Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe artar.

Türkiye'de de güneyden (Hatay'dan) kuzeye (Sinop'a) gidildikçe cisimlerin gölge boyu uzunlukları yıl boyunca artar.

En uzun gölge boyu Türkiye'nin daima kuzeyinde, en kısa gölge boyu ise daima güneyinde oluşur.

f) Deniz suyu sıcaklığı ve tuzluluk oranı Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe azalır.

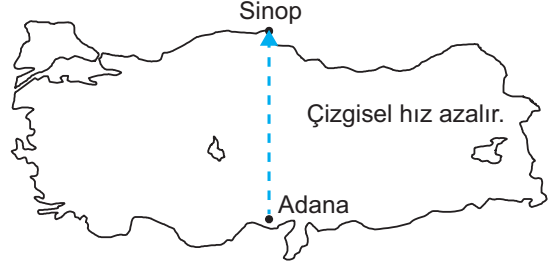
Deniz suyu sıcaklığı ve tuzluluk oranı en az Türkiye'nin daima kuzeyinde, en fazla ise daima güneyindedir.

2. Dünya'nın eksenini etrafındaki dönüş hızı (çizgisel hız) Ekvator'dan kutuplara doğru azalır.

Çizgisel Hız: Dünya'nın kendi eksenini etrafındaki hareketinden dolayı ortaya çıkan birim zamandaki dönüş hızıdır. Bu hız Ekvator'da yaklaşık olarak saatte 1670 km'dir. Ancak kutuplara doğru gidildikçe azalır ve kutup noktalarında sıfır olur.

$$\text{Çizgisel Hız} = \frac{\text{Paralel uzunluğu}}{\text{Zaman (24 saat)}}$$

Türkiye'de güneyden (Hatay'dan) kuzeye doğru (Sinop'a) gidildikçe Dünya'nın eksenini etrafındaki dönüş hızı (çizgisel hız) azalır. Türkiye'de çizgisel hız en fazla daima Hatay'da olup en az ise daima Sinop'tadır.

Dünya'nın çizgisel hızı en az Türkiye'nin daima kuzeyinde, en fazla ise daima güneyindedir.

Ekvator'dan kutuplara doğru çizgisel hızın bu şekilde azalmasına bağlı olarak Güneş'in doğuş ve batış (tan ve gurup) süresi Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe artar.

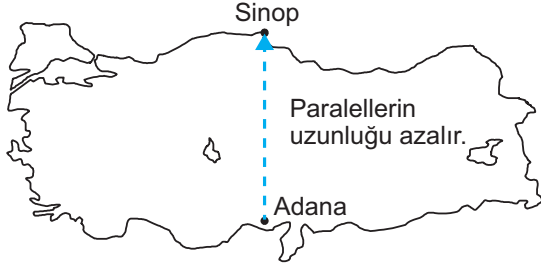
Türkiye'de de güneyden (Hatay'dan) kuzeye doğru (Sinop'a) gidildikçe Güneş'in doğuş ve batış anı (Tan ve gurup vakti) süresi artar.

Güneş'in doğuş ve batış anı (tan ve gurup vakti) süresi en uzun olarak Türkiye'nin daima kuzeyinde, en kısa olarak ise daima güneyinde yaşanır.

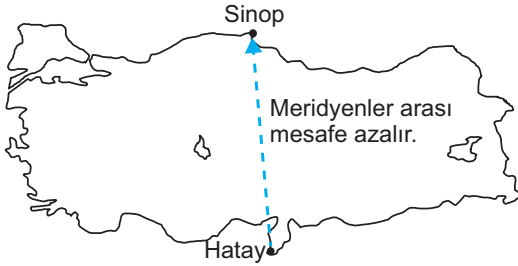
3. Paralellerin çevre uzunlukları Ekvator'dan kutuplara doğru azalır.

Ekvator en uzun paralel dairesi olup kutuplarda ise paraleller nokta hâlini alır.

Türkiye’de güneyden (Hatay’dan) kuzeye (Sinop’a) gidildikçe paralellerin boyları kısalır. Türkiye’de Hatay ilinin üzerinde bulunduğu paralel dairesi en uzun iken Sinop ilinin üzerinde bulunduğu paralel dairesi en kısa olanıdır.

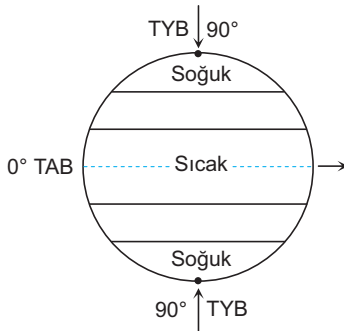
4. Ardışık iki meridyen arasındaki kuş uçuşu mesafe (uzaklık), Ekvator’dan kutuplara doğru azalır. Meridyenler en geniş aralığa Ekvator üzerinde ulaşır.

Türkiye’de de güneyden (Hatay’dan) kuzeye (Sinop’a) gidildikçe iki meridyen arasındaki mesafe azalır.

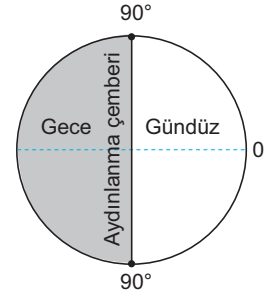
Ardışık iki meridyen arasındaki kuş uçuşu mesafe (uzaklık), en az Türkiye’nin daima kuzeyinde, en fazla ise daima güneyindedir.

5. Sürekli termik basınç kuşakları oluşur.

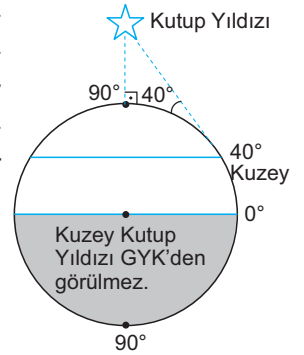
Dünya’nın şekline bağlı olarak sıcaklığın sürekli yüksek olduğu Ekvator’da; termik alçak basınç kuşağı oluşurken sıcaklığın düşük olduğu kutuplarda; termik yüksek basınç alanları oluşmuştur.

6. Dünya’nın tam yarısı aydınlık iken aynı anda diğer tam yarısı karanlıktır. Aydınlık ve karanlık yüzeyi ayırdığı varsayılan sınır, **aydınlanma çemberi** olarak adlandırılır.

7. Yerden yükseldikçe görülebilen alan genişler.

8. Kutup Yıldızı’nın görünüm açısı, Kuzey Yarım Küre’de Ekvator’dan Kuzey Kutup Noktası’na doğru gidildikçe düzenli olarak her enlemden 1° büyür.

Kuzey Yarım Küre’de Kutup Yıldızı’nın görünüm açısı, üzerinde bulunan enlem değerine eşittir. Kutup Yıldızı, Güney Yarım Küre’den hiç görülmez.

Orta Çağdaki gemiciler güneye inemezdi. Çünkü Kutup Yıldızı’nı göremedikleri için yönlerini bulamamaktan ve kaybolmaktan korkarlardı. Bu yüzden Coğrafi Keşifler ancak pusulanın icadı ile başlamıştır.

Türkiye’de de güneyden (Hatay’dan) kuzeye (Sinop’a) gidildikçe Kutup Yıldızı’nın görünüm açısı artar.

Kutup Yıldızı’nın ufuk düzlemi üzerindeki görünüm açısı en fazla Türkiye’nin daima kuzeyinde, en az ise daima güneyindedir.

9. Ay tutulması sırasında, Dünya’nın Ay yüzeyine düşen gölgesi yay biçimindedir.

DÜNYANIN ŞEKLİ VE HAREKETLERİ - COĞRAFİ KONUM - HARİTA BİLGİSİ

10. Doğu ya da batıya doğru sürekli aynı yönde ilerlendiğinde, harekete başlanılan yere döndülür.

11. Harita çizimlerinde bozulmalar olur. Hiçbir harita Dünyayı gerçeğe tam uygun olarak gösteremez. Mutlaka bir hata payı, yanılma oranı söz konusudur.

12. Kalıcı karın alt sınırı; yerleşme, tarım ve orman üst sınırı Ekvator'dan kutuplara doğru gidildikçe deniz seviyesine yaklaşır.

Dağların yüksek kesimlerinde yıl boyunca erimeden kalan kar tabakasına "kalıcı kar" (toktağan kar) denir. Kalıcı karların erimeden kalmaya başladıkları sınıra ise "kalıcı kar alt sınırı" denir.

13. Doğal bitki örtüsü Ekvator ile kutuplar arasında geniş yapraklılar, karma yapraklılar, iğne yapraklılar şeklinde kuşaklar oluşturur.

14. Ekvator'dan kutuplara gidildikçe tarım ürünlerinin olgunlaşma süresi uzarken hasat dönemi gecikir.

DÜNYA'NIN HAREKETLERİ VE

SONUÇLARI

Dünya'nın iki türlü hareketi vardır.

A. DÜNYA'NIN KENDİ EKSENİ ETRAFINDAKİ HAREKETİ (GÜNLÜK HAREKET)

Dünya kutuplardan geçtiği varsayılan eksenini etrafında batıdan doğuya doğru döner. Bu hareketini 24 saatte tamamlar. Buna "gün" adı verilir.

Dünya'nın dönüş yönü batıdan doğuya doğrudur. Dünya'nın dönüş yönüne bağlı olarak;

- Güneş doğudaki yerlerde daha erken doğar ve erken batar.
- Doğudaki merkezlerde yerel saat batıdaki merkezlerle göre daha ileri olur.
- Sürekli rüzgârlar Kuzey Yarımküre'de sağa (saat ibresi yönünde) Güney Yarımküre'de sola (saat ibresinin tersi yönünde) doğru sapmaya uğrarlar.

Bir günün (24 saat) şimdikinden daha uzun olabilmesi için, günlük hareketin bugünkünden daha düşük bir hızda gerçekleşmesi gerekir.

Dünya'nın günlük hareketi sırasında iki farklı hız kavramı ortaya çıkar. Bunlar;

A) Açısal Hız: Dairesel dönüş hareketi yapan bir hareketlinin birim zamanda tarayarak döndüğü açı değeridir. Örneğin; Dünya üzerindeki herhangi bir noktanın, 24 saatteki açısal hızı 360° (tam bir tur)

1 saatteki açısal hızı 15°

4 dakikadaki açısal hızı 1° dir.

Bu yüzden açısal hız her yerde eşittir.

B) Çizgisel Hız: Birim zamanda katedilen yoldur. Dünya üzerindeki herhangi bir noktanın eksen hareketi sırasındaki Güneş'in önünden geçiş hızıdır. Bu hız Dünya'nın şeklinden dolayı Ekvator'da saatte 1670 km olup kutuplara doğru azalarak kutup noktalarında 0 km olur.

Günlük Hareketin Sonuçları

1. Gece ile gündüz birbirini takip eder. (ardalanır)

➤ Bunun sonucunda;

a) Günlük sıcaklık farkı meydana gelir. Bu durumun sonucunda ise;

➤ Kayaçlarda mekanik (fiziksel) ufalanma meydana gelir.

➤ Kara ve denizlerde basınç koşulları gün içinde değişir. Basınç farklılaşmasına bağlı olarak da "meltem rüzgârları" oluşur.

b) Bitkilerde fotosentez olayı gerçekleşir.

2. Güneş ışınlarının geliş açısı günün saatlerine göre değişir.

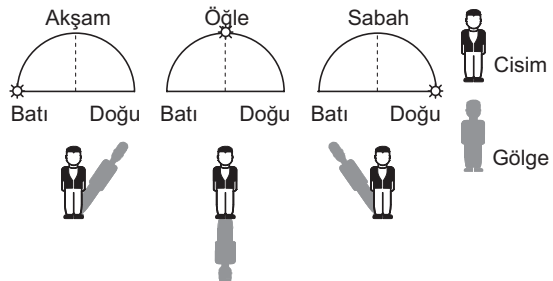
Bu durum;

➤ a) Güneş ışınlarının atmosferde katettiği yolun gün içinde değişmesine,

➤ b) Güneş ışınlarının atmosferde tutulma oranının gün içinde değişmesine,

➤ c) Cisimlerin gölge boyu uzunluklarının gün içinde değişmesine neden olur.

Gölge boyu uzunluğu ve gölge yönü günün saatlerine göre değişir.

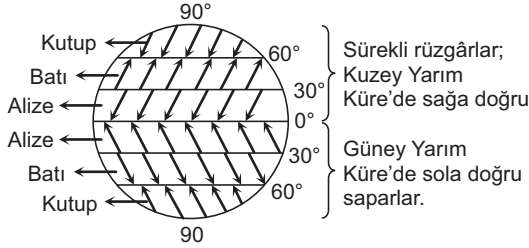

Güneş ışınları gün içinde en fazla açıyla, o noktanın Güneş'in tam karşısına geldiği öğle vakti (yerel saat 12.00) düşer. Bunun sonucu olarak cisimlerin en kısa gölge boyu öğle vakti oluşur. Ancak herhangi bir yerde günün en sıcak anı öğle vakti değildir. Çünkü ısı birikiminden dolayı bir yerde en yüksek sıcaklık değerine öğleden sonra ulaşılır. Aynı şekilde bir yerde günün en soğuk anı gece yarısı değil, sabaha karşıdır. Bu kez yer gece boyunca ısı kaybetmiştir.

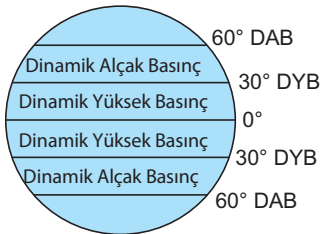
3. Dünya'nın dönüş yönünün batıdan doğuya doğru olması nedeniyle doğudaki merkezlerde Güneş tepe noktasına batıda kalan merkezlere göre daha erken ulaştığı için aralarında "yerel saat farkları" ortaya çıkar.
4. Dünya'nın eksenini etrafındaki dönüş hareketi sırasında merkezkaç kuvveti (koriolis gücü) oluşur.

Bu durumun sonucunda;

- Okyanus akıntılarının yönlerinde sapmalar ve hareketlerinde halkalar meydana gelir.
- Sürekli rüzgârların yönlerinde Kuzey Yarımküre'de sağa, Güney Yarımküre'de sola doğru sapmalar meydana gelir.

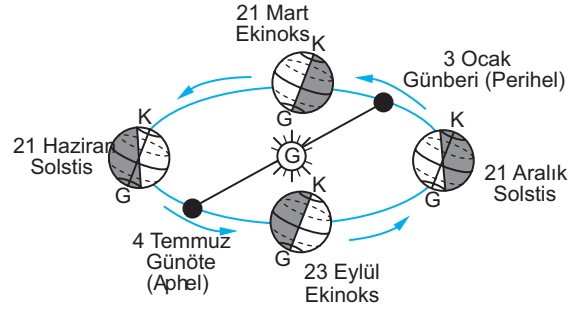

- 30° ve 60° enlemlerinde "dinamik basınç merkezleri" ortaya çıkar.

5. Coğrafi yön kavramının da ortaya çıkmasının en temel nedeni Dünya'nın günlük hareketidir. Çünkü Güneş'in doğduğu yön "doğu", battığı yön ise "batı" kavramını oluşturur.

B. DÜNYA'NIN YILLIK (GÜNEŞ ETRAFINDAKİ) HAREKETİ - SONUÇLARI

Dünya eksenini çevresinde hareket ederken aynı zamanda Güneş'in çevresinde de döner. Bu hareketini elips şeklinde bir yörüngede ve eksenini 23° 27' sağa doğru eğik bir şekilde 365 gün 6 saatte tamamlar. Buna "bir yıl" denir.

Yörünge: Bir gök cisminin bir gök cismi etrafında dönerken izlediği yol.

Dünya'nın yörüngesi "ELİPS" şeklindedir. Yörünge şeklinin elips olması nedeniyle Dünya, yıllık hareketi sırasında Güneş'e yaklaşır ve uzaklaşır yani; günöte ve günberi konumuna gelir.

Günöte: Dünya'nın, Güneş'ten en çok uzaklaştığı ve yörüngede en yavaş döndüğü gündür. Dünya günöte konumuna 4 Temmuz'da gelir.

Günberi: Dünya'nın, Güneş'e en çok yaklaşmış yörüngede en hızlı döndüğü gündür. Dünya günberi konumuna 3 Ocak'ta gelir.

Dünya'nın Yörüngesinin Elips Şeklinde Olmasının Ortaya Çıkardığı Sonuçlar

- Dünya'nın Güneş'e olan uzaklığı yıl boyunca değişir.
- Yörüngesindeki dönüş hızı yıl boyunca değişir.
- Mevsim süreleri eşit değildir.
- Şubat ayı 28 gün sürer.
- Kuzey Yarımküre'de sonbahar ekinoksu (23 Eylül) 2 gün gecikmeyle başlar.

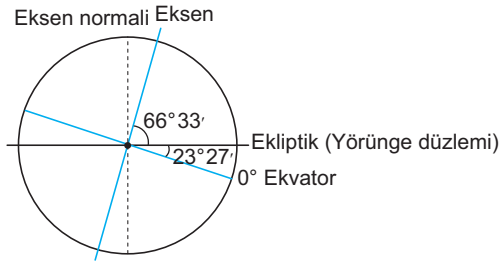
Yörünge elips şeklinde olmasına bağlı olarak Dünya'nın Güneş'e yaklaşmış uzaklaşması sıcaklık değerlerini etkilemez. Buna kanıt olarak Dünya'nın Güneş'e en yakın olduğu 3 Ocak'ta (kış mevsiminin yaşanması) (günberi) Türkiye'de sıcaklığın düşük olması gösterilebilir. Yine aynı şekilde 4 Temmuz'da Dünya Güneş'e en uzak olduğu hâlde Türkiye'de yaz yaşanır.

EKSEN EĞİKLİĞİ VE SONUÇLARI

Ekliptik Düzlem (Yörünge Düzlemi): Dünya'nın yıllık hareketi sırasında izlediği elips şeklindeki yörünge düzleminin ortaya çıkardığı varsayılan düzlemdir.

Eksen Eğikliği: Ekvator ile ekliptik (yörünge düzlemi) çakışık değildir. Aralarında $23^{\circ} 27'$ lık bir açı ve buna bağlı olarak da Dünya'nın ekseninde bir eğiklik vardır. Buna "eksen eğikliği" denir.

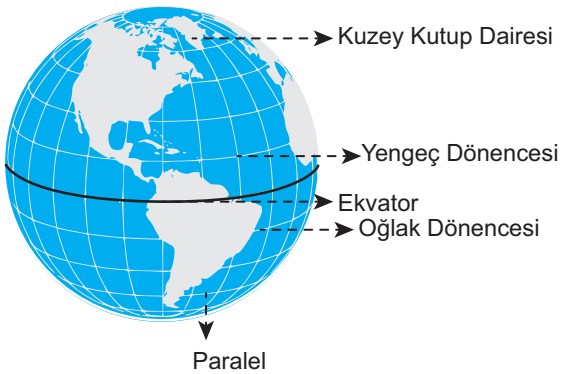

Ekvator - ekliptik arası açı $\Rightarrow 23^{\circ} 27'$

Eksen - ekliptik arası açı $\Rightarrow 66^{\circ} 33'$

Dönence: Güneş ışınlarının Kuzey ve Güney Yarım Kürelerde en son dik geldiği sınırlardır. Bu sınırlardan biri $23^{\circ} 27'$ Kuzey enlemidir. (Yengeç Dönencesi) diğeri ise $23^{\circ} 27'$ Güney enlemidir. (Oğlak Dönencesi)

Kutup Dairesi: $66^{\circ} 33'$ Kuzey ve Güney enlemleridir. Kuzey Yarım Küre'dekine Kuzey Kutup Dairesi, Güney'dekine ise Güney Kutup Dairesi adı verilir. Kutup daireleri ise bir gece veya gündüzün 24 saati aştığı yerlerdir.

Türkiye dönenceler dışında yer aldığı için Güneş ışınlarını asla dik açıyla alamaz. Bu yüzden de Türkiye'deki cisimlerin yıl içindeki gölge boyları asla sıfır metre olmaz. Aynı zamanda Türkiye Kutup Dairelerinin de dışında kaldığı için hiçbir zaman 24 saati aşan gece ya da gündüz yaşamaz.

Eksen eğikliğine bağlı olarak;

1. Mevsimler oluşur. Eksen eğikliği ve yıllık hareketin ortaya çıkardığı en önemli sonuç mevsimlerin oluşmasıdır.

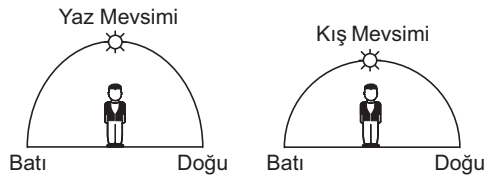
Mevsim yıl içinde birbirini takip eden sıcaklık ve yağış özellikleriyle birbirlerinden ayrılan zaman dilimidir. Ancak dört mevsim yalnızca Orta Kuşak'ta belirgin olarak yaşanır. Türkiye'de de bir yılda dört mevsimin belirgin olarak yaşanmasının nedeni Türkiye'nin Orta Kuşak'ta yer almasıdır.

Mevsimlere bağlı olarak da;

Bir noktaya Güneş ışınları yıl boyunca farklı açılarla gelir.

Bu durum;

- Güneş ışınlarının atmosferde aldığı yolun yıl boyunca değişmesine,
- Güneş ışınlarının atmosferdeki tutulma oranlarının yıl boyunca değişmesine,
- Sıcaklık değerlerinin yıl boyunca değişmesine,
- Yıllık sıcaklık farklarının oluşmasına,
- Cisimlerin gölge boyunun yıl boyunca değişmesine,
- Güneş'in ufuk düzlemi üzerindeki yükseltisinin yıl boyunca değişmesine neden olur.

Bir noktaya Güneş ışınlarının geliş açısı arttıkça Güneş'in ufuk düzlemi üzerindeki tepe noktasının yüksekliği artar. Örneğin: Türkiye'de en yüksek 21 Haziran'da, en alçak 21 Aralık'tadır.

2. Bir yerde Güneş'in doğuş ve batış saatleri ile yerleri yıl boyunca değişir.

Gündüz süresi uzadıkça Güneş daha erken doğup daha geç batar. Örneğin, Türkiye'de uzun gündüzlerin yaşandığı haziran ayında Güneş sabah daha erken doğar ve akşam daha geç batar. Aynı zamanda Güneş sadece EKİNOKS tarihlerinde (21 Mart ve 23 Eylül) tam doğudan doğar ve tam batıdan batar.

3. Dünya'nın Güneş'e karşı konumu yıl boyunca değişir. Dünya'nın Güneş etrafında dönerken eksen eğikliğinden dolayı Güneş'e karşı konumunun değişmesi özellikle 21 Haziran, 21 Aralık, 21 Mart ve 23 Eylül gibi önemli tarihlerin oluşmasına neden olur.

4. Aynı anda, yarım küreler arasında zıt mevsimler yaşanır. Örneğin ocak ayında Türkiye'de kış mevsimi yaşanırken Güney Yarım Küre'de yer alan Arjantin, Şili, Avustralya gibi ülkelerde yaz mevsimi yaşanmaktadır.

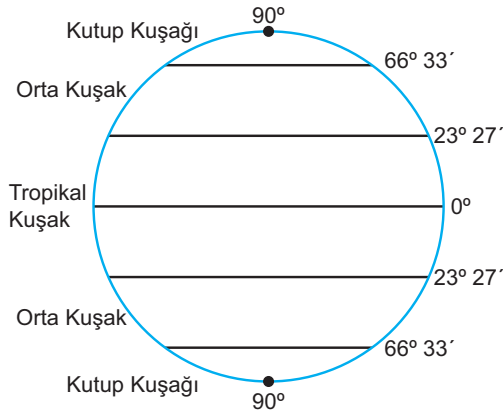
5. Aydınlanma çizgisi (daresi) yıl boyunca yer değiştirir.

Aydınlanma çizgisi: Karanlık daire (gece) ile aydınlık daireyi (gündüz) birbirinden ayıran çizgidir.

Buna bağlı olarak da;

- › Gece - gündüz süreleri yıl boyunca değişir.
- › Gece ve gündüz süreleri sadece ekinoks günlerinde (21 Mart ve 23 Eylül) tüm Dünya'da eşittir. Fakat ekinoks günleri dışında gece ve gündüz süreleri yıl boyunca farklıdır.
- › Gece ve gündüz süre farkı meydana gelir. Ayrıca bu süre farkı ekinoks günleri dışında Ekvator'dan kutuplara doğru artar.
- › Türkiye'de gece - gündüz süre farkı Ekvator'a en yakın olan Hatay'da en az, Kuzey Kutup Noktası'na en yakın olan Sinop'ta en fazladır.

6. Matematik iklim kuşakları oluşur.

a) Tropikal Kuşak: Güneş ışınlarının dik açılarla düştüğü, gölge boylarının ise sıfır olduğu dönenceler arasında yer alan kuşaktır.

b) Orta Kuşak: Güneş ışınlarının düşme açılarının yıl içinde en çok değiştiği, dolayısıyla dört mevsimin belirgin olarak yaşandığı dönenceler ile kutup daireleri arasında yer alan kısımdır. Türkiye orta kuşakta yer alır.

c) Kutup Kuşağı: 24 saatten daha uzun gece ve gündüzlerin yaşandığı kutup noktaları ile kutup daireleri arasındadır.

Eksen eğikliği bugünkü değerinden fazla olsaydı (örneğin, 30°) şu durumlar ortaya çıkardı:

- › Dönenceler 30° enlemlerinden geçirdi.
- › Kutup daireleri 60° enlemlerinden geçirdi.
- › Türkiye'de yıllık sıcaklık farkları artardı, yazlar daha sıcak, kışlar daha soğuk olurdu.
- › Gece - gündüz süreleri arasındaki fark artardı.
- › Sıcak (tropikal) kuşak ve soğuk kuşağın alanları genişler, orta kuşağın alanı daralır.
- › Sıcak kuşak genişleyeceğinden Güneş ışınlarının dik geldiği alanlar da genişlerdi.

Eksen eğikliği bugünkü değerinden az olsaydı (örneğin; 15°) şu durumlar ortaya çıkardı:

- › Dönenceler 15° enlemlerinden geçirdi.
- › Kutup daireleri 75° enlemlerinden geçirdi.
- › Türkiye'de yıllık sıcaklık farkları azalır. Yazlar daha serin, kışlar ılık olurdu.
- › Gece - gündüz süreleri arasındaki fark azalır.
- › Sıcak ve soğuk kuşak daralır, orta kuşak genişlerdi.
- › Sıcak kuşak daralacağından Güneş ışınlarının dik geldiği alanlar da daralır.

Eğer eksen eğikliği hiç olmasaydı veya başka bir ifadeyle eksen yörünge düzlemine dik olsaydı Türkiye'de sürekli 21 Mart - 23 Eylül (bahar mevsimleri) özellikleri yaşanır.

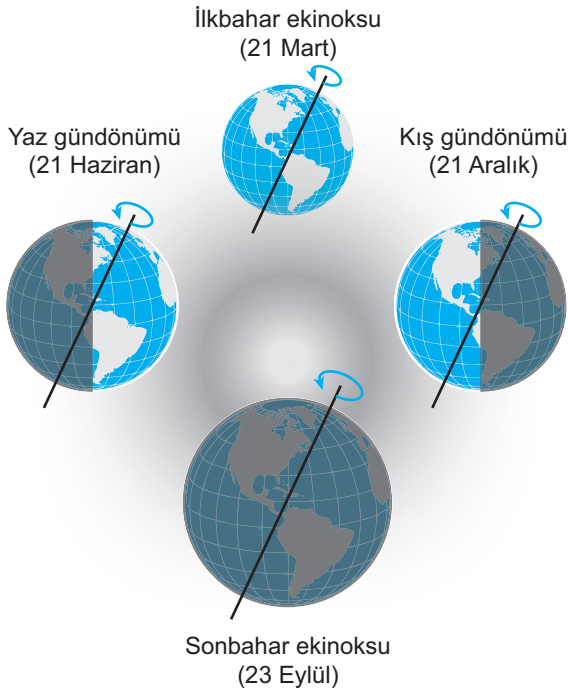
DÜNYANIN ŞEKLİ VE HAREKETLERİ - COĞRAFİ KONUM - HARİTA BİLGİSİ

DÜNYA'NIN GÜNEŞ'E KARŞI ÖZEL KONUMLARI

Dünya eğik bir eksen ile yıllık hareketini tamamlarken mevsimler ortaya çıkar. Mevsimlerin başladığı bu özel tarihlere ekinoks ve solstis adı verilir.

Ekinoks: Her iki yarım kürede bahar mevsimlerinin başladığı tarihlendir. Güneş ışınlarının Ekvator'a dik açıyla düştüğü ve Dünya'nın her yerinde gece - gündüz eşitliğinin yaşandığı bu tarihler 21 Mart ve 23 Eylül'dür. 21 Mart'ta Türkiye'de ilkbahar, 23 Eylül'de ise sonbahar mevsimi başlar.

Solstis: (Gün dönümü) Her iki yarım kürede yaz ve kış mevsimlerinin başlangıç tarihleridir. Güneş ışınlarının dönencelere dik açıyla düştüğü ve gece gündüz süre farklarının en fazla olduğu bu tarihler 21 Haziran ve 21 Aralık'tır. 21 Haziran'da Türkiye için yaz mevsimi, 21 Aralık ise kış mevsiminin başlangıcıdır.

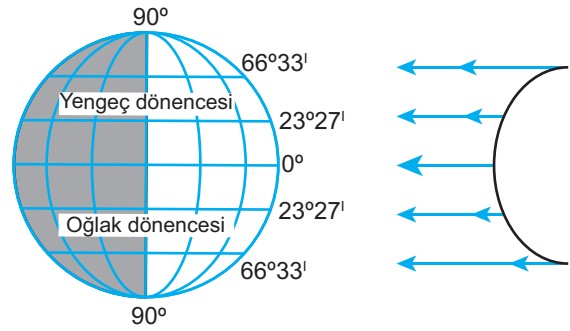

21 Mart (İlkbahar Ekinoksu)

- › Kuzey Yarım Küre'de ilkbahar, Güney Yarım Küre'de sonbahar mevsimi başlar.
- › Güneş ışınları öğle vakti (saat 12.00) Ekvator'a dik açıyla düşer ve Ekvator'da gölge boyu sıfır olur.
- › Bu tarihten sonra Kuzey Yarım Küre'de gündüzler, Güney Yarım Küre'de ise geceler 12 saatten daha uzun olur.

- › Aydınlanma çemberi kutup noktalarından geçer.
- › Dünya'nın her yerinde gece - gündüz eşitliği yaşanır.
- › Güneş ışınlarının düşme açısı Ekvator'dan kutuplara doğru her enlemde düzenli olarak bir derece küçülür.
- › Aynı boylam üzerindeki bütün noktalarda Güneş, aynı anda doğar, aynı anda batar.
- › Farklı yarım kürelerde bulunan ve aynı enlem derecesine sahip yerler, Güneş ışınlarını aynı açıyla alır. Örneğin; 30° Kuzey Enlemine → 60°
- › 30° Güney Enlemine → 60° ile Güneş ışığı ulaşır.
- › Kuzey ve Güney kutup noktalarında alaca karanlık durumu yaşanır. Bu tarihten sonra Kuzey Kutup Noktası'nda 6 aylık gündüz Güney Kutup Noktası'nda ise 6 aylık gece süresi başlar.
- › Güneş tam doğudan doğar, tam batıdan batar.

AKADEMİ DENİZİ

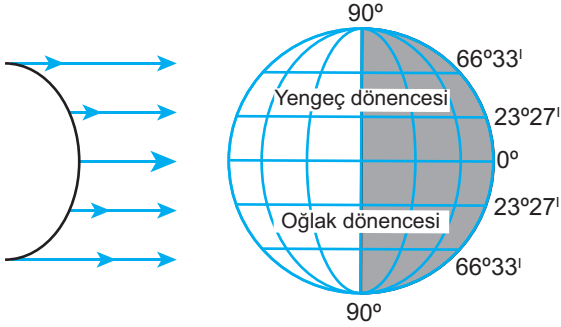

21 Mart'ta Dünya'nın Güneş'e karşı konumu

23 Eylül (Sonbahar Ekinoksu)

- › Kuzey Yarım Küre'de sonbahar, Güney Yarım Küre'de ilkbahar mevsimi başlar.
- › Güneş ışınları öğle vakti (saat 12.00) Ekvator'a dik açıyla düşer ve Ekvator'da gölge boyu sıfır olur.
- › Bu tarihten sonra Kuzey Yarım Küre'de geceler, Güney Yarım Küre'de gündüzler 12 saatten daha uzun olur.
- › Aydınlanma çemberi kutup noktalarından geçer.
- › Dünya'nın her yerinde gece-gündüz eşitliği yaşanır.
- › Güneş ışınlarının düşme açısı Ekvator'dan kutuplara doğru her enlemde bir derece küçülür.
- › Aynı boylam üzerindeki bütün noktalarda Güneş, aynı anda doğar, aynı anda batar.

- › Farklı yarım kürelerde bulunan ve aynı enlem derecesine sahip yerler, Güneş ışınlarını aynı açıyla alır.
- › Kuzey ve Güney kutup noktalarında alaca karanlık durumu yaşanır. Bu tarihten sonra Kuzey Kutup Noktası'nda 6 aylık gece, Güney Kutup Noktası'nda ise 6 aylık gündüz süresi başlar.
- › Güneş tam doğudan doğar, tam batıdan batar.

23 Eylül'de Dünya'nın Güneş'e karşı konumu

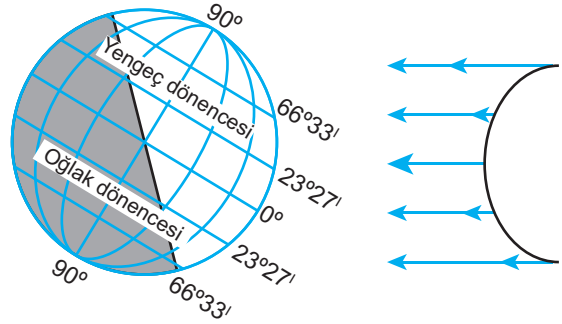
21 Mart ve 23 Eylül'de Türkiye'de yaşanan durumlar;

1. 21 Mart'ta ilkbahar, 23 Eylül'de sonbahar mevsimi başlar.
2. Türkiye'de gece - gündüz süreleri eşittir.
3. 21 Mart'tan sonra Türkiye'de gündüz süresi gece süresinden daha uzun olmaya başlar.
4. 23 Eylül'den sonra Türkiye'de gece süresi gündüz süresinden uzun olmaya başlar.
5. Güneş Türkiye'de tam doğudan doğar ve tam batıdan batar.
6. Türkiye'de aynı boylam üzerindeki noktalarda Güneş sabah aynı anda doğar ve akşam aynı anda batar.
7. Bu iki tarihte Türkiye'de Güneş ışınlarının en dik açıyla geldiği yer Hatay, en eğik açıyla geldiği yer Sinop'tur.
8. Güneş ışınlarının en kısa yolu takip ederek ve en az tutulmaya uğrayarak geldiği yer Hatay'dır.
9. Gölge boylarının en kısa olduğu yer Hatay, en uzun olduğu yer ise Sinop'tur.

21 Haziran (Yaz Gün Dönümü)

- › Kuzey Yarım Küre'de yaz, Güney Yarım Küre'de kış mevsimi başlar.
- › Güneş ışınları 23° 27' kuzey enlemine (Yengeç Dönencesi) dik düşer. Yengeç Dönencesi'nde saat 12.00'de cisimlerin gölge boyları sıfır olur.

- › Kuzey Yarım Küre'de yıl içindeki en uzun gündüz Güney Yarım Küre'de en uzun gece yaşanır.
- › 21 Haziran'dan sonra Kuzey Yarım Küre'de geceler, Güney Yarım Küre'de gündüzler uzamaya başlar.
- › Bu tarihten sonra Kuzey Yarım Küre'de Güneş ışınlarının düşme açısı küçülmeye, Güney Yarım Küre'de büyümeye başlar. Bunun nedeni Güneş ışınlarının dik açıyla düştüğü yerlerin Yengeç Dönencesi'nden Oğlak Dönencesi'ne doğru değişmeye başlamasıdır.
- › 21 Haziran'da Ekvator'un kuzeyindeki yerlerde gündüz süresi, güneydeki yerlerde gece süresi 12 saatten uzundur.
- › Aydınlanma çemberi kutup dairelerinden geçer. Kuzey Kutup Dairesi 24 saat gündüz, Güney Kutup Dairesi ise 24 saat gece yaşar.
- › Kuzeye doğru gidildikçe gündüz süresi, güneye doğru gidildikçe gece süresi uzar.
- › Aynı boylam üzerinde yer alan merkezlerden, daha kuzeyde yer alanda gündüz süresinin daha uzun olması nedeniyle Güneş daha erken doğar, daha geç batar.

21 Haziran'da Dünya'nın Güneş'e karşı konumu

21 Haziran'da Türkiye'de yaşanan durumlar;

1. Türkiye'de yaz mevsiminin başladığı tarihtir.
2. Güneş ışınlarının Türkiye'ye yıl içinde;
 - › en dik açıyla,
 - › en kısa yolu izleyerek,
 - › en az tutulmaya uğrayarak,
 - › en fazla enerji ile geldiği tarihtir.
3. Türkiye'deki cisimlerin yıl içinde en kısa gölge boyunun oluştuğu tarihtir.
4. Türkiye'de yıl içindeki en uzun gündüz ve en kısa gece yaşanır.

TEMEL YURTTAŞLIK BİLGİSİ

GÜNCEL BİLGİLER

Temel Hukuk

Devlet ve Hükümet Çeşitleri

Anayasaya Giriş

Temel Hak ve Ödevler

1982 Anayasası: Yasama

1982 Anayasası: Yürütme

1982 Anayasası: Yargı

İdare Hukuku

Güncel ve Genel Kültür

HUKUKA GİRİŞ

SOSYAL DÜZEN KURALLARI

Toplum yaşamı, sosyal ilişkilerden oluşmaktadır. Her insan yaşamı boyunca toplumun diğer bireyleriyle ilişkiler içindedir. Bu ilişkilerin belli bir düzen içinde devam edebilmesi insan davranışlarının bir takım kurallara bağlanmasını gerektirmiştir. İşte, sosyal düzeni sağlayan bu kurallara “sosyal düzen kuralları” denmektedir. Bunlar din, ahlak, görgü ve hukuk kurallarıdır.

A. Din Kuralları

Din kuralları, bir yaratıcı tarafından konulduğuna inanılan ve insanların birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen kurallardır.

Din kurallarına uymamanın yaptırımı manevidir.

B. Ahlak Kuralları

Ahlak kuralları değer yargılarının şekillendirdiği ve muhatabına bir şeyi yapma ve yapmama hususunda buyruk yöneltir. Örneğin; yalan söyleme, hırsızlık yapma gibi. Ahlak kuralları öznel ve nesnel olmak üzere ikiye ayrılır.

Öznel (subjektif, kişisel) ahlak kuralları: Kişinin kendi iç dünyasına yönelik olan ilkelerden oluşur ve kişiye kendisine karşı ödevler yükler. Başkası hakkında kötü düşünmek gibi.

Nesnel (Objektif) ahlak kuralları: Kişinin diğer bireylere karşı yükümlülüklerini içeren kurallardır. Muhtaçlara yardım etmek, borcumuzu ödemek gibi.

Ahlak kurallarının yaptırımı manevidir.

C. Görgü (Adabımuâşeret) Kuralları

Aynı toplumda yaşayan kişilerin, sosyal ortamda uyuması beklenen nezaket kurallarıdır. Örneğin; yeme - içme, giyinme, konuşma, oturup - kalkma, hasta ziyareti gibi davranışlar görgü kurallarıyla belirlenmiştir.

Görgü kurallarının yaptırımı manevidir.

D. Hukuk Kuralları

Kişilerin hak ve menfaatlerini korumak, sorumluluklarını belirlemek, bireyin ve toplumun genel yararını sağlamak, kişiler ve kurumlar arasındaki ilişkileri düzenleyen devletin **maddi yaptırımları** ile desteklenmiş kurallar bütünüdür.

Hukuk kurallarının yaptırımı maddidir.

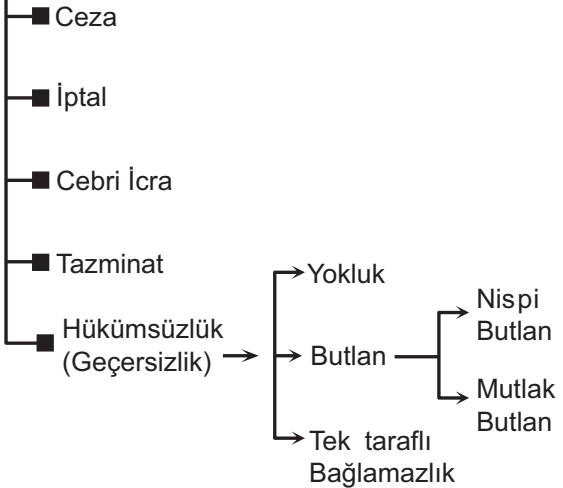
HUKUKUN TEMEL GÖREVLERİ

- › Toplum düzenini sağlamak
- › Toplumsal barışı sağlamak
- › Kişilerin haklarını hukuki güvence altına almak
- › Hürriyet ve eşitliği sağlamak
- › Toplumsal ihtiyaçları karşılamak
- › Adaleti gerçekleştirmek
- › Toplumdaki yeni oluşum ve gelişimlere cevap vermek

HUKUK KURALLARININ YAPTIRIMI

Hukuk kurallarının yaptırımlarını şöyle tarif edebiliriz: **“Bir hukuk kuralına aykırı davranış sonucunda ortaya çıkan ve devlet gücü kullanılarak zorla yerine getirilen hukuki neticelerdir.”**

HUKUK KURALLARININ YAPTIRIMLARI

A. CEZA

Suç teşkil eden eylemleri gerçekleştiren kişilere uygulanan yaptırımlardır.

- › Hapis cezası, adli para cezası, disiplin cezaları

B. İPTAL

Hukuk kurallarına aykırı olarak yapılmış idari bir işlem, bu işlem yüzünden menfaatleri zedelenmiş kişiler tarafından yetkili mahkemeye başvurulmak şartı ile geri alınmasıdır.

İptal, idari işlemi geçmişe yönelik olarak etkiler. İptal ile işlem hiç yapılmamış sayılır.

Örnek: Haksız şekilde işten çıkarılan veya tayini yapılan bir kamu çalışanının bu işlemin iptali için idare mahkemesine başvurması.

C. CEBRİ İCRA

Cebrî icra, “zorla yerine getirme” demektir. Hukukta kişiler tarafından yerine getirilmeyen yükümlülüklerin, devlet eliyle zorla gerçekleştirilmesi anlamına gelir.

Örnek: Aldığı bir malın bedelini ödemeyen borçlunun icra dairesince mallarına el konulması.

D. TAZMİNAT

Bir kimsenin bir hukuk kuralına veya sözleşmeye aykırı davranması sonucunda, ortaya çıkan zararı ödeme yükümlülüğüdür. Haksız fiil tazminat yükümlülüğü doğurur. Tazminat maddi ve manevi olmak üzere iki kısma ayrılır.

E. HÜKÜMSÜZLÜK (GEÇERSİZLİK)

Yapılan bir işlem veya eylemin hukukun gerektirdiği temel şartlara uymaması sonucu geçersiz sayılmasıdır. Hükümsüzlük durumu kendi içinde üçe ayrılır.

a. Yokluk: Yapılan bir işlemin kurucu unsurlardan birinin yokluğu nedeniyle baştan geçersiz olması yani hukuki açıdan hiç olmamış kabul edilmesidir.

➤ **Örneğin;** evlendirme memuru huzurunda yapılmayan bir evlilik geçersiz sayılır.

b. Butlan: Ehliyet, şekil ve konu gibi kanunun aradığı zorunlu hâllerden birinin eksikliği veya kanuna, kamu düzenine ve ahlaka aykırılığı hâlinde hukuken kendiliğinden geçersiz olmasıdır. Butlan mutlak ve nisbi olmak üzere ikiye ayrılır.

➤ **Mutlak Butlan:** Kamu düzenine ve toplum ahlakına aykırı olarak yapılan bir işlemin geçersiz sayılmasıdır. Bu tür işlemlerin iptali zorunludur, bundan üçüncü kişiler de sorumludur.

➤ **Örneğin;** evli birinin ikinci bir evlilik yapması

➤ **Nisbi Butlan:** Bir hukuki işlemin baştan itibaren geçersiz olmayıp taraflardan birinin itirazı sonucu hâkimin dikkate alacağı bir eksikliği ifade eder.

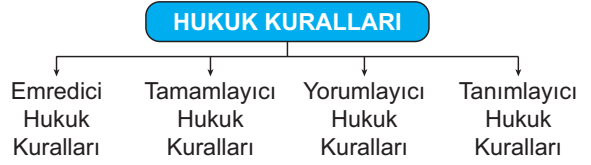
➤ **Örneğin;** baskı ve zor altında alınan bir imzaya

dayalı sözleşme normal koşullarda hukuka uygundur. Ancak mağdur tarafın itirazı ile bu sözleşme geçersiz sayılır.

c. Tek Taraflı Bağlamazlık: Yapılan bir sözleşmenin taraflarından birinin fiil ehliyetine (ayrıt etme gücü, reşitlik, kısıtlılık) sahip olmaması nedeniyle işlemin geçersiz sayılmasıdır.

➤ **Örneğin;** 16 yaşındaki birinin borç senediyle araba alıp borcunu ödememesi. Bu işlem 16 yaşındaki çocuğu bağlamazken karşı tarafı bağlar.

HUKUK KURALLARININ ÇEŞİTLERİ

1. Emredici Hukuk Kuralları: Hukuk kuralının bir işi yapılmasını veya yapılmamasını emrettiği, aksine işlemin hukuki yaptırımları ile karşılaşacağı kurallardır.

2. Tamamlayıcı Hukuk Kuralları: Taraflar, yaptıkları sözleşmede birinci derecedeki önemli noktalar hususunda anlaşmışlar ancak sözleşmenin diğer unsurlarını düzenlememişlerdir. Bu durumda geri kalan hususları düzenleyen hukuk kurallarına **tamamlayıcı hukuk kuralları** denir.

➤ **Örneğin;** anlaşarak ayrılan bir çift, mal paylaşımı konusunda Medeni Kanun’un esaslarına uymak zorunda değildir ancak paylaşımında ihtilaf yaşanırsa Medeni Kanun’un ilgili hükümleri devreye girer.

3. Yorumlayıcı Hukuk Kuralları: Tarafların yaptığı sözleşmede kullandıkları bir kavramın aslında ne anlama geldiğini daha ayrıntılı biçimde ifade eden hükümlerdir.

➤ **Örneğin;** bir sözleşmede kira ücretinin ayın ortasında ödenmesi öngörülmüştür. Ancak sözleşmede “ayın ortası” tabirinin ne olduğu belirtilmemiştir. Bu durumda yorumlayıcı hukuk kuralları devreye girer. Buna göre “ayın ortası” tabirinden ayın 15. günü anlaşılır.

4. Tanımlayıcı Hukuk Kuralları: Bir hukuki kavramın tanımını yapan ve bu kavramdan ne anlaşılması gerektiğini ifade eden hukuk kurallardır.

➤ **Örneğin;** “Nişanlanma, evlenme vaadidir.” hükmü, nişanlanmayı tanımlayan bir hukuk kuralıdır.

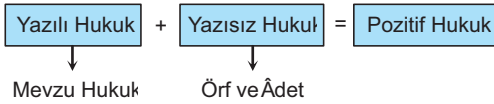
HUKUKA GİRİŞ

HUKUKUN ÇEŞİTLİ ANLAMLARI

1. Pozitif Hukuk (Yürürlükteki Hukuk - Müspet Hukuk)

Belirli bir ülkede yürürlükte olan hukuka **pozitif hukuk** denir. Pozitif hukuk, uygulanan hukuktur. Bir ülkede geçerli olan hukuktur.

› **Örneğin;** örf, âdet, anayasa, ceza kanunları...

2. Mevzu Hukuk

Belirli bir dönemde belirli bir ülkede yürürlükte olan yetkili makamlarca konulmuş, **yazılı** hukuk kurallarına **mevzu hukuk** denir.

› **Örneğin;** Türk Borçlar Kanunu, Ceza Muhakemesi Kanunu gibi.

3. Tabii Hukuk (İdeal, Doğal Hukuk)

Yürürlükteki hukuka yol gösteren, onun nasıl olması gerektiğini ifade eden hukuktur. Tabii hukukun amacı ideal olanı, en mükemmel olanı yakalamaktır. Tabii hukuk, "olması gereken" hukuktur.

4. Tarihî Hukuk

Yürürlükten kalkmış olan hukuka **tarihî hukuk** denir. **Örneğin;** 1961 Anayasası gibi.

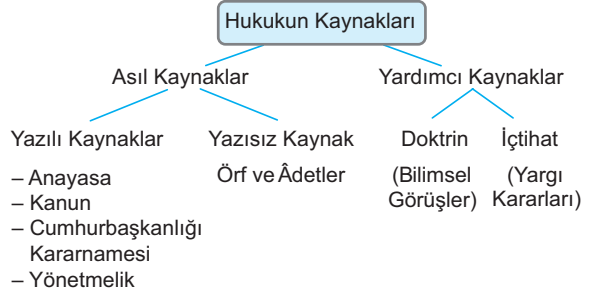
5. Maddî Hukuk (Şekli Hukuk)

Doğrudan kişilerin hukuki durumunu, kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen, kişilerin sahip olduğu hakları ve yüklendiği borçları belirleyen kurallara denilmektedir.

6. Objektif Hukuk - Subjektif Hukuk

Herkese uygulanabilen, genel ve soyut hukuk kurallarının tamamı **objektif hukuk** kurallarını oluşturur. Objektif hukuk kurallarının kişilere tanıdığı haklar, yetkiler ve özgürlüklerin tamamına ise **subjektif hukuk** denir.

HUKUKUN KAYNAKLARI

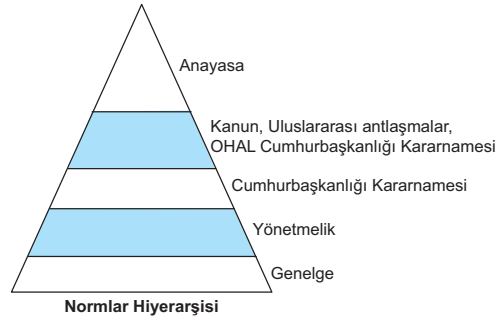

ASIL KAYNAKLAR

Asli kaynaklar Yazılı ve yazısız olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

1. YAZILI KAYNAKLAR

Hukuk düzeni içinde normlar, hiyerarşik bir sıra içinde yer alır. Buna "**Normlar Hiyerarşisi**" denir. Normlar hiyerarşisinin en tepesinde Anayasa bulunur. Diğer bütün normlar anayasaya uygun olmak zorundadır.

A. ANAYASA

Anayasa, devletin temel yapısını, organlarını ve bu organların birbirleri ile olan ilişkilerini ve aynı zamanda devlet karşısında bireyin temel hak ve özgürlüklerini düzenleyen kuralların bütünüdür. **Anayasa, bir ülkedeki en üstün ve önemli kanundur.** Diğer kanunlar asla anayasaya aykırı olamaz.

B. KANUN

Yasama organı tarafından yazılı olarak çıkarılan, genel, soyut ve sürekli hukuk kurallarıdır.

- › **Kanunların genel olması,** onların bir ülkede yaşayan herkese uygulanması gerektiğini ifade eder.
- › **Soyut olması,** kanunların somut olaylardan bahsetmeden ve fazla ayrıntıya girmeden genel hükümler taşımasını ifade eder.

- › **Sürekli olması** ise yürürlüğe girdiği andan itibaren sürekli uygulanması anlamına gelir.
- › Kanun önermeye yetkili makam milletvekilleridir. **Kanunlar cumhurbaşkanı tarafından onaylanır**

Kanunlar, anayasaya uygun olmalıdır. **Bir kanunun anayasaya uygunluğunun Anayasa Mahkemesi denetler.**

KANUNA DENK METİNLER

A. Uluslararası Antlaşmalar

İki veya daha fazla devlet tarafından akdedilmiş olan bağlayıcı hukuk kurallarıdır.

- › Uluslararası antlaşmaları meclis uygun bulur, Cumhurbaşkanı onaylar.
- › Usulüne göre yürürlüğe konmuş milletlerarası antlaşmalar, kanun hükmünde olup, bunların anayasa aykırılığı iddia edilemez. Anayasa Mahkemesinde iptal davası açma imkânı yoktur.

B. Olağanüstü Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi

Olağanüstü hallerde Cumhurbaşkanı, olağanüstü hâlin gerekli kıldığı konularda, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilir. Kanun hükmündeki bu kararnameler Resmi Gazetede yayımlanır, aynı gün Meclis onayına sunulur.

C. CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİ

Cumhurbaşkanlığı kararnameleri yürütme yetkisine ilişkin konularda ve Anayasada belirtilen alanlarda Cumhurbaşkanının doğrudan doğruya Anayasadan aldığı yetkilere dayanarak çıkardığı düzenleyici yetkilidir.

D. YÖNETMELİK

Cumhurbaşkanı, bakanlıklar, ve kamu tüzel kişilerinin kendi iç işleyiş esaslarını, kanun ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri uygulanmasını sağlamak üzere çıkardığı idari düzenlemelerdir.

Genelge (Tanım Sirküler): Başbakan, bakan ya da bir başka üst yöneticinin emrini ya da bir mevzuatın uygulanışına ilişkin görüşünü ve direktifini içeren idare metnidir.

Yönerge: Herhangi bir konuda tutulacak yol için üst makamlardan alt makamlara belli bir esasa dayanarak verilen buyruk ve direktiflerdir. Yönergeler hiçbir şekilde Resmî Gazete'de yayımlanmaz.

2. YAZISIZ KAYNAK

ÖRF VE ÂDETLER

Toplumların zaman içinde gelişen, sürekli uygulanarak devamlılık kazanan ve toplumda uyulması zorunlu olduğu kabul edilen yazılı olmayan kurallardır.

Bir geleneğin örf ve âdet olarak kabul edilmesi için;

- › Sürekli uygulama,
- › Genel inanç
- › Devlet gücü ile desteklenmesi

YARDIMCI (TALİ) KAYNAKLAR

Bağlayıcı olmayan yol gösteren kaynaklardır.

YARGI İÇTİHATLARI

Yargı kararları, yargı organlarının (mahkemelerin) baktıkları davayla ilgili olarak verdikleri kararlardır. Mahkemelerin kendi önlerine gelen bir sorunda üretmiş oldukları çözümler, benzer problemler karşısında çözüm için bağlayıcı olmamakla beraber yardımcı olabilir.

Yargı içtihatlarının aksine, içtihadı birleştirme kararları, mahkemeleri kanun gibi bağlar. Bu anlamda mahkemeler üzerinde kanun etkisi yapar, uyulması mahkemeler için zorunludur.

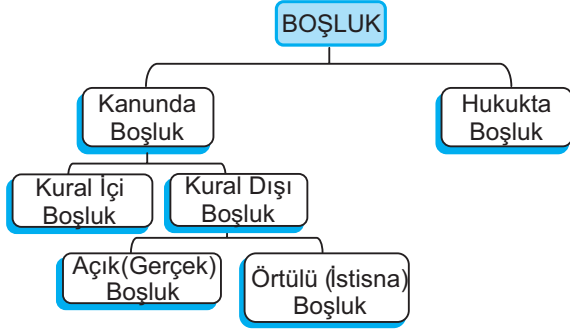
ÖĞRETİ (DOKTRİN - BİLİMSEL GÖRÜŞ)

Genellikle bir hukuk dalını sistematik olarak inceleyen veya hukuki olarak tartışmalı olan bir konuyu derinlemesine araştıran hukuk bilginlerinin düşünce ve kanaatleridir.

HUKUKTA BOŞLUK MESELESİ

Boşluk, en genel tanımı ile somut bir olaya uygulanacak kuralın olmayışı durumunu ifade eder. Boşluk ikiye ayrılır.

1. KANUNDA BOŞLUK

Somut bir olaya uygulanacak **yazılı** kuralın olmaması veya eksik düzenlenmesidir. Kanunda boşluk bulunmasının sebepleri şunlardır:

- › Bilim ve teknikteki gelişmeler
- › Sonradan yapılan değişiklikler
- › Kasıtlı olarak boşluk bırakılması
- › Kanun koyucunun konuyu ihmal etmesi

Bir konuyla ilgili kanunda düzenleme olmaması, “o kanunda boşluk” olduğu anlamına gelmeyebilir. Bu durumlar “hukuk dışı alan” ve “kasıtlı susma” durumudur.

Hukuk dışı alan: Hukukun ilgilenmediği alanlardır. Örneğin; kanun koyucu dinî nikâhların nasıl yapılacağı hususunda bir düzenleme yapmamıştır. Bu durumda nikâhla ilgili kanunda boşluk var denilemez.

Kasıtlı susma: Kanunun bir konuda olumlu bir çözüm verebilen kural öngörmemesi hâlidir. Örneğin “Bir kişinin yerleşim yeri tektir.” denirse birden fazla olamaya çağı sonucunu biz çıkarırız.

Kanun boşluğu bilerek bırakılan ve bilmeden bırakılan boşluk olmak üzere ikiye ayrılır.

A. KURAL İÇİ BOŞLUK

Kural içi boşlukta gerçek anlamda bir boşluk söz konusu değildir. Kural içi boşlukta kanunda bir hüküm vardır. Ama hüküm somut olaya doğrudan uygulanamaz, yoruma ihtiyacı vardır. Bu durumda **hâkime takdir yetkisi** tanınmış ve boşluğu doldurması istenmiştir.

Hâkimin takdir yetkisi: Kanunda bir hükmün olduğu ancak var olan bu hükmün içinde boşluğun bulunduğu durumlarda ortaya çıkan kural içi boşlukların doldurulması sırasında kullanılan yetkiye verilen addır.

B. KURAL DIŞI BOŞLUK

Kanunda yer alan gerçek boşluk “**kural dışı**” boşluktur. Kural dışı boşluk, kanun koyucu tarafından istenilmeden bırakılmıştır. Kural dışı boşluk ikiye ayrılır.

I. Açık Boşluk (Gerçek Boşluk)

Kanunda somut olaya uygulanacak gerçek bir düzenlemenin bulunmadığı durumlarda oluşan boşluktur. Burada, **somut olayla ilgili kanunda hiçbir hüküm yoktur**. Sorun, örf ve adetlere bakılarak çözülür. Örneğin ticaret hukukunda yarıcılık ile ilgili yazılı kural yoktur, ancak örf ve adeti vardır. Sorun “yarıcılık” örf ve adetlerine göre çözülür.

II. Açık Olmayan Boşluk (Örtülü Boşluk, Gerçek Olmayan Boşluk)

Kanunda somut olaya uygulanacak kural bulunmasına rağmen, bu kural olayı tam olarak açıklamaz. Kurallın doğrudan somut olaya uygulanması hâlinde de adaletsiz bir sonuç doğma ihtimali vardır. Hâkim, somut olay karşısında ilk önce kendi durumuna uygun kıyas yoluyla ya da amaca uygun genişletme ve daraltma yollarından biriyle sorunu çözecektir. Örtülü boşlukta hakim yorum yetkisini kullanır.

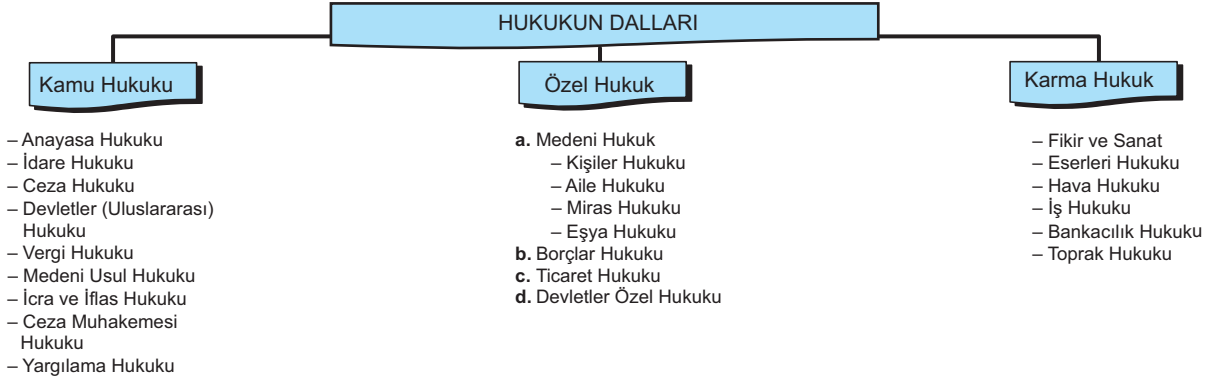
2. HUKUKTA BOŞLUK

Mevcut bir somut **olaya yazılı ve yazısız hukukta** (örf ve âdet hukuku) uygulanacak hiçbir kuralın bulunmaması durumudur. Hakim burada hukuk yaratır.

- › **Hâkimin hukuk yaratması ilkesinde** hâkim, kendisi kanun koyucu gibi davranarak soyut, genel ve sürekli bir norm olan bir kural oluşturarak olaya onu uygular.

Hâkimin yarattığı hukuk:

- › Kanun niteliği taşımaz.
- › Kuvvetler aykırılığı ilkesine aykırı olamaz.
- › Bağlayıcı olmaz, yalnızca dava konusu kişileri ilgilendirir.
- › Üst yargı denetimine tabi değildir.

KAMU HUKUKU

Kamu hukuku, devlet ile bir kişi veya diğer bir devlet arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarına denir.

KAMU HUKUKUNUN DALLARI

1. ANAYASA HUKUKU

Devletin şeklini, yapısını, organlarını (yasama, yürütme ve yargı organlarını) ve işleyişini, bu organların birbirleri ile olan ilişkilerini, kişilerin temel hak ve özgürlüklerini, kişilerin devlet karşısındaki durumunu düzenleyen hukuk dalıdır.

2. İDARE HUKUKU

Devlet idaresinin teşkilat ve işleyişini, kişilerin idare ile olan ilişkilerini, kamu hizmetlerinin görülmesini düzenleyen hukuk kurallarıdır.

İdare hukukunda;

- › Yetki ve usulde paralellik ilkesi,
- › Yetki genişliği ilkesi,
- › İdarenin teklifi ilkesi,
- › İdarenin merkez ve taşra olarak ikiye ayrılması ilkesi önemli ilkelere dir.

3. CEZA HUKUKU

Ceza hukuku, toplumun düzenini bozan ve suç olarak nitelendirilen eylemlerin cezalandırılmasıyla ilgili kurallar içeren kamu hukuku dalıdır.

a. Ceza Hukukunun İlkeleri

› Kanunsuz Suç ve Ceza Olmaz İlkesi

- Suç ve ceza ancak kanunla konulur. Yönetmelik gibi idari işlemlerle suç ve ceza belirlenemez.
- Suç ve ceza ancak kanunun açık olarak belirlediği durumlarda ortaya çıkar. Suç ve ceza kanunda açık olarak belirtilmelidir.

› Kanunların Geriye Yürümemesi İlkesi

- Kişi fiili işlediği sırada kanunlarda suç olarak nitelendirilen bir fiilden dolayı sorumlu tutulabilir.

› İnsancılık ilkesi

- Suçu işleyen bireyler hakkında uygulanacak işlemler insancıl olmalıdır. Bu ilke yalnızca yargılama yapılması ile sınırlı olmayıp, verilecek cezanın türü ve infazı için de geçerlidir.

› Kusur İlkesine

- Failin cezalandırılması kusurlu olmasına bağlıdır ve faile ancak kusuru oranında ceza verilebilir.

› Ceza Sorumluluğunun Şahsiliği İlkesi

- Herkes kendi işlediği suçtan sorumlu olduğu için hiç kimse bir başkasının işlediği suçtan dolayı suçlanamaz ve yargılanamaz.

› Masumiyet Karinesine

- Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

b. Ceza Hukuku ile İlgili Kavramlar

Suç: Ceza hukuku bakımından, ceza kanununun yasakladığı ve başkalarının hakkını ihlal eden eylemlerdir.

Ceza: suç karşılığında öngörülen yaptırımlardır.

HUKUKA GİRİŞ

Suçun Maddi Unsurları

- › **İcra:** Direkt harekette bulunmaktır. (Tetiği çekmek, bıçağı saplamak gibi)
- › **İhmal:** Yapması gereken hareketi yapmamak (ilaçı küçük çocukların ulaşabileceği yerde muhafaza etmek.)

Suçun Manevi Unsurları

- › **Kasıt:** İsteyerek suç işleme.
- › **Taksir:** İstemeyerek suç işleme.

Şüpheli: Soruşturma öncesindeki aşamada suç isnadı altında bulunan kişi.

Sanık: İddianamenin kabulünden kararın kesinleşmesine kadar olan süreçte suç şüphesi altında bulunan kişiye “sanık” denir.

Hâkim iddiayı kabul edene kadar geçen süreye soruşturma evresi, sanığın kesin hüküm giymesine kadar geçen süre ise kovuşturma evresidir.

Gözaltı: Suçüstü hali veya savcı kararı ile gözaltı olur. Tek işlenen suçlarda gözaltı süresi en çok 48 saat, toplu işlenen suçlarda ise 4 gündür.

Tutuklu: Bir kişinin tutuklu yargılanmasına hakim karar verir.

Cezada yaş

12 yaşından küçükler: Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur ancak güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

12-15 yaş arası: Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayıp algılayamaması durumuna göre ceza verip vermeme hâkimin takdir yetkisi vardır, ceza verilse de indirimli ceza verilir.

15-18 yaş arası: On beş yaşını doldurmuş olupta on sekiz yaşın dolmasına kadar ceza verilir ancak indirimli ceza uygulanır.

- › Sağır ve dilsizlerde ceza sorumluluğu **15 yaşının dolmasıyla** başlar. Normal kişilere göre artı üç yaş eklenerek ceza sorumluluğu yaşı uygulanır.

Akıl sağlığı nedeniyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede düşük olan kişiye ceza verilmez.

4. DEVLETLER (ULUSLARARASI) HUKUKU

Bir devletin diğer devletlerle veya uluslararası kuruluşların birbirleriyle olan ilişkilerini düzenleyen kamu hukuku dalıdır. **Devletler hukukunda en önemli ilke devletlerin birbiriyle eşit olmasıdır.**

5. VERGİ HUKUKU

Anayasamıza göre herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergiler devletin en önemli gelir kaynağıdır. Vergi hukuku da devletin vergilendirme yetkisini, bunun içeriğini ve kapsamını, vergilerin tarh, tahakkuk ve tahsilini düzenleyen kamu hukuku dalıdır.

Vergi Hukuku'nun İlkeleri

- › Vergide Adalet
- › Vergide Genellik
- › Vergide Eşitlik
- › Hukuki Güvenlik ve Kanunilik İlkesi

Vergi Hukuku'nun Türleri

- › **Gelir Üzerinden Alınan Vergiler:** Gelir ve kurumlar vergisi
- › **Gider Üzerinden Alınan Vergiler:** KDV, banka ve sigorta işlemleri vergisi
- › **Servet Üzerinden Alınan Vergiler:** Emlak vergisi, MTV, veraset ve intikal vergisi

Paylaştıracı (dağıtıcı adalet): Kişilerin özel durumlarına bakılarak, gelire göre vergi alınması paylaştıracı adalettir.

6. MEDENİ USUL HUKUKU

Özel hukuk alanında meydana gelen uyuşmazlıkların adliye mahkemelerinde hangi usule bağlı kalınarak çözüleceğini anlatan hukuk dalıdır.

7. İCRA VE İFLAS HUKUKU

İcra ve iflas hukuku, özel hukuk alanında mahkemeler tarafından verilmiş kesin bir hükmü devlet organları eliyle zorla yerine getirilmesine ilişkin kuralları düzenleyen hukuktur.

8. YARGILAMA HUKUKU

Yargı organlarının adalet dağıtırken uymaları gereken yöntem ve kuralları belirleyen hukuk dalıdır.

ÖZEL HUKUK

Bir kişi ile diğer bir kişi arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuk kurallarıdır. Özel hukukta kural olarak herkes eşittir. Kamu hukukunda üstün olan devlet, özel hukukta birey ile eşit bir seviyeye gelmiştir.

ÖZEL HUKUKUNUN DALLARI

1. MEDENİ HUKUK

Medeni hukuk, özel hukukun en önemli ve en ayrıntılı dalıdır.

A. KİŞİLER HUKUKU

Kişinin ne demek olduğunu, nasıl kazanılacağını, hak ve fiil ehliyeti ile gerçek ve tüzel kişiyi tanımlayan, kişiliğin nasıl sona ereceğini ifade eden, temel manada kişilik ile ilgili kuralları anlatan hukuktur.

B. AİLE HUKUKU

Ailenin kurulması ile ilgili olan nişanlanma ve evlenme ile boşanma hükümlerini düzenleyen, çocukların velayeti ve bakımı ile ilgili hükümler getiren hukuktur.

C. MİRAS HUKUKU

Ölen kişinin malvarlığının yazgısını konu edinen medeni hukuk dalıdır. Miras hukuku gerçek kişinin ölümünden sonra onun para ile ölçülebilen hak ve borçlarının (tereki) kimlere, ne şekilde geçeceğini düzenler.

Muris: Miras bırakan kişiye denir.

Tereke: Kalan borç ya da eşyalar. Kişi **3 ay** içerisinde reddi miras yapabilir.

Varis: Miras kalan kişiye denir.

Yasal Mirasçı: Kan hısımları, eş, evlatlık, devlettir.

D. EŞYA HUKUKU

Kişilerin menkul ve gayrimenkul eşya üzerindeki hâkimiyetlerini, tasarruflarını ve bu hâkimiyetten ötürü diğer kişilerle aralarında husule gelen ilişkileri düzenleyen medeni hukuk dalıdır.

- › Eşya hukukunun düzenleme alanını büyük ölçüde aynı haklar oluşturur.
- › **Aynı hak**, sahibine eşya denilen maddi mallar üzerinde geniş bir tasarruf yetkisi veren ve herkes karşı ileri sürülebilen haklardır.

- › Eşya, zilyetlik, zilyetliğin kazanılması ve kaybedilmesi, hakeza zilyetliğin korunması, tapu sicili, mülkiyet ve sınırlı aynı haklar da eşya hukukunun konusunu oluşturur.

2. BORÇLAR HUKUKU

Borçlar hukuku, medeni hukukun tamamlayıcı parçasıdır. Kişiler arası borç ilişkilerini düzenleyen hukuk dalıdır.

Borçlar Hukukuna Hâkim Olan İlkeler:

- › Sözleşme özgürlüğü ilkesi
- › Eşitlik ilkesi
- › Nisbilik ilkesi
- › Kusurlu sorumluluk ilkesi
- › Dürüstlük ilkesi
- › İvazlılık ilkesi
- › Üçüncü kişilerin aleyhine borç kurulamaması ilkesi

Borcun Kaynakları

1. Tek taraflı yada karşılıklı **sözleşmeden** doğan borçlar.
2. Kişisel veya mal varlığına yapılan haksız fiillerden doğan borçlar **tazminat** yükümlülüğü doğurur.
3. **Sebepsiz zenginleşmeden** doğan borçlar ise bir kişinin mal varlığının bir sebep olmaksızın diğer bir kimsenin mal varlığı aleyhine çoğalması ile olur, iki ortaktan birisi zenginleşirken diğerinin fakirleşmesi buna örnektir.

Borcu Sona Erdiren Durumlar:

- › **İfa:** Borcu ödeme.
- › **İbra:** Borcu almaktan vazgeçme
- › **Tecdit (Yenileme):** Bir borcun yerine yenisinin geçmesi suretiyle eski borcun sona erdirilmesi olarak ifade edebiliriz.
- › **Takas:** herhangi bir değişim aracı kullanmaksızın, mal ve hizmetlerin diğer mal ve hizmetlerle değiş tokuş edildiği bir ticaret tipinde borç sona erer.
- › **Kusursuz İmkânsızlık:** icabın yerine getirilmesinin elde olmayan sebeplerle imkânsız hale gelmesi, depremden veya sanatçının sakat kalmasından dolayı bir konserin iptali, organizatörün sanatçıya olan borcunu bitirir.
- › **Alacaklı Borçlu sıfatının bir kişide Birleşmesi:** Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı kişide birleşmesiyle borç sona erer.

HUKUKA GİRİŞ

Borçlar Hukukun Önemli Kavramları

Edim: Alacaklının borçludan yerine getirmesini talep etme hakkı bulunduğu ve borçlunun yerine getirmekle yükümlü olduğu hareket biçimi; bu, genellikle bir verme, yapma veya vermeme, yapmama biçiminde olur.

Muvazaa (danişıklı işlem): Tarafların, üçüncü kişileri aldatmak amacı ile ve fakat gerçek iradelerine uymayan ve aralarında hüküm ve sonuç doğurmayan bir görünüş yaratmak konusunda anlaşmalarıdır.

İkrah: Bir kişiyi korkutmayla borçlandırmadır.

Sebepsiz zenginleşme: Bir kimsenin mal varlığının, haklı bir neden olmaksızın, diğer bir kimsenin mal varlığının aleyhine çoğalmasdır.

3. TİCARET HUKUKU

Ticari nitelikteki borç ilişkilerini düzenleyen özel hukuk dalına ticaret hukuku denir.

A. TİCARİ İŞLETME HUKUKU

Konusu genel olarak ticari işletme, merkez ve şube kavramları, ticari işletmenin konu olduğu hukuki işlemler, ticari iş, tacir, ticaret sicili, ticaret ünvanı, işletme adı, ticari defterler, haksız rekabet, pazarlamacı, acente, simsar gibi tacir yardımcıları ve cari hesap oluşurur.

B. ŞİRKETLER HUKUKU

Şirketler, iki yahut daha fazla kişinin iktisadi bir amaca ulaşmak maksadıyla oluşturdukları topluluklardır. Bunlar; kolektif şirket, komandit şirket, anonim şirket, limitet şirket ve kooperatiflerdir.

C. KIYMETLİ EVRAK HUKUKU

Kıymetli evrak hukuku poliçe, bono, çek gibi kambyo senetlerinin yanı sıra şirket hisse senetleri ve umumi mağazalarca mal karşılığı olarak çıkarılan emtia senetlerinin düzenleniş, unsur, devir ve hüküm ve sonuçlarını inceleyen hukuk dalıdır.

D. TAŞIMA HUKUKU

Eşya taşımaları, yolcu taşımaları, taşınma eşyası taşınması, değişik tür araçlarla yapılan çoklu (multimodal) taşımalar ve taşıma komisyoncusu hakkında ortak kurallar içermektedir.

E. DENİZ TİCARETİ HUKUKU

Uluslararası deniz hukuku çerçevesinde deniz ticaretini düzenleyen kısımdır.

F. SİGORTA HUKUKU

Sigorta sözleşmesi ile ilgili kişiler arasındaki ilişkileri ve sigortacılık ile uğraşan kurumların faaliyetlerini düzenleyen kuralları içerir.

4. DEVLETLER ÖZEL HUKUKU

Farklı devletlere mensup bulunan yani aynı tabiyette olmayan kişiler arasındaki özel hukuktan kaynaklanan ihtilaflara hangi devletin kanunlarının uygulanacağı ile hangi devletin mahkemesinde söz konusu ihtilafın görüşüleceğini düzenleyen hukuk dalıdır.

Devletler özel hukuku düzenledikleri bazı konularla ilgili olarak kamu hukukuna, bazı konularla ilgili olarak da özel hukuka girmektedir.

KARMA HUKUK

Roma döneminden kalma özel hukuk-kamu hukuku ayrımı günümüzde eskisi kadar önemli değildir. Çünkü artık özel hukukta olup da devletin önemsemesinden dolayı, fazlaca kamu gücünün hissedildiği iş hukuku gibi hukuklar da oluşmaktadır.

Karma hukuk beşe ayrılır:

1. İŞ HUKUKU

İşçi ve işveren arasındaki ilişkileri düzenleyen hukuktur.

2. FİKİR VE SANAT ESERLERİ HUKUKU

Fikir ve sanat eserlerini yaratan ve fen alanında buluşları olan kimselerin yapıtları ve buluşları üzerindeki haklarını düzenleyen kurallardan oluşan hukuktur. Marka, patent, haksız rekabet bu hukukla ilgili önemli kavramlardır.

3. HAVA HUKUKU

Hava sahasının kullanımı ve hava sahası içinde ortaya çıkan olayları düzenleyen hukuk dalıdır.

4. BANKACILIK HUKUKU

Banka adı verilen ticari ve finansal kurum ile bu kurumun işlevlerini düzenleyen hukuk kurallarıdır.

5. TOPRAK HUKUKU

Toprak üzerindeki mülkiyet rejimini, toprağın işletilmesiyle ilgili hususları düzenleyen hukuk dalıdır.

KİŞİ KAVRAMI VE EHLİYET

Hukuk açısından “kişi” hak sahibi olabilen ve borç yükü altına girebilen varlık demektir.

1. GERÇEK KİŞİ

Hukukun gerçek kişi olarak tanımladığı varlık insandır.

Kişilik sağ doğumla başlar ölümle ve gaiplikle son erer.

Kişinin sağ veya ölü olduğunun tespiti nüfus kayıtları ile sağlanır.

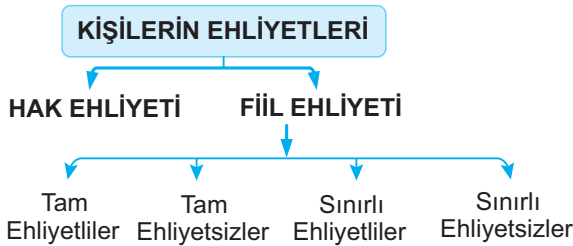
Kişiliği sona erdiren Haller

1. Ölüm: Ölümle birlikte kişi artık haklara ve borçlara sahip olamaz. Kişiyi bağlı haklar sona ererken, diğer haklar mirasçılara geçer.

2. Ölüm karanesi: Bir kimse ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa, cesedi bulunamamış olsa bile gerçekten ölmüş sayılır. Buna **ölüm karanesi** denir.

3. Birlikte ölüm karanesi: Birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğü ispat edilemezse, hepsi aynı anda ölmüş sayılır. Buna **birlikte ölüm karanesi** denir.

4. Gaiplik, Ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimşenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık varsa, hakları bu ölüme bağlı olanların başvurusu üzerine mahkeme bu kişinin gaipliğine karar verebilir.

Hukuk düzeninde gerçek kişilerin ehliyet adı verilen hak sahibi olabilmek, borç üstlenebilmek ve kişinin bizzat kendi iradesiyle haklarını kullanabilmek için yeterliliğe sahip olabilmesini ifade eden yetkileri mevcuttur. Kişinin hakka sahip olması ile kullanabilmesi iki farklı ehliyeti işaret eder. Bunlar hak ehliyeti ve fiil ehliyeti kavramlarıdır.

Kişi açısından ehliyet, hak ehliyeti ve fiil ehliyeti olarak ikiye ayrılır:

A. HAK EHLİYETİ

Her insanın hak ehliyeti vardır. Buna göre bütün insanlar, hukuk düzeninin sınırları içinde, haklara ve borçlara ehil olmada eşittirler. Buna göre her insan haklardan yararlanır ve haklar ile borçlara ehil olmada herkes eşittir.

B. FİİL EHLİYETİ

Fiil ehliyeti, bir kişinin kendi fiil ve hareketleriyle kendi iradesi ile hak ve borç kurması kaldırması ve değiştirmesi ehliyetidir.

Fiil ehliyetinin şartları

Medeni Kanun'un 10. maddesine göre, “Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır”.

Fiil ehliyetinin şartları şunlardır:

- 1. Ayırt Etme Gücüne Sahip Olma:** Ayırt etme gücü, makul hareket edebilme yeteneğidir. Ayırt etme gücüne sahip olan kişi, kendi iradesini kendisi belirler ve bu iradesi doğrultusunda hareket edebilir.

Ayırt Etme Gücünün varlığını, aşağıdaki hâller engeller:

- > Yaş
- > Akıl zayıflığı
- > Akıl hastalığı
- > Sarhoşluk

- 2. Erginlik:** Ergenlik, belli bir yaşa gelmek veya hukukun o yaşın gerektirdiği olgunluğa erişildiğinin kabul edilmesidir.

Medeni Kanun üç tür erginlikten bahseder. Bunlar; yasal erginlik, evlenme ile kazanılan erginlik ve yargı kararı ile kazanılan (olağanüstü) erginliktir.

Yasal erginlik durumunda kişi on sekiz yaşını doldurmakla ergin olur. Olağan erginlik hâli budur. Bu durumda başka bir işleme gerek kalmadan kişi, bu yaşa ulaştığında ergin olur

Kazai rüş: 15 yaşını dolduranlar kendi menfaati için, kendi isteği ile aile rızası hakim kararı ile ergin kılınabilir.

TÜRKİYE'NİN ÜYE OLDUĞU BAZI ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

- › Birleşmiş Milletler (BM)
- › Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (KEİ)
- › Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)
- › Avrupa Konseyi
- › Türk Konseyi
- › D-8
- › G-20
- › İslam İşbirliği Teşkilatı ve İslam Kalkınma Bankası
- › Dünya Bankası (WB)
- › Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
- › Kuzey Atlantik Antlaşması (NATO)
- › Dünya Sağlık Örgütü (WHO)
- › Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)
- › BM Çocuk Fonu (UNICEF)
- › Uluslararası Para Fonu (IMF)
- › BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO)
- › BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)
- › Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT)

TÜRKİYE'NİN KURUCU ÜYELİĞİNİ YAPTIĞI ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

- › Birleşmiş Milletler (BM)
- › BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO)
- › Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Örgütü (OECD)
- › Dünya Ticaret Örgütü (WTO)
- › İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)
- › Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT)
- › D-8 (Gelişmekte olan 8 İslam Ülkesi)
- › Ekonomik İş Birliği Teşkilatı (ECO)
- › Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ)
- › Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY)

TÜRKİYE'NİN ÜYE OLMADIĞI

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

- › Avrupa Birliği
- › OPEC
- › Batı Avrupa Birliği (BAB)
- › EFTA
- › NAFTA
- › G-8
- › BRICS
- › Şanghay İşbirliği Örgütü
- › ASEAN
- › Akdeniz Diyalogu
- › Avrasya Birliği
- › LAFTA

TÜRKİYE'NİN ÜYE OLDUĞU

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

I. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER

- II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri sonucu uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla 1945'te kurulmuştur.
- Birleşmiş Milletlerin kuruluşuna, II. Dünya Savaşında, Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı mücadele eden devletler öncülük etmiştir.
- Türkiye 1945'te kurucu üye olarak katılmıştır.
- Örgütün genel merkezi New York'tur. Bugün 193 üyesi bulunmaktadır. Örgüte son katılan ülke Güney Sudan'dır.
- Resmî Dilleri: İngilizce, Fransızca, Rusça, Çince, İspanyolca ve Arapçadır.

Birleşmiş Milletlere Bağlı Uluslararası Kuruluşlar

- › Bm Çocuk Fonu (Unicef)
- › Bm Eğitim, Bilim Ve Kültür Örgütü (Unesco)
- › Dünya Sağlık Örgütü (Who)
- › Dünya Ticaret Örgütü (Wto)
- › Gıda Ve Tarım Örgütü (Fao)
- › Uluslararası Çalışma Teşkilatı (Ilo)
- › Uluslararası Para Fonu (Imf)
- › Dünya Bankası (Wb)
- › Bm Mülteciler Yüksek Komiserliği (Unhcr)
- › Bm Kalkınma Programı (Undp)
- › Bm Çevre Programı (Unep)
- › II) Avrupa Konseyi

Düzenleyici Ve Denetleyici Bazı Kurumlar

- › Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)
- › Rekabet Kurumu (RK)
- › Bankacılık Düzenleme Ve Denetleme Kurumu (BDDK)
- › Bilgi Teknolojileri Ve İletişim Kurumu (BTK)
- › Kamu İhale Kurumu (KİK)
- › Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)
- › Radyo Ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)

GÜNCEL BİLGİLER

- › Türkiye'de Banka kurulmasına izin verme veya yabancı bir bankanın Türkiye'de şube açmasına izin verme yetkisi Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'na (BDDK) aittir..
- › Sermaye Piyasası Kurulu, hisse senetlerinin alınıp satıldığı tek resmi yer olan Borsa İstanbul (BİST) üzerinde denetim yetkisine sahip bir kurumdur.
- › Kamu tüzel kişiliği, kanunla ya da kanunun açıkça verdiği bir yetkiye dayanarak kurulan, ayrıcalıklı yetkilerle donatılmış, malları, gelirleri ve personeli ayrı bir statüye tabi tutulmuş kuruluşlardır.
- › Kamusal sermayeli bankalar, sermayelerinin tümü kamu adına hazineye ya da diğer kamu tüzel kişilerine ait olan bankalardır. Ziraat Bankası, Vakıf Bankası, Halkbank kamusal sermayeli bankalardır.

- › İMKB (İstanbul Menkul Kıymetler Borsası) yeni ismi Borsa İstanbuldur. Borsa İstanbul (BİST) Sermaye Piyasası Kurulu'na (SPK) bağlı çalışır.
- › Nobel Ödülü, Alfred Nobel'in vasiyeti üzerine fizik, kimya, fizyoloji, tıp ve ekonomi alanlarında işveç'te dağıtılmaktadır. Nobel barış ödülü ise Norveç'te verilmektedir.
- › UNESCO 2020 Kitap Başkenti olarak Kuala Lumpur'u seçti.
- › UNESCO 2021 Kitap Başkenti olarak ise Tiflis'i seçti.
- › İslam bilimleri tarihi alanında önemli çalışmaları olan tarih bilimci Fuat Sezgin 2018'de hayatını kaybetti. Cumhurbaşkanlığı tarafından 2019 yılı "Fuat Sezgin Yılı" olarak ilan edildi.
- › Birleşmiş Milletler, büyük Türk bilgini Farabi'nin doğumunun 1150. yıl dönümü dolayısıyla, 2020 yılını "Farabi Yılı" ilan etti.
- › UNESCO Dünya Miras Listesi'nde yer alan Göbeklitepe Şanlıurfa'da yer almaktadır. İnsanlık tarihinin bilgisini değiştirmiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2019 yılını "Göbeklitepe Yılı" olarak ilan etmiştir.
- › Ülkemizin, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğu altında yürüttüğü çalışmalar neticesinde bugüne kadar UNESCO Dünya Miras Listesi'ne 18 adet varlığımızın alınması sağlanmıştır. Bu varlıklardan;
 - İstanbul
 - Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)
 - Hattuşa (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum)
 - Nemrut Dağı (Adıyaman - Kahta)
 - Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla)
 - Safranbolu Şehri (Karabük)
 - Troya Antik Kenti (Çanakkale)
 - Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)
 - Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)
 - Bergama Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı (İzmir)
 - Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu (Bursa)
 - Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri

GÜNCEL ve ENTELEKTÜEL BİLGİLER

- Efes (İzmir)
- Ani Arkeolojik Alanı (Kars)
- Afrodiasias (Aydın)
- Göbeklitepe Arkeolojik Alanı (Şanlıurfa)
- Arslantepe Arkeolojik Alanı (Malatya) [2021]

kültürel olarak;

- Göreme Milli Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)
- Pamukkale-Hierapolis (Denizli)

hem kültürel, hem doğal miras olarak listeye alınmıştır.

- › Sarıçalı Dağı Millî Parkı 2021 yılında milli park ilan edilmiştir.
- › Avrupa Yeşil Başkent Ödülü 2021 yılında Finlandiya'nın Lahti şehri layık görülmüştür.
- › G-20 zirvesi 2022'de Endonezya'da düzenlenecektir. 2023 G20 zirvesi ise Hindistan'da düzenlenecektir.
- › TEKNOFEST 2021; "Teknofest'in Evi" olarak kabul edilen Atatürk Havalimanı'nda gerçekleşmiştir.
- › AB dönem başkanlığını 2021'de Portekiz ve Slovenya yapmaktadır.
- › Mayıs 2021'de Eurovision şarkı Yarışması'na Hollanda ev sahipliği yapmıştır. "Zitti E Buoni" adlı şarkı ile birinci olan ülke İtalya olmuştur.
- › Türkiye 2022 Ampute Futbol Şampiyonası'na Türkiye ev sahipliği yapacaktır.

Dünyanın yeni yedi harikası şunlardır:

- Chichen Itza (Meksika)
- Christo Redentor (Brezilya)
- Çin Seddi
- Machu Picchu (Peru)
- Petra (Ürdün)
- Kolezyum (İtalya)
- Tac Mahal (Hindistan)

- › 2020 İslam Dünyası Kültür Başkenti olarak Bangladeş'in başkenti Dakka seçilmiştir.
- › 2026 FIFA Dünya Kupası'na ABD, Meksika ve Kanada ev sahipliği yapacaktır, dolayısıyla 2026 FIFA Dünya Kupası, Kuzey Amerika kıtasında yapılacaktır.
- › 2022 Nato Zirvesi'nin İspanya'da yapılacağı kararlaştırıldı.

2020 Oscar

- › En İyi Film: Parasite-Parazit (Neon)
- › En İyi Kadın Oyuncu: Renee Zellweger (Judy)
- › En İyi Erkek Oyuncu: Joaquin Phoenix (Joker)
- › En İyi Yönetmen: Bong Joon Ho (Parasite)
- › En İyi Orijinal Şarkı: "(I'm Gonna) Love Me Again" Rocketman (Elton John ve Bernie Taupin)
- › En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu: Brad Pitt, Once Upon a Time in Hollywood
- › En İyi Belgesel: American Factory

2021 Oscar

- › En İyi Film: Nomadland
- › En İyi Kadın Oyuncu: Frances McDormand – Nomadland
- › En İyi Erkek Oyuncu: Anthony Hopkins – The Father
- › En İyi Yönetmen: Chloé Zhao – Nomadland
- › En İyi Görüntü Yönetmeni: Mank – Erik Messerschmidt
- › En İyi Orijinal Senaryo: Emerald Fennell – Promising Young Woman

2020 Tokyo Olimpiyat Oyunları'nda Türkiye

- › Okçulukta Mete Gazoz tarih yazdı. Tokyo 2020'de tarihin en önemli başarılarından birini okçulukta Mete Gazoz gerçekleştirdi.
- › Cimnastikte Ferhat Arıcan, madalya alan Türk sporcu oldu.
- › Buse Naz Çakıroğlu gümüş madalya alarak boksta madalya kazanan ilk Türk kadın sporcu unvanını aldı.
- › Busenaz Sürmeneli Türkiye'ye boksta ilk altın madalyayı getiren isim olarak tarihi bir başarıya imza attı.
- › Güreşde grekoromen stilde Rıza Kayaalp, serbestte ise Taha Akgül bronz madalya aldı. Yasemin Adar bronz madalya elde ederken, bu branşta madalya kazanan ilk Türk kadın güreşçi oldu.
- › Karate branşında, Eray Şamdan bu branşta gümüş madalya alan sporcu olurken Ali Sofuoğlu, Merve Çoban ve Uğur Aktaş bronz madalya elde etti.
- › Tekvandoda, Hatice Kübra İlgün ile Hakan Reçber bronz madalya kazandı.

2021 Nobel Ödülleri

- › 2021 Nobel **Barış** Ödülü'nü Maria Ressa ve Dmitry Muratov kazandı
- › Nobel **Tıp** Ödülü bu yıl, çevre ile duyular arasındaki ilişkinin daha iyi anlaşılmasını sağlayan çalışmalarına imza atan bilim insanları David Julius ve Ardem Patapoutian'a verildi.
- › 2021 Nobel **Edebiyat** Ödülü'nü Zanzibar kökenli romancı Abdulrazak Gurnah kazandı
- › 2021 Nobel **Fizik** Ödülü'nün sahipleri Syukuro Manabe, Klaus Hasselmann ve Giorgio Parisi oldu.
- › 2021 Nobel **Kimya** Ödülü'nü 6 Ekim'de Alman kimyager Benjamin List ve İskoç asıllı Amerikalı kimyager David W.C. MacMillan kazandı.
- › 2021 Nobel **Ekonomi** Ödülü'nü ekonomistler David Card ile Joshua D. Angrist ve Guido W. Imbens kazandığı açıklandı.

Monna Rosa Şiiri ile gönüllere taht kuran Şair-Yazar Sezai Karakoç 16 Kasım 2021'de hayatını kaybetti.

Kartal Tibet Temmuz 2021'de hayatını kaybetti. 200'den fazla filme imza atan Tibet oyuncu, yönetmen ve senaristlik yaptı.

Usta sanatçı Rasim Öztekin 2021 yılında hayatını kaybetti.

Kobe Bryant 26 Ocak 2020 tarihinde kızı ile birlikte geçirdiği helikopter kazasında hayatını kaybetti.

Destansı Topraklar Mezopotamya

- Adıyaman → Güneşin Güne Kavuştuğu Yer
- Batman → 'Eski' Toprakların 'Yeni' Kenti
- Diyarbakır → Tarihin Taşlara Yazıldığı Kent
- Gaziantep → Mozaikler Kenti
- Kilis → Gönlü Geniş İnsanlar Şehri
- Mardin → Bir Mezopotamya Masalı
- Siirt → Işığın Ustayı Selamladığı Şehir
- Şanlıurfa → Tarihin Sıfır Noktası
- Şırnak → Şehr-i Nuh

GÜNCEL ve ENTELEKTÜEL BİLGİLER

GÜNCEL NOTLARIM:

Handwriting practice area with horizontal dotted lines and a vertical blue line separator.

GÜNCEL NOTLARIM:

Two columns of horizontal dotted lines for taking notes, separated by a vertical blue line.